

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

T.C
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

YİRMİ YILIN KRİZLERİ İLE SİSTEM ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

ÖMER ERTUĞRUL MERAL

Gaziantep, 2015

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı-soyadı	Ömer Ertuğrul MERAL
Numarası	142116016
Anabilim/ Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Savunma Bilgileri

İlgi : Enstitü Yönetim Kurulu'nun 30/07/2015 tarih ve ...17... sayılı oturumunda karar verilen,

Sınav Tarihi	10.08.2015
Sınav Saati	11:00
Sınav Yeri	Ege Üniversitesi / İİBF

Karar

Sınav Süresi 60 dk.

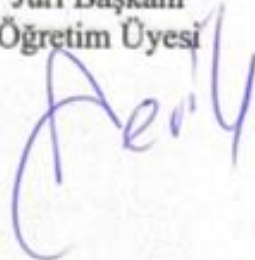
<u>Oybirliği</u>	<u>Oyçokluğu</u>	<u>Kabul</u>	<u>Düzeltilme</u>	<u>Red</u>
X		X		

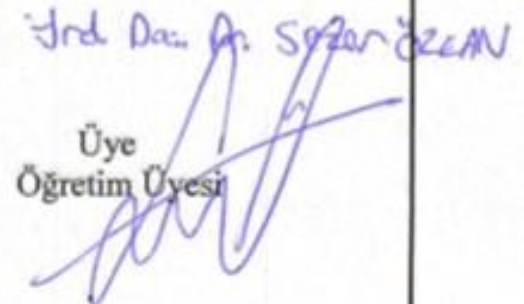
Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca "Yapılan Tez Savunma Sınavı Jürimiz tarafından gerçekleştirilmiş ve adayın durumu bu tutanakla tespit edilmiştir."

10./08/2015

Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU
Jüri Başkanı
Öğretim Üyesi

Üye
Öğretim Üyesi

Üye
Öğretim Üyesi

Not: Bu Form, 2 Adet ciltlenmiş Tez, 2 Adet PDF formatında Tezin kaydedildiği CD, 1 Adet Ulusal Tez Merkezi Veri Giriş Formuyla Sosyal Bilimler Enstitüsüne teslim edilmelidir.

T.C
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

YİRMİ YILIN KRİZLERİ İLE SİSTEM ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

ÖMER ERTUĞRUL MERAL

Danışman: PROF.DR. BERİL DEDEOĞLU

Gaziantep, 2015

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Yirmi Yılın Krizleri ile Sistem Analizi” başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

..../..../2015

Ömer Ertuğrul Meral

İmza

ÖZET

Uluslararası İlişkiler disiplini, çalışılmaya başladığı zamanlardan günümüze kadar içerisinde her zaman sistem içerisindeki aktörlerin hamlelerini, durumlarını analiz etmektedir. Bunun yanında bir sonraki hamlelerinde karşı aktörün vereceği tepkinin ne olabileceğini belirleyebilmek de üzerinde tartışmaların olduğu bir alan olmuştur. Uluslararası sistemin genel durumunun analizi de bu tartışmaların odak noktasında bulunan temel bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fikirleri ve yayınları ile uluslararası ilişkiler literatürünün yerleşmesinde ve gelişmesinde büyük bir katkısı olan Edward Hallett Carr'ın özellikle 20. yüzyılın başlarında edindiği deneyim ve birikim ile uluslararası ilişkiler çalışmalarına yol göstermektedir. Ayrıca konuları ele alış şekli ile birlikte elde edilen düzey analizi, güç üzerine şekillenen sistemin bileşenleri hakkında araştırmacıları bilgilendirmektedir. Fikirlerinin hem akademik hem de bürokratik camiada tartışılmış ve tartışılıyor olması sistem aktörlerinin nitelikleri ile ilgili analizlerinin doğruluk payının yüksekliğini göstermektedir.

Bu tezde, son yüzyıla görüşleri ile şekil vermiş olan Edward Hallett Carr'ın eserlerinden yola çıkılarak, genel geçer bir uluslararası sistem durumu analizinin ve formülünün bulunabileceği veya bulunamayacağı sorusu araştırılmıştır. Yapılan eser analizlerinin neticesinde bulunan sistem düzeyleri ve bileşenler sonuç bölümünde işlenmiş olup okuyucunun bilgisine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Edward Hallett Carr, Sistem Analizi, Uluslararası Politika Yaklaşımları, Alt Sistem, Rusya-SSCB

ABSTRACT

International Relations emerged as an autonomous academic discipline in the wake of the First World War and always analyses the moves and situations of actors within the system. Besides this, there was determining the rival actors reactions for the next moves is also discussed. The analysis of general condition of the international system also emerges as a fundamental component located in the focus of this debate.

Edward Hallett Carr, was of the most influential theorists of international relations and especially with the experience and knowledge which he gained in the early 20th century, he guides IR studies. Furthermore, subjects obtained with the way he handles level analysis, informs IR Scholars about the system's components are formed on power. Of being his ideas were discussed and still be discussing in both academic and bureaucratic communities shows the height of the truth analyses about attribution of system actors.

In this thesis, starting with the works of E. H. Carr which had shaped the last century, it is investigated that whether is possible to find a formula about the analysis of the nature of International System. Components and system levels which found after results of work analyses were processed in the conclusion part and is presented to the reader.

Keywords: Edward Hallett Carr, System Analysis, International Policy Approaches, Subsystem, Russia-USSR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
GİRİŞ	1
1. SİSTEM, ANALİZ DÜZEYİ VE FARKLI YAKLAŞIMLAR	2
1.1. SİSTEM-ANALİZ DÜZEYİ SORUNSAI	2
1.1.1.Sistem – Uluslararası Sistem Ayrımı ve Analiz Düzeyleri	2
1.2. KLASİK ULUSLARARASI İLİŞKİLER YAKLAŞIMLARINDA SİSTEM- ANALİZ DÜZEYİ İLİŞKİSİ	5
1.2.1.Liberalizm	5
1.2.2.Realizm	5
1.2.3.Neorealizm	6
1.2.4.Neoliberalizm	7
1.2.5.Marksizm	7
1.3. YENİ YAKLAŞIMLARDA SİSTEM-ANALİZ DÜZEYİ İLİŞKİSİNİN YENİDEN ELE ALINMASI	8
1.3.1.Eleştirel Kuram	8
1.3.2.Konstrüktivizm	10
1.3.3.İngiliz Okulu	11
2. EDWARD HALLETT CARR	13
2.1. CARR, DÜŞÜNSEL ÇERÇEVESİNİ ETKİLEYEN SÜREÇLER VE RUSYA İLGİSİNİN DOĞUŞU	13
2.2. RUSYA-SSCB'Yİ BASKIN AKTÖR OLARAK ELE ALDIĞI ÇALIŞMALAR	19
2.3. SSCB AKTÖRÜNÜ ALT-SİSTEM OLARAK ALDIĞI ESERLER	29
2.4. SİSTEM ANALİZİ YAPTIĞI ESERLER	50
SONUÇ	63
EK:CARR'IN KRONOLOJİK HAYATI VE ÇALIŞMALARI	67
KAYNAKÇA	71

GİRİŞ

İnsanların dünya üzerinde var oldukları tarihten bu yana bilim yapma konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. İster sosyal isterse fen bilimi olsun, kendi alanında bütün bilimler insan hayatını anlamlandırmayı ve değer katmayı hedef olarak edinmişlerdir. Üzerinde farklı tartışmalar olmakla birlikte farklı toplulukların birbirleri ile etkileşimleri ile binlerce yıldır devam eden süreç Uluslararası İlişkiler disiplininin de ortaya çıkış sebebi olmuştur.

Uluslararası İlişkiler, günümüzde birbirleri ile etkileşim halinde olan ulusal-uluslararası organizasyon, devlet ve hatta bireylerin başka bir ulus veya hüviyete sahip aktörler ile olan bağlantı ve iletişiminin uluslararası sistemdeki durumunu ve etkisini inceleyen sosyal bir bilim dalıdır. Bu incelemelerde ekonomi, sosyoloji, hukuk, tarih gibi birçok alandan da faydalanmaktadır. Bu nedendir ki inceleme alanı oldukça geniştir. Farklı ulus veya hüviyete sahip iki aktör arasındaki bütün meseleler bir noktada Uluslararası İlişkilerin inceleme alanına dâhildir. Ancak uluslararası ilişkiler disiplininin temel amacı bu anlaşılması zor yapı ile ilgili incelemelerin belli bir sistematik içerisinde yapılmasını sağlamaktır (Büyükbaş, 2013:108).

Birçok alan ile bağlantılı olan bu dalın, akademik olarak tartışılmaya başlandığı günden itibaren gelişimini gözlemlememiz aynı zamanda geleceğinin de tahmin edilmesi sürecinde yardımcı olmaktadır. Uluslararası İlişkiler, devletlerin, örgütlerin veya diğer aktörlerin birbirleri ile mücadelelerinin neden olabileceği sonuçlar ile ilgili, bize bir öngörü sağlaması açısından önemlidir. Bir sorun veya mücadele anında geçerli varsayımları olan bu bilim dalının öngörüsü, bir satranç oyununa benzeyen uluslararası sistemde rakiplerden birinin, diğerinden üstün olmasını sağlar.

Disiplinin doğuşunda Amerikan üniversitelerindeki tartışmaların etkisi oldukça fazla olmuştur. Bu etki yayılarak İngiliz üniversitelerine de sıçramıştır. Büyük Savaş olarak da bilinen Birinci Dünya Savaşı sonrasında hegemon olarak sistemde kendisini göstermeye başlayan Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni konumu ile ilgili yapılan analizler disiplinin ana konularından biri olmuştur (Bostanoğlu, 2009: 16). Bu akademik durum teorik tartışmaların da ortaya çıkmasına sebep olmuş ve disiplinin gelişmesini sağlamıştır. Asıl olarak teorik çalışmaların kökenleri antik dönemlere kadar (Knutsen, 2006: 10) gitmekle beraber, modern çağda başlangıç aşamasını idealizm-realizm tartışmaları oluşturmuştur.

Tezin konusunu oluşturan, yirmi yılın krizleri ile uluslararası sistemin açıklanması sorusunun çıkış noktasını da bu tartışmalara eleştirel bir gözle bakan E.H. Carr'ın görüşleri oluşturmaktadır. Carr, hem diplomatik, hem bürokratik hem de akademik alt yapısı ile kendilerini ütopyacı olarak tanımladığı liberal düşünürleri ciddi bir şekilde eleştirmiştir. Bu eleştiriler özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası ve İkinci Dünya Savaşı öncesini kastettiğimiz

iki savaş arası dönemdeki liberal romantizme ilk ciddi tepkilerden biri olması açısından oldukça önemlidir. Bu tepki sonradan Morgenthau'nun geliştirdiği realizmin de temellerini atmıştır (Roskin ve Berry, 2014: 49). Carr'ın görüşlerini bizim için özel kılan bu eleştirilerini yaparken bize sunduğu çerçevedir. Bu çerçeve diğer akademisyenlerin yaptığı gibi bir taraf/teori seçip onu desteklemek yerine genel bir analiz yapmayı tercih etmiş olmasıdır. Burada üzerinde durmak istediğimiz husus Carr'ın tarafsızlığı ya da tek bir okula bağlı olup olmaması değildir. Analiz düzeyi açısından E.H. Carr, disiplinin geçmişine ve geleceğine ışık tutmaktadır. Dolayısıyla Uluslararası İlişkiler disiplinini anlamak isteyen her araştırmacı-akademisyenin Carr'ı iyi anlaması, disiplinin geleceğinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplinindeki teorik ve metodolojik tartışmalardan birisi analiz düzeylerine ilişkindir. Klasik kategoriler çerçevesinde uluslararası ilişkiler okulları aktör ya da sistem analiz düzeylerinden birini seçerek tezlerini geliştirmişlerdir. Carr'ı incelemeye değer kılan özellik ise, bu iki düzeyi birlikte değerlendirmelerine konu edinmiş olmasıdır. Bu çalışmanın temel sorusu da, Carr'ın uluslararası sistemin analizi yaparken hangi parametreleri veya hangi analiz düzeylerini kullandığını tespit etmeye yöneliktir.

Çalışmanın sorunsal çerçevesinde önce kısaca uluslararası sistem, sistemin analiz düzeyleri ve bu düzeyler üzerinden başat teorilerin varsayımları hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde Carr'ın fikirlerini oluşturan dönemin siyasi ve ekonomik durumu analiz edilecek ve son bölümde, verilen bilgilerin ışığında, Carr'ın görüşleri üzerinden uluslararası sistemin genel bir açıklamasının mümkün olup olmayacağı tartışılacaktır.

1. SİSTEM, ANALİZ DÜZEYİ VE FARKLI YAKLAŞIMLAR

1.1 SİSTEM-ANALİZ DÜZEYİ SORUNSAI

1.1.1 Sistem – Uluslararası Sistem Ayrımı ve Analiz Düzeyleri

Genel olarak sistem kavramı ile ilgili olarak birçok farklı görüş mevcuttur. Özellikle farklı alanlar için yapılan sistem tanımlarında farklı özelliklerin göze çarptığını görmek mümkündür. Ancak temel olarak sistem düşüncesinin açıklanmasında en önemli faktör etkileşim kavramıdır. Neredeyse bütün sistem tanımlarında göz önüne alınan görüş nesnelere birbirleri ile olan ilişkileri ve bunların tanımlanması olarak kendini göstermektedir. Bu tanımlar açığa kavuştuktan sonra sistemin öğeleri incelenmiş ve bu parçalar arası ilişkiler bütünselleştirmiştir. Bu bütünselleştirme faaliyeti de süreç ile birleştirilerek genel bir sistem düşüncesi elde edilmiştir (Çetin ve Şeşen, 2012: 55-59).

Bu konuda Bertalanffy, sistem kuramı açıklamasında özellikle öğelerin paylaştırılarak ele alınmasının, olayların açıklanmasında yetersiz kalacağını ifade etmiştir. Parçaların ayrıştırılarak ele alınması birbirleri arasındaki iletişim ve süreç hakkında bilgi sağlamayacağı için genel bilgiye ulaşımında sakıncalıdır. Kendisi biyolog olan Bertalanffy bu tanımında

biyolojinin ana görevinin bütün organizma seviyesinde kanunların keşfi olduğunu belirtmektedir (Çetin ve Şeşen, 2012: 69)

Siyasal açıdan sistem tanımı ise, toplum geneli düşünülerek bütün içerisinde bir görev ve bu görevlerin kendi aralarındaki ilişkiden meydana gelen bir öğeler bütünüdür (Çam, 2002: 83-84) ve bütünselliği açıklaması bakımından da uluslararası ilişkilerin önemli bir konusu durumundadır (Eralp, 2011: 128). Sistem kavramının tanımı yapılırken en genel anlamda kendi aralarında ilişki bulunan ve bir aradaki fonksiyonların bütünü anlaşılmaktadır. Bu bütünün ayırıcı niteliğini ortaya koymak için belirli temellere dayanan zorunlu yasalarla belirtilmesi önemlidir. Dolayısıyla sistem kavramını ve içeriğini incelerken sistemin birçok unsurunun ve aralarındaki ilişkinin de kapsamının belirtilmesi gereklidir. Zira bütünün parçaları birbirlerine bağlıdır (Yoldaş, 2013: 48).

Uluslararası sisteme bakıldığında en temel bileşenler, bütünü belirleyen parçalar ve bu parçaların birbirleri arasındaki etkileşimdir. Bundan dolayıdır ki parçalar arasında etkileşim olan bir bütün tanımı, uluslararası sistem için geçerli olan tanımlardandır (Eralp, 2011: 131).

Disiplinin adından dolayı sadece ulus temelinde inceleme yapmak bizleri muhakkak ki yanışa götürecektir. Yapısı itibarı ile bireyden ulus-devlet'e kadar uzanan toplum katmanlarından, uluslararası sistemde oluşmuş diğer devlet türleri ve uluslararası organizasyonlar vd. doğal olarak birer aktördürler. Bundan dolayı içine kültürel veya sportif alanlar bile dâhil olmak üzere aktör veya aktör adaylarının birbirleri ile olan etkileşim süreci Uluslararası İlişkilerin konusudur (Özlük, 2009: 241-242). Sadece ulus-devlet modelinin analiz düzeyi olarak alındığı bir ortamda, ulus-devlet dışında gelişen olayların ve bu olaylardan kaynaklı geliştirilen politikaların anlaşılmasında oldukça zorlanacağımız bir durum söz konusu olur (Soner, 2007: 44). Ancak sistem için analiz düzeyi olarak hangisinin seçileceği ve seçilenin sistemi açıklamada ne kadar yeterli olduğu metodolojik bir sorundur (Singer, 2006: 4). Ayrıca tüm değişkenlerinin aynı anda tamamen objektif yansıtılmasının zor olduğu da göz önüne alınmalıdır. Bu durumda gerçekliğe en çok nerede ihtiyacımız olduğu konusunda bir karara varılması gereklidir (Singer, 2006: 6).

Uluslararası ilişkiler çerçevesinden bakıldığında, formel kurallar veya davranışlar bütünlüğünden ziyade daha soyut ancak aktörlerin politikalarında kendini gösteren ve üzerinde tartışılabilen informal bir durumdan söz etmek gerekmektedir (Soner, 2007: 46). Bu konuda pozitif bilimlerin varsayımları ile benzeşmeyecek bir şekilde insan ve onun oluşturduğu devlet gibi bileşenlerin bütünlüğünden bahsedildiği için değişkenler tek bir analiz düzeyinin kullanılmasının sakıncası ortaya çıkmaktadır. Sosyal tanımından yola çıktığımızda karşımıza çıkan insan öznesinin karmaşıklığı, bizim özellikle sosyal sistem analizi yapma çabalarımızı zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı doğru analize ulaşmak için bazı modellere ihtiyaç

duyulmaktadır. Bu modeller de bazı noktaları gözden kaçırmak zorunda kalacağı için analizin doğruluğunda bir gri bölge ortaya çıkmaktadır (Sönmezoğlu, 2014: 79). Analiz eden veya açıklama kaygısı taşıyan bilimsel çalışmalar yapılırken bir veya birkaç düzeyin eksik kalması söz konusu olabilmektedir. Bu da sistemin ve analiz düzeylerinin açıkça ortaya konması gereğini göstermektedir. Sistem ve analiz düzeylerinin belirlenmesi, yapılagelen çalışmalardaki yöntemsel ve/veya kuramsal farklılıkların sebeplerinin bulunmasını kolaylaştırılarak daha bilimsel ve daha gerçeğe uygun sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılmaktadır. Çünkü analiz edilen konunun betimlenmesi, açıklanması ve tahmin edilmesi (Sönmezoğlu, 2014: 80) sürecinde hangi noktaların gerçeğe daha yakın olup hangi noktaların olmadığını bilmesi, en önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Analiz düzeyi konusunda, sistem konusunda olduğu gibi farklı görüşler bulunduğunu belirtmek gerekir. Analiz düzeyleri konusundaki çalışmasını yayınlayarak konuya ışık tutan David J. Singer, öncelikle sistem ve düzey konusunda uluslararası ilişkiler öğrencilerinin ilgisizliğine vurgu yapmıştır (Singer, 2006: 4). Sistem ve analiz düzeylerine ilgi göstermemeyi klasik yöntemlere bağlı kalma şeklinde yorumlayan Singer, bu bağlamda realistlerin de bilimsel olmadığını belirtmiştir (Eralp, 2011: 130). Bununla birlikte, onun çalışmasını takip eden bilim insanları hem yaptığı kategorileri benimsemiş hem de yeni düzeyler ortaya koymuşlardır.

Singer en fazla kullanılan iki analiz düzeyi olarak uluslararası sistem ve ulusal alt-sistemleri ön plana koyarken (Singer, 2006: 5), ardılı olarak çalışmalarını yayınlayan Holsti ve Frankel birey, devlet ve sistem üzerinde durmuşlardır. Bununla birlikte J. N. Rosenau, J. Yalem, Spigel ulusal, bölgesel ve küresel olmak üzere üç düzey ele alırken, Handelman, Shapiro, Vasquez ise aktör, karşılıklı ilişki ve sistem olarak analiz düzeylerini belirlemişlerdir (Sönmezoğlu, 2014: 81). Bu noktada diğer bilim insanlarının ortaya koyduğu düzeyler, temel olarak bir genişleme özelliği göstermekle birlikte özünde Singer'in iki uçlu analizine bağlı kalmakta ve onun doğruluğunu tartışmamaktadır (Sönmezoğlu, 2014: 81).

Söz konusu yaklaşımlardan yola çıkılarak hem analiz hem de açıklama birimi olarak kullanılabilecek beş ayrı düzey iki başlıkta toplanabilmektedir. Bu düzeyler "Aktör" başlığı altında Birey-Ulusal Devlet-Uluslararası (ve uluslarüstü-ulusaşırı örgütler/kuruluşlar), Sistem başlığı altında ise, Bölgesel alt sistem-Global sistem olarak belirlenebilir (Sönmezoğlu, 2014: 82).

Analiz düzeylerine dair farklı kategorik tercihler, farklı uluslararası ilişkiler yaklaşımlarında açığa çıkmakta ve bunun bir sonucu olarak da her bir uluslararası ilişkiler düşünce okulu uluslararası sistemi farklı biçimde değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

1.2. KLASİK ULUSLARARASI İLİŞKİLER YAKLAŞIMLARINDA SİSTEM-ANALİZ DÜZEYİ İLİŞKİSİ

1.2.1. Liberalizm

Liberalizmin çıkış noktası, bir bilim dalı olarak iktisadın ortaya çıkması ile örtüşmektedir. Liberalizm, John Locke ve klasik iktisadın kurucusu olan Adam Smith'in görüşleri ile kendine yer bulmuştur. Doğal düzenin yararlı işleyişi, doğal özgürlük ve devletin yetersizliği olmak üzere üç postula dayanmaktadır. Buna göre toplumun tamamının gelişmesi için kişinin kendi çıkarının peşinde emek sarf etmesi yeterlidir. Bu özgür çaba, görünmeyen elin de düzeni sağlamasını sağlayacaktır. Yani özgür bir insan kişisel çıkarlarının peşinde koşarken farkında olmadan toplumun çıkarı için çalışmaktadır(Savaş, 2007: 259-273).

Liberalizmin uluslararası politikayı açıklamaya yönelik bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak görülmesi, I. Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası barış ve güvenliğin egemen kılınması ve çatışmaların önlenmesine ilişkin çabaların bir sonucu olarak gündeme gelmiştir. Uluslararası liberal teori olarak da ifade edilecek olan 20. Yüzyıl liberalizminin temel özelliği ise, klasik liberal teorinin insan unsuru ve bireye yaklaşımını esas alarak, uluslararası ilişkilerde barış ve işbirliğinin analiz edilmesidir. Bu bağlamda klasik liberal teoride birey temel analiz birimi alınırken, liberal uluslararası ilişkiler teorisinde analiz birimi sadece birey değildir. Ayrıca analiz düzeyi olarak plüralist bir yaklaşım benimsenerek, uluslararası ilişkiler ve devletin dış politikası, birey, ulusal baskı grupları, devlet, uluslararası örgütler ve uluslar aşırı örgütlenmeler düzeyinde (yani aktör düzeyinde) analiz edilmektedir (Arı, 2008: 354-355).

Smith, Locke, Kant ve Grotius'a dayanan liberal teori, ortak çıkarlara ve değerlere dayanan uluslararası kurumsal düzenlemelerin barış ve işbirliğini arttıracığını savunmaktadır. Uluslararası kurumsal düzenlemelerin ve rejimlerin artmasıyla, ortak değer ve inançların da artacağı, bunun ise barışın sürekli hale getirilmesinde oldukça önemli rol oynayacağına inanılmaktadır (Arı, 2008: 371-373).

Bu haliyle sistem de, daha çok, istikrarlı status quo nun korunması olarak ele alınmaktadır.

1.2.2 Realizm

Liberalizmin hâkim olduğu yıllarda bu düşüncenin İkinci Dünya Savaşı gibi bir felaketi önleyememesi başından beri böyle bir ütopyanın gerçek olamayacağını öne süren realistlerin tartışılmaz bir hâkimiyetine yol açmıştır. Büyük Buhran'ın etkilerinin ekonomik çözülmeyi getirmesi ve Birinci Dünya Savaşından yıkımla çıkan Japonya ve Almanya'nın Statükoyu değiştirme çabaları ile birlikte değişen uluslararası konjonktür II. Dünya Savaşı'na giden yolu açarken liberallerin bunu engelleyememesi doğal olarak eleştirileri beraberinde getirmiştir (Uğrasız, 2003: 143).

Uluslararası sistemin anarşik ve insan doğasının kötü olduğu varsayımlarını ortaya koyan realizm, savaş durumunun aktör olarak sadece ulus-devletlerin bulunduğu uluslararası sistemin doğal hali olduğunu ortaya koymuştur. Morgenthau'ya göre insan çıkarıcı ve bencil bir öze sahiptir. Uluslararası sistemin bireyleri diyebileceğimiz ulus-devletler de ulusal çıkarlar ve güç peşinde koşmaktadırlar (Tayfur, 2011: 75). Devletin amacı güce sahip olmaktır. Dolayısıyla Realistler için çekirdek kavram güçtür (Viotti ve Kauppi, 2012: 52). Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası sistem de İdealizmin öngördüğü küresel işbirliği ilişkilerinin değil, mevcut güç odakları etrafında şekillenmiştir (Uğrasız, 2003: 143).

Analiz düzeyi olarak aktörü esas alan Realist yaklaşıma göre sistem, Liberal okulun tersine istikrarsız status quo olarak isimlendirilebilir.

1.2.3 Neorealizm

Neorealizmin argümanları ifade edilirken, öncüsü olan Kenneth Waltz'ın fikirlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Kendisinin "*Theory of International Politics*" adlı çalışması 1980 sonrası uluslararası ilişkiler teorisi tartışmalarının ana konusudur. Waltz, uluslararası sistemin yapısı sebebiyle devletlerin birbirleri ile ekonomik, siyasal veya ideolojik olarak hiç benzememesi durumunda bile uluslararası sistemde neden benzer davranışlar ve politikalar sergilediklerini araştırma konusu yapmıştır. Bu araştırmalarında Realistlerin, Liberallerin ve Marksistlerin ulusal politika ile uluslararası politikayı birbirinden ayırmadıklarını öne sürerek hata yaptıklarını belirtmektedir. Buna göre Neorealizm uluslararası sistemi açıklarken ulusal sistem ile olan farklılıklarına dikkat çekmektedir (Arı, 2008: 187).

Neorealizm, insan doğası hakkında realizm ile aynı çizgide olmuştur. Teoriye göre uluslararası sistem yapısının devlet davranışlarını yönlendirdiği varsayımını temel aldığı için insan doğasının uluslararası yapıya etkisi olmamaktadır. Neorealizm, insan doğası ile ilgili olarak realizme eleştiri getirecek herhangi bir argüman kullanmamıştır. Ancak zaten Waltz'a göre bilimsel bir uluslararası ilişkiler teorisi, uluslararası sistemin yapısı ve aktörlerin sistemdeki durumlarını temel almalıdır (Bozdağlıoğlu, 2007: 144).

Waltz'a göre uluslararası sistem anarşıktır. Ulusal sistem ise hiyerarşıktır. Buna göre iç politik davranışlar ve politikalar uluslararası sistemde uygulanamaz. Devletin uluslararası sistemdeki nihai amacı hayatta kalmaktır (Bozdağlıoğlu, 2007: 145). Devlet bu amacı gerçekleştirmek için de güce ihtiyaç duyar. Burada ne kadar gücün yeterli olacağı konusunda Neorealistler ofansif ve defansif olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Waltz gibi defansif realistler dünya üzerindeki sınırı belli gücün paylaşımında, mevcut gücün üzerine çok fazla güç eklemenin sistem tarafından cezalandırılabileceğini düşünürken, Mearshimer gibi ofansif realistler hedefin gerçekleştirilmesi için devletin maksimum güç seviyesine ulaşması gerektiğini öne sürmektedir.

Uluslararası sistemin anarşikliği, devletlerin fonksiyonları açısından birbirleri ile aynı niteliğe sahip olmaları sonucunu doğurur. Fakat sahip oldukları kapasiteler, aktörlerin sistem açısından farklılık yaratmalarına olanak sağlar. Buna göre büyük devletler, örneğin tek kutuplu bir sistemi çok kutuplu hale getirebilir veya mevcut güç dengesi sistemini etkileyebilir (Bozdağlıoğlu, 2007: 145-146).

Tüm bunlara ilave olarak Neorealizme göre devletlerin yanında başka uluslararası aktörlerin de olabileceği belirtilmiştir. Devlet dışı aktörlerin etkinlikleri açıktır ancak bu durum devletlerin özellikle de büyük güçlerin teorisinin merkezine konması zorunluluğunu değiştirmemektedir (Lake, 2008: 42).

Buna göre Neorealizm, aktör ve sistem düzeylerini birlikte analize dâhil etmekte ve sistemi aktör ile içinde bulunduğu çevre arasındaki karşılıklı etkileşim süreçleri olarak tarif etmektedir.

1.2.4. Neoliberalizm

Uluslararası ilişkiler teorilerinin zaman aralıklarından bahsederken kesin tarihsel dönemlerin verilmesi oldukça güçtür. Temelini klasik liberalizmin oluşturduğu Neoliberalizm de 80'li yıllarda hayli konuşulan bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Neoliberalizm, uluslararası siyasette akılcılık ve işbirliği ile birlikte uluslararası organizasyonlar ve kurumların üzerinde durmaktadır. Yaklaşımına göre, uluslararası siyaset ve ekonomi çevresi büyük oranda kurumsallaşmıştır ve uluslararası organizasyonlar güç ve zenginliğin dağıtılmasında önemli bir rol oynamaktadırlar (Martin, 2007: 110).

Temelinde Neoliberalizm, Neorealizmin aksine sistemin yapısı değil aktör düzeyinde uluslararası sistemi açıklamaya çalışır. Dolayısıyla devletin iç işlerindeki politikaları, ideolojileri ve davranışları uluslararası sistemdeki duruşunu da belirlemektedir.

Neoliberalizmde uluslararası sistemin anarşik yapısını ön plana oturturken silahsızlanma da ortak güvenlik sağlanmasında çok önemli bir etkidir. Bu noktada hem ekonomik hem de siyasi olarak aktörlerin mutlak kazancı ve ortak çıkarları temelinde yapacakları işbirliği, güvenlik ve ekonomi alanında kendilerine kazanç sağlayacaktır. Ahlak ve moral değerlerin hâkim olduğu bir uluslararası sistemde artık gücün kaynağı askeri kapasite ile birlikte daha çok ekonomik kapasite olacaktır. Bu durum da karşılıklı işbirliğini daha çok teşvik etmektedir (Arı, 2008: 358)

Bu haliyle bakıldığında, Neoliberalizmin analiz düzeyi ve sistem tanımlamasının, liberalizmden büyük oranda ayrıştığını söylemek mümkün olmamaktadır.

1.2.5. Marksizm

Temel olarak Marksizm güçlü olan sınıfın zayıf sınıflara karşı uyguladığı baskı ve istismarı konu almaktadır. Baskı altındaki gruplar kendilerine daha fazla çıkar elde etmek amacıyla çaba gösterirler. Bu süreç de sınıf çatışması olarak kendini göstermektedir (Goldstein ve Pevehouse, 2013: 104).

Marks esas olarak burjuva ve proletarya arasındaki ilişkiye yoğunlaştığından uluslararası sistem/ilişkiler ile ilgili çok fazla fikir belirtmemiştir. Marksizmin uluslararası ilişkiler teorisi olarak düşünülmesi ise Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin) tarafından sağlanmıştır. Uluslararası alanda sistem yapısını tartışan Marksizm, bu durumdan dolayı yapısalcı okul olarak adlandırılmaktadır.

Marks, kapitalizmin aşırı üretiminden kaynaklanan şişmenin, sürekli fakirleştirilen işçi sınıfı tarafından karşılanamayacağını öngörmüştür. Bu aşırı üretimin sonunda çok büyük bir sorun ortaya çıkacağını ve bu sorundan kaynaklı olarak zarar görecektir işçi sınıfının devrim yaparak kapitalizm yerine sosyalizmi getireceğine inanmıştır. Lenin ise Marks'ın görüşlerini kendi devrimine dayanak olması için kullanmıştır. Ancak kendine göre uyarlamayı da ihmal etmemiştir. Marks'a göre dünyadaki kapitalistler işbirliği içerisinde davranmaktadır; oysa Lenin özellikle sömürgelerin bağımsızlaşması sürecini örnekleyerek kapitalist güçlerin küresel hâkimiyet için savaşmakta olduklarını ileri sürmüştür. Marks'a göre devrim önce sanayileşmiş ve oldukça güç kazanmış bir işçi sınıfının bulunduğu toplumlarda ortaya çıkacak bir olgudur; fakat Lenin devrimin oldukça sınırlı sayıda proletaryası ve köylüleri olan yerlerde de gerçekleşebileceğini savunmaktadır (Roskin ve Berry, 2014: 61). Bu görüşe yakın olanlar, devrim hareketlerinin devamında sanayileşme faaliyeti oldukça cılız olan Çin'de köylülerin ön plana çıkışını örnek olarak göstermektedirler (Goldstein ve Pevehouse, 2013: 104).

Çok genel olarak yapısalcı görüş, kapitalist ekonomik sistemlerin işçi sınıfını sömüren işveren-yönetici sınıfını ortaya çıkardığını ve sınıf ayrımı ile bireysel mülkiyetin dünya çapında bir işçi devrimi ile ortadan kaldırılmasıyla birlikte ulusal hükümetlere ve ulus-devletlere artık ihtiyaç kalmayacağını ileri sürmektedir (Aydın, 1996: 85).

Buna göre aktör ve sistem düzeyinde analiz yapan Marksizm aktör düzeyinde devletsiz ve tek egemen sınıfın hegemonyasına bağlı bir uluslararası sistem ön görmektedir.

1.3. YENİ YAKLAŞIMLARDA SİSTEM-ANALİZ DÜZEYİ İLİŞKİSİNİN YENİDEN ELE ALINMASI

1.3.1. Eleştirel Kuram

Andrew Linklater ve Robert Cox'un ciddi manada şekillendirdiği eleştirel yaklaşım, adı ile doğru orantılı olarak, daha önceleri ortaya konmuş geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerine

karşıt bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Marksizmden etkilendiklerini söylemek mümkündür (Linklater, 2007: 45). Eleştirel yaklaşım, geleneksel yaklaşımların uluslararası ilişkiler tanımlarında devlet ve sivil toplum arasında kesin bir ayırım yaptığını belirtmektedir. Geleneksel yaklaşımlar dış politikayı devlet çıkarlarının açık bir ifadesi olarak görmekte ve kendi uluslararası ilişkiler tanımlarını buna göre şekillendirmektedirler. Ayrıca eleştirel yaklaşım günümüzde aktör düzeyinde sivil toplum ve devlet katmanlarının iç içe geçtiğini belirtmektedir (Cox, 1981: 127). Dolayısıyla eleştirel yaklaşım, sosyal bilimlerdeki pozitivist yaklaşımlara meydan okuyup alternatifler sunarak sosyal ve politik teoriyi yeniden kurgulama amacı taşımaktadır (Aydın, 1996: 105).

Buna bağlı olarak Cox, Eleştirel Kuramı/Teoriyi açıklarken, genel teori kavramının amacını da ikiye ayırmaktadır. Birincisi basitçe çıkış noktası belli bir perspektiften olmak kaydıyla içindeki sorunları çözmeye yardımcı olacak bir rehber olmaktır. Bu amaç problem çözen-çözücü teori olarak literatürdeki yerini almaktadır. Problem çözen teori dünyayı organize edilmiş sosyal ve güç ilişkileri ile kurumlarının belirli eylem kalıpları içerisinde verildiği gibi ele alarak bu ilişkilerin ve kurumların uyumlu şekilde çalışmasını hedefler. Ancak ikincil amaç olarak ortaya çıkan eleştirel teori, sosyal ve politik düzeyleri birbirinden ayırmak yerine bir bütün olarak almayı tercih etmektedir. Problem çözücü teorinin aksine sosyal güç ilişkileri ve kurumları hazır verilmiş olarak kabul etmemektedir (Cox, 1981: 128-129). Tüm yapı ve kurumların, sosyal ilişkilere bağlı olarak değişim gösterme ihtimalleri olduğu hatırlatılarak esas incelenmesi gerekenin öznelerin değil, özne davranışlarının dışı vurum biçimleri ve onların karşılıklı algılanışları olduğu ileri sürülmektedir. Bununla birlikte eleştirel teori, sadece geçmişte olanları değil, geçmişte olanların tarihsel dönüşümlerini konu edinir (Cox, 1981: 129)

Eleştirel yaklaşım pozitivistizmden farklı olarak öncelikle objektif bir gerçeklik ve öznenin tarafsızlığı bağından bir bilgi ortaya çıkmayacağını ancak önceden var olan sosyal amaçlar ve çıkarların bu bilgiyi yansıtacağını sunmaktadır. Bununla birlikte bireyler ve grupların daha yüksek seviyelerde eşit ve özgür olduğu bir siyasi toplum için imkânları sorgulamaktadır. Bundan dolayı da idealizm ve realizm tartışmalarının dikte ettiği olguların dışına çıkarak mevcut sosyal ilişkileri de disiplinin içine katmıştır. Son olarak eleştirel teori sosyal düzeni, bir aktörün diğerini kucaklama ve diyaloga açık olma kapasitesi ile ölçmekte ve haksız dışlanmanın önüne geçildiği bir siyasi toplum tasavvur etmektedir. Bu bağlamda Realizm ve Neorealizmin aktörler arası münasebetlerde askeri güç düzeylerinin etkin olacağı söylemini de reddetmektedirler (Linklater, 2007: 45-46).

Eleştirel yaklaşımlar kendi içlerinde Feministler, Yeşiller, Post-Kolonyaller ve Post-yapısalcılar gibi farklı dallara tematik olarak ayrılırlar. Ancak hemen tümünde argümanlar eleştirel teorinin çevresinde şekillenmektedir ve özellikle iç-dış politika ayırımına karşı çıkmaktadırlar.

Buna göre eleştirel yaklaşım, analiz düzeyi olarak aktörü önceleyen bir akım olarak Marksizm ile oldukça benzer bir özellik göstermektedir. Uluslararası seviyede aktörlerin etkileşiminde aktörlerin sosyal yapılarını ve ilişkilerinin önemini vurgulayarak uluslararası ilişkiler literatürüne katkıda bulunmuştur.

1.3.2. Konstruktivizm

Uluslararası ilişkiler çalışmalarının çoğunda, devletler ve sistemlerin gerçek yapılar olduğu görüşünün hâkimiyeti, bu çalışmaları bir nebze örtülü realist haline getirmektedir. Ancak bu durum sistemi oyuncular arası ilişkiler düzleminde ele alan ve genellemeye karşı çıkan post-pozitivist yaklaşımların meydan okuması ile Realizm-İdealizm'in oluşturduğu Birinci Tartışma (*Büyük Tartışma/Great Debate*) ve Gelenekselcilik-Davranışsalcılığın oluşturduğu İkinci Tartışma'nın (*Second Debate*) ardından, Üçüncü Tartışma'nın (*Third Debate*) ortaya çıkmasını engellememiştir (Wendt, 2012; 69-70). Bu noktada aşağıda belirtilmiş özellikleri ile konstruktivizm, Üçüncü tartışmanın başını çeken önemli yaklaşımlardan biri olarak kendini göstermektedir.

Konstruktivizm açıklanırken, özellikle sosyal yapıların ortak düşüncelerle oluşturuluyor oluşu ve kimlik ile çıkarların bu düşüncelerle ortaya çıktığını ortaya koyulmaktadır. Bu ortak düşünce yaklaşımı Wendt tarafından bir çeşit yapısal idealizm olarak adlandırılmaktadır (Wendt, 2012: 7,15-16).

Uluslararası İlişkilerin sosyal bir yapı olduğu düşüncesi oldukça basit noktalarla düşünülebilir. Sosyal yapılar bireysel düşünce veya mananın ürünü olmakla birlikte daha çok sosyal değerlerin varsayımların ve normların aşılması ile oluşur (Fierke,2007:168). Uluslararası siyasette sistemin değişimi için devlet dışı aktörlerin de oldukça önemi olsa da nihai eylem noktası yine devletler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bir teorinin devlet merkezci olması oldukça normal bir durumdur. Ancak Konstruktivistler devletlerin de bireyler gibi insan niteliği taşıdıklarını ortaya koymaktadırlar (Wendt, 2012: 25). Basitçe uluslararası ilişkilerin kolektif özneleri olan devletler, ittifaklar veya uluslararası örgütler gibi sosyal olgular, insan doğasının temel materyallerini içerirler ve sosyal dünyadaki insan etkileşiminin ürünlerinden olan siyasi, tarihi ve kültürel yapı halini alırlar (Fierke,2007:168). Neorealistler ile Konstruktivistlerin gerçekten farklı oldukları nokta, varsayımlarında yapının içeriğinin olduğu materyal ile ilgilidir. Neorealistler yapının sadece maddi özelliklerini göz önüne almaktadırlar (Wendt, 1995: 3). Bu yapı Konstruktivistler tarafından bileşen elemanlar ve onların aktörlere göre değişen önemi üzerinden farklılaştırarak sosyal ilişkiler açısından tanımlanır (Viotti ve Kauppi, 2012: 284).

Sosyal yapı düşüncesi tek bir objektif gerçeklikten ziyade kendi içerisinde farklılıklar bulunan bir içerik sunar. İlk olarak Konstruktivistler uluslararası seviyedeki değişimi anlamaya

ve açıklamaya çalışmışlardır. İkincisi, Uluslararası ilişkilerin sosyal boyutlarını vurgulamaktan ve bu seviyede kimlik, normlar ve kuralların önemini bize göstermektedirler. Maddi ve fikri faktörlerin, yapının içerisindeki farklı ihtimaller ve çıktılara nasıl uygulanacağını analizine bağlı olarak, uluslararası siyasetin daha bütüncül ve daha iyi bir açıklamasının mümkün olabileceğini vurgulamaktadırlar (Fierke, 2007: 169). Dolayısıyla yaklaşım, esas olarak küresel sistemi anlama endişesi taşımaktadır.

Konstruktivistler yapısal ve düzenleyici kurallar arasında ayrım yaparlar. Bu ayırmadan kaynaklanan uluslararası ilişkiler yaklaşımı onları Neoliberal ve Neorealist yaklaşımlardan ayırmakta, ayrıca örneklemeyi de daha kolay kılmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2012: 285). Üçüncü olarak uluslararası siyaset ‘bizim oluşturduğumuz bir dünyadır’ türünden bir anlayış ortaya konmaktadır. Aktörler, koşullarını oluşturmada tamamen özgür değillerdir; ancak diğer aktörler ile birlikte bir etkileşim süreci içerisinde seçimlerini yapabilirler. Buna göre Uluslararası ilişkiler, bağımsız insan hareketlerinden ziyade bir sosyal yapıdır. Devletler ve diğer aktörler salt akılcı bireyler gibi davranmazlar ama anlamlandırılabilir bir dünyada etkileşime girerler (Fierke,2007:169). Başka bir deyişle, aktörlerin davranışları daha önceki tercihlerinin hesaplanan sonuçları tarafından yönlendirilir (Viotti ve Kauppi, 2012: 289).

Buna göre Konstruktivizm analiz düzeyi olarak aktör ve sistem düzeyini birlikte ele almaktadır. Ancak aktör, ikincil önemde değerlendirilir; sistem aktörlerin karşılıklı ilişkileri sonucu birbirleri üzerinde yarattıkları etkiler bütünü olarak tarif edilir. Bu durumda da sistem düzeyi analizde öne çıkmaktadır.

1.3.3. İngiliz Okulu

Bünyesinde Makyavelci gerçekçilik (realism), Grotiusçu Akılcılık (rationalism) ve Kantçı Devrimcilik (revolutionarism) ile doğrudan bağlantılı (Devlen ve Özdamar, 2010: 50) olan İngiliz Okulu ismi, bu yaklaşıma yakın olarak görüşlerini ortaya koyan büyük isimlerin, bir kısmı İngiliz bile olmamasına rağmen, İngiliz üniversitelerinde çalışıyor olmalarından gelmektedir (Brown ve Ainley, 2005: 50).

İki yaklaşımın da varsayımlarına bakıldığında Konstruktivistler ile İngiliz Okulu düşünürleri arasında bir yakınlık kurulabilir. İkisi de devletlerin, kurallar ve toplulukları takip ederek sosyalleştiği alan olan bir uluslararası düzene işaret ederler ve ikisi de normları ve kuruluşları paylaşılmış bilgi ve değerlerin bir açıklaması olarak görürler (Dunne, 2007: 132). Ancak İngiliz Okulu daha çok uluslararası toplumu oluşturan öğelere dikkat çekmektedir.

İngiliz Okuluna göre modern uluslararası sistem anarşiktir. Birbirleri arasında sosyal ilişkilerin gelişmiş olduğu egemen devletlerden oluşmaktadır (Buzan, 1993: 339). Fakat Uluslararası sistemin anarşikliğinden anlaşılması gereken bir düzensizlik durumu değil sadece sistemin tamamına hâkim bir otoritenin olmamasıdır (Devlen ve Özdamar, 2010: 48-49).

Bununla birlikte İngiliz Okulu rasyonalistleri, anarşik uluslararası sisteme bir derece düzen kurmak için kurallara, hukuka ve kurumsal düzenlemelere başvurumaktadırlar (Viotti ve Kauppi, 2012: 240).

Birincil aktörler egemen devletler olmakla birlikte emperyal çağda büyük ticaret şirketlerinin etkinlik alanlarını genişletmek için savaş çıkartmaları veya kilisenin diplomatik bağlantılarının olması gibi tarihsel olağan dışlıklar kendisini göstermektedir. Ayrıca üyelerine yapacakları ikili anlaşmalar için tavsiye veren Birleşmiş Milletler gibi Uluslararası Örgütler de bu aktör sorunsalına örnek olarak gösterilebilir (Dunne, 2007: 135). Bu noktada İngiliz Okulu düşünürleri uluslararası toplumun oluşturmuş olduğu düzende aktörlerin farklı önem düzeylerinde çeşitlendirilebileceğini ortaya koymaktadırlar.

Bir noktada da İngiliz Okulu Kantçı etik ve ahlaki anlayışın önemini vurgulamaktadır. Ancak bu vurgu, güç ve çıkar düşüncesinin halen daha önemli kaldığı anarşik toplumun faydacı yaklaşımı tarafından dengelenmektedir. Evrensel kozmopolitlik ve bununla birlikte dünyayı bildiğimiz norm ve ahlaki kabul temelinde dönüştürmeyi esas alan dünya toplumu konsepti, okulun Kantçı görüşüne daha yakın bir yaklaşım olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte İngiliz Okulunun dünya toplumu görüşü liberal yaklaşımdan farklılık göstermektedir. Liberal görüşe göre devletler, devlet olmayanlar ve devletlerarası aktörlerin birbirleriyle küresel olarak bir dizi ilişkilerini kapsayan uluslar veya devletler arası bir süreç boyunca ilerlemektedir (Viotti ve Kauppi, 2012: 240).

İngiliz Okulu da aktör ve sistemi birlikte analiz düzeyi olarak ele alırken Konstruktivizm ile benzer bir yaklaşım göstermektedir.

Uluslararası ilişkilerde en yaygın biçimde değinilip tartışılan kuramlar, tarihsel olarak birbirlerine eklenerek ya da birbirlerini eleştirerek bir değişim göstermişlerdir. Klasik yaklaşımlarda sistem ya da analiz düzeyi tartışmaları fazla görülmezken, 1960'lerden itibaren analiz düzeyleri ve sistem tartışmaları yaklaşımlara konu olmaya başlamıştır. Yukarıda da görüldüğü gibi, bu tartışmaların yapıldığı ilk dönemde araştırmacılar analiz düzeyleri konusunda bir tercih yapmışlar, bu yolla da kendilerini bir okul içinde tanımlamışlardır. 1980'lerden sonra ise, analiz düzeyleri karma biçimde kullanılmaya başmış, sistem ise hemen her çalışmanın sorgu alanına dâhil olmuştur. Ancak çalışmalarıyla adı öne çıkan düşünür ve araştırmacılar, yine de tanımlı bir okul içinden anılmaya devam etmiştir.

Tarihsel açıdan söz konusu süreç başlamadan çok önce, bugün yeni yaklaşımlar olarak adlandırılan okul ya da kuramları ima eden, analiz düzeylerini eş zamanlı ve senkronize kullanabilen çok az sayıda kuramcı ortaya çıkmıştır. E.H.Carr, tam da bu açıdan önem arz etmektedir. Carr, hem çağdaşlarının düşünce sistematüğinden farklı nitelikler ortaya koymuş, hem bugün parçalı biçimde kullanılan analiz düzeylerini bütüncül olarak kullanabilmiş, hem de

bunları yaparken kendisini herhangi bir okula bağılı olarak görmemiştir. Carr, yukarıda ele alınan yaklaşımların neredeyse tümüne dâhil olabilecek bir düşünsel çerçeve sunmuştur.

2. EDWARD HALLETT CARR

2.1. CARR, DÜŞÜNSEL ÇERÇEVESİNİ ETKİLEYEN SÜREÇLER VE RUSYA İLGİSİNİN DOĞUŞU

Birleşik Krallık 19. yy.'dan 20. yy.'a geçerken özellikle Afrika sömürgelerinde meydana gelen isyan hareketleri ile uğraşmıştır. Bunun yanında grev hareketleri de ciddi çalışma sürelerine sahip İngiliz işçilerini rahatsız etmiştir. Bu dönem Avrupa'da güç dengesinin belirleyici bir faktör olarak bulunduğu, Almanya'nın ulusal birliğini sağladığı ve Amerika Birleşik Devletlerinin sisteme hâkim olmaya başladığı bir alacakaranlık dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu alacakaranlığın aşılması için Balfour başta olmak üzere İngiliz devlet adamları hem eğitim hem sanayi, özellikle donanma olmak üzere hem de askeri yatırımlara önem vermeye başlamışlardır (Brittania, 2015).

Birinci Dünya Savaşına yaklaşlan böyle bir dönemde askeri yatırımlar artırılırken Büyük Britanya, kendini bağlayacak ittifak antlaşmalarından da mümkün olduğunca uzak kalmaya çalışmıştır. Palmerstone'un¹ *'İngiltere'nin ebedi dostları veya düşmanları yoktur, İngiltere'nin ebedi çıkarları vardır'* cümlesini söylemesindeki en büyük etken bu serbest kalma güdüsüdür. Fakat 20. yy.'a girildiğinde gazetecilerin görkemli izolasyon olarak tanımladığı bu politikayı sürdürmenin zorluğu, İngiliz karar alıcılarına kendini göstermeye başlamıştır. Nitekim 1900'lü yılların başında İngiltere, ittifak arayışlarını hızlandırma ihtiyacı hissetmiştir. Bu arayış süreci içerisinde Alman Kaiser'i Wilhelm'in, İngiltere Kraliçesi Viktorya'nın torunu olması sebebi ile Almanya'ya da kendisi ile ittifak kurması yönünde yaklaşmıştır. Ancak Wilhelm oldukça istikrarsız bir yönetim gösterdiği için İngilizler için güvenilmez bulunmuş, böylelikle Fransızlar ile yakınlaşmışlardır (Stokesbury, 2008: 17-18).

28 Haziran 1892 yılında, böyle belirsiz bir uluslararası sistemin mevcut olduğu dönemde doğan Edward Hallett CARR, tarihçi, diplomat, gazeteci ve uluslararası ilişkiler teorisyeni olarak bilinmektedir. Dönemin tarih araştırmacıları, ampirik yöntemleri kullanıp savunurlarken, o daha mesleğinin ilk başlarında bile bu yöneme karşı çıkan biri olmuştur. Kronolojik tarihe karşı çıkmıştır. Tarih, tarihçinin anlayış biçimiyle kaleme alınır diyerek kendisini de araştırma öznesi haline getirmiştir.

1916 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda geçici kâtip olarak çalışmaya başlamadan önce Londra Merchant Taylors' ve Cambridge Trinity Kolejinde eğitim almıştır. I. Dünya Savaşı esnasında Dışişleri Bakanlığının kaçakçılık biriminde, o dönem Rusya ve İskandinavya ile ilgili

¹ Viscount Palmerstone (1789-1865): 1859-1865 yılları arasında Başbakanlık yapan İngiliz siyaset adamı

Dışışleri (Abluka) Bakanı olan Lord Robert Cecil'in altında çalışmıştır. Buradaki görevi İsveç üzerinden gelen tedarik yolunun güvenliğini sağlamaktır. Zamanın büyük müttefiklerden olan Rusya ile ilk tanışmasını sağlayan da bu görev olmuştur. Söz konusu dönemde Rusya Bolşevik Devrimi arifesindedir ve Vladimir Lenin ve Troçki'nin devrim ilkelerinin duyulması ile mevcut görevinin Rusya'ya yakınlığı onu devrime karşı daha da duyarlı yapmış ve bu olay tarihsel bilincini geliştirerek ilerde bir tarihçi olmasının ve Sovyet Rusya tarihi üzerine çalışmasının önünü açmıştır (Haslam, 1999: 18-20).

1919 yılında, Dışışleri Bakanlığı müsteşarı olan Lord Hardinge tarafından 18 kişilik delegasyona dâhil edilen Carr, delegasyonun birçok biriminde görev yapacağı Paris Barış Konferansına gönderilmiştir (Haslam, 1999: 24). Barış konferansında sona geldiğinde, Macaristan, Polonya veya Yugoslavya gibi Doğu ve Orta Avrupa'da yeni kurulmuş olan devletler ile olan ilişkileri içeren büyükelçiler konferansında çalışmak için akıl hocası, diplomat Sir Orme Sergent'in altında Paris'te kalmaya devam etmiştir.

Carr'ın pozisyonu, Kasım 1921'de üçüncü sekreterlik göreviyle Dışışleri Bakanlığı'na resmi olarak ataması yapıldığında yasal hale gelmiştir. Ocak 1925'te ikinci sekreterliğe terfi etmiş ve 1925-1929 yılları arasında, maslahatgüzar olarak daha üst bir otorite olmaksızın kaldığı Riga'ya gönderilmiştir (Jones, 1998: 23). Burada kaldığı süre içerisinde boş vaktini Rusça öğrenerek değerlendirmek istemiş ve kendisi çok dindar olmasa da Rus bir rahipten dersler almıştır (Lauer, 2005: 13). Riga'da kaldığı dönem,-Rusça öğreniyor olmasının da etkisiyle- Rus edebiyatına olan ilgisinin uyanması açısından oldukça önemlidir. Burada karşılaştığı ve inceleme vakti bulduğu Puşkin'in, Turgenyev'in ve özellikle Dostoyevski'nin eserlerinden edindiği izlenimler fikirlerini oldukça etkilemiştir.

Son yurtdışı görevi 1930'dan 1933'e kadar Milletler Cemiyeti İlişkileri yardımcı danışmanı olarak Cenevre'ye gönderilişidir ve takiben 1933 Ağustosunda birinci sekreterliğe terfi ettirilmiştir. Bu yurtdışı görevleri arasında da Dışışleri Bakanlığı'nın Orta ve Doğu Avrupa ilişkileri ile ilgili biriminde çalışmaya devam etmiştir. Uluslararası ilişkiler ile ilgili görüşlerinin şekillenmesinde de özellikle buradaki çalışmaları etkili olmuştur. Özellikle Habeşistan krizinde Milletler Cemiyeti'nin etkisizliği ve beceriksizliği Carr'ın Cemiyet'i "tanrıya havale etmesine" (Haslam, 1999: 67) yol açmış ve Cemiyet'e inanan entelektüeller ve politikacıları eleştirmesinin önünü açmıştı.

I. Dünya Savaşı sonrası ve II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyetler Birliğinin Alman işgaline karşı gösterdiği direnç, I. Dünya Savaşı ile eşzamanlı gerçekleştirilen devrim ve gösterdiği hızlı sanayileşme, Carr'ı Sovyetler Birliği'nin tarihini yazma konusunda istekli hale getirmiştir. Ayrıca bir tarihçi olarak mutlak doğru kavramının sakıncalı olduğunu ve tarihsel

olguların, tarihinin yorumu ile bilgiye dönüştüğünü savunmaya başlamıştır. Bu konudaki yaklaşımını, Tarih Nedir adlı çalışmasında çok açık biçimde ifade etmiştir:

“Tarih Nedir? sorusunu cevaplamayı denediğimizde, cevabımız bilerek veya bilmeyerek, zaman içerisinde kendi tutumumuzu yansıtır ve daha geniş bir soruya, içinde yaşadığımız toplum hakkında ne düşündüğümüz sorusuna vereceğimiz karşılığın bir parçasını oluşturur...”(Carr, 2013: 58-59)

“Tarihçi geçici bir olgular seçimi ve o seçimin ışığında o seçimin yapıldığı geçici bir yorumla işe başlar...” (Carr, 2013: 82).

Söz konusu yaklaşımı, özellikle Rusya-SSCB üzerine yapılan tartışmalarda kendisini göstermiş; hatta Sosyalizmin mutlak kötü olarak görüldüğü, Batılı akademisyenler tarafından yazılan metinlerde Sovyetler Birliği ve Komünizmin bir cinnet hali olarak (Evans, 2013: 11) tanımlandığı bir zamanda Carr, sahip olduğu altyapı ile birlikte kabul edilen doğruların doğru olmayabileceğini söylediği için sevilmeyen kişi haline gelmiştir (Cox, 2000: 884).

Ancak Carr, sadece sosyalizmin öğretilmiş anlatımına karşı çıkmamış, Savaş galibi büyük güçlerin barış adına imzaladıkları anlaşmaların da o kadar barışçıl olmadığını ileri sürerek tarihsel olguların ne denli eleştirilmeye muhtaç olduğuna dikkat çekmiştir.

“...Versay Antlaşması'na karşı en sık dile getirilen ahlaki itirazlar, baskı altında imzalanmış olmasından çok, içeriğinin katılığına ve Müttefik Hükümetlerin, Brest-Litovsk'da dâhil o ana kadarki tüm önemli barış konferanslarında izlenen prosedürü tersine çevirerek mağlup gücün tam yetkili temsilcileriyle sözlü görüşmelere girmeyi reddetmesine dayanıyor gibi görünmektedir. Bu akılsızca hareket muhtemelen anlaşmayı, imzadan önce verilen ultimatodan daha fazla gözden düşürmüştür.”(Carr, 2010: 225)

Yukarıda da sözü edildiği gibi, Carr Versay Antlaşması'nı ciddi şekilde eleştirmiştir. Karşılıklı müzakere yolu ile değil, Alman tarafına dikte ettirilerek imzalatılmıştır. Versay Antlaşmasının bu açıdan önemi, o döneme kadar imzalanan² barış anlaşmaları içerisinde en fazla dikta unsuru içeren antlaşma olmasıdır. Öyle ki Versay'daki Alman delegasyonu antlaşma üzerinde müzakere etmek istediklerinde az bir yorum dikkate alınmış ve revize edilen anlaşmanın beş gün içerisinde imzalanmazsa savaşın sürdürüleceği tehdidi gösterilmiştir (Carr, 1943: 4).

Carr, hem Birinci Dünya Savaşı dönemi, hem Versay'ın imzalanma süreci hem de sonrasında İngiliz dış politikasının son derece kararsız bir seyir izlediğini, içeri bakmaktan dışarıya bakılmadığını düşünmektedir. Özellikle dışişlerinde görev yaptığı süre içerisinde

² Carr burada modern dönem olarak belirtmiştir.

meydana gelen Bolşeviklerin devriminden sonra Rusya ve geleceği ile ilgili gelecek provizyonlarından yoksun olduğu görülen İngiliz diplomatlarının uygulamayı düşündükleri politikalara karşıt bir görüş sergilemiştir.

“...İngiliz siyasetinin yalpalayan karakteri...ana hatlarıyla iç siyasete dayanmaktadır... Lloyd George'un kendisini doğru yargılaması için bir fırsattı ancak kendi mahkûmiyetine cesareti yoktu. O bu Rus macerasına hiç inanç beslemiyordu...”(Haslam, 1999: 31)

İngiliz entellektüelleri ve İngiliz Dışişlerine uyanan tepkisi ile birlikte bu sevimsiz ortam Carr'ın zamanla yüzünü iyice Sovyet Rusya'ya dönmesine ve araştırmalarını bu yönde derinleştirmesine sebep olmuştur (Kocabaşoğlu, 2011: 10). Sovyet Rusya üzerine çalışmak istemesi, Dışişlerindeki görevi ile uyumlu olmadığından Carr, yüzünü döndüğü Rusya konusunda daha özgür olabileceği alanlara yönelmiştir. Bundan dolayı Temmuz 1936'da, *Aberystwyth, Wales Üniversitesi* 'nde Wilson Uluslararası Siyaset kürsüsünde görev almak için Dışişleri'ndeki görevinden istifa etmiştir. Burada dış politika tartışmalarına katılmak ve fikirlerini açıklamak için tam da düşündüğü gibi Dışişleri Bakanlığında olduğundan daha özgür bir ortam bulmuştur (Haslam, 1999: 66). 1939'da önemli bir rapor yayınlamış olan *Chantam House*'un Kraliyet Dış İlişkiler Enstitüsünün milliyetçilik grubunda 1936-1938 yılları arasında yönetici olarak yer almıştır. Ayrıca yine bu kurum sayesinde barış zamanında Enformasyon Bakanlığı'nın kurulma hazırlıklarında da yer almıştır (Jones, 1998: 22-30).

1941 yılına kadar akademide kalmaya devam eden Carr, 1941-1946 yılları arasında da *The Times* gazetesinde genel yayın editör yardımcılığı ve Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Müdürlüğü görevlerini yürütmüştür.

Özellikle Dışişleri Bakanlığında edinmiş olduğu tecrübe ile eserlerinin genel hatlarını oluşturmaya başlamıştır. Görev aldığı pozisyonlara paralel olarak uluslararası ilişkiler ve tarih alanlarında eserler bırakmıştır. Önceki paragraflarda da belirtilen sebeplerden ötürü bu eserlerin ezici bir çoğunluğunda Rus-Sovyet devriminin etkileri açıkça görülmektedir.

"1917 Ekim devrimini esas alarak Rusya'nın tarihini yazmaya kalkışmanın cüretli bir iş olduğu herkesçe açıktır...Sovyet Rusya tarihinin ne Marksist kökenden ne de Rus asıllı olmayan bir İngiliz tarafından yazılması büsbütün cüretli bir iş olarak görülebilir. Fakat bu alanda doldurulacak boşluğun çok geniş oluşu böylesi bir cüreti başışlatır sanırım "(Carr, 1989: 5)

Carr'ın da söylediği gibi o dönem Avrupa'da bu konuyu çalışmak bütünüyle cesaret isteyen bir iştir ve özellikle devrimin tarihini yazmaktan ziyade getirdiği siyasal, sosyal ve ekonomik düzen üzerine yapılacak çalışma alanında oldukça büyük bir açık bulunmaktadır. Carr bu boşluğu doldurmuş ve sadece 1930'dan 1984'e kadar geçen dönemde Sovyet Rusya

tarihini ve o günkü durumunu on dört ciltten fazla çalışma ile ortaya koymuştur (Kocabaşoğlu,2011:8). Bu çalışma için ihtiyaç duyduğu ortam ve zamanı yaratmak adına önce *Oxford* daha sonra da ölümüne kadar çalışacağı ve aynı zamanda mezun olduğu okul olan *Cambridge Trinity College*'da görev yapmıştır (Kocabaşoğlu, 2011: 10). Bu eserler; "Dostoyevsky"(Dostoyevski), 1931, "The Romantic Exiles"(Romantik Sürgünler), 1933, "Karl Marx:A Study in Fanaticism"(Karl Marks: Bağnazlık Üzerine Bir Çalışma), 1934, "International Relations Since the Peace Treaties"(Barış Antlaşmalarından Sonra Uluslararası İlişkiler), 1937, "Michael Bakunin"(Michael Bakunin), 1937, "The Twenty Years' Crises, 1919-1939"(Yirmi Yıl Krizi:1919-1939), 1939, "Britain: A Study of Foreign Policy from Versailles to the Outbreak of War"(Britanya: Versay'dan Savaşın Patlamasına Bir Dış Politika Çalışması), 1939, "Conditions of Peace"(Barış Koşulları), 1942, "Nationalism and After"(Milliyetçilik ve Sonrası), 1945, "The Soviet Impact on the Western World"(Batı Dünyasında Sovyet Etkisi), 1946, "The Bolshevik Revolution 1917-1923"(Bolşevik Devrimi 1917-1923), 3 cilt, 1950-1953, "The New Society"(Yeni Toplum), 1951, "German-Soviet Relations Beetween the Two World Wars"(İki Dünya Savaşı Arasında Alman-Sovyet İlişkileri), 1951, "The Interregnum 1923-1924"(Hükümdarsız Dönem 1923-1924), 1954, "Socialism in One Country 1924-1926"(Tek Ülkede Sosyalizm 1924-1926), 3 cilt, 1958-1964, "What is History?"(Tarih Nedir?), 1961, "1917: Before and After"(1917: Öncesi ve Sonrası), 1969, "Foundations of a Planned Economy"(Planlı Ekonominin Temelleri), 3 cilt, 1969-1978, "The Russian Revolution from Lenin to Stalin"(Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi), 1979, "From Napoléon to Stalin"(Napolyon'dan Stalin'e), 1980, "The Comintern and Spanish Civil War"(Komintern ve İspanya İç Savaşı), 1984 (İletişim Yayınevi, 2015) olarak literatürde geçmektedir.

Eserlerinin tümü bir arada değerlendirildiğinde Carr'ın hem tarih anlayışı hem uluslararası ilişkilere yaklaşımları açısından hangi uluslararası ilişkiler ekolüne ait olduğunu anlamak kolay değildir. Bu bağlamda bir paket olarak eserlerine bakıldığında Carr'ın realist veya sosyalist olduğu çıkarımına varmak oldukça kolaycı bir yaklaşım olacaktır. Zaten kendisi de bu tür tanımlamalara karşı çıkmaktadır:

"Tabii ki devrimin başarısı ile ilgili konuşan herkesin Stalinist olarak etiketleneceğini biliyorum. Ancak bu çeşit bir sınıflandırmaya dâhil olmaya hazır değilim." (Carr, 1978: 26)

Carr Sovyet devriminin başarısını yazmak isteyen araştırmacıların kolaylıkla Stalinist veya komünist damgası yediklerini belirtmiştir. Bununla birlikte ancak kendisinin bir Komünist veya Stalinist olmadığını da ısrarla vurgulamıştır. Aslında devrimin başarısına ve Rus edebiyatına duyduğu sempatiden dolayı Sovyet Rusya'ya ve devrim önderlerine romantik yaklaşması da anlaşılabilir bir durumdur.

Bizim için Carr'ı özel kılan ise, ele aldığı konuların temalarını kendi kalıpları ile sınırlandırmayan bir düşünür olmasıdır. Yani kendini bir ekol üzerinde çalışırken, o ekolü savunuyor ise öncelikli varsayımlarını kabul etmek zorunda hissetmemektedir. Ayrıca bir eleştiride bulunuyor ise de karşıt ekolün varsayımlarını yine aynı şekilde peşinen kabul etmemektedir.

Carr'ın Rusya ilgisi öncelikle kaleme aldığı biyografilerde ortaya çıkmaktadır. Dostoyevski, Bakunin ve Marks biyografilerinde, Marks hariç, ele alınan aktörlerin ortak özelliği yozlaşmış Avrupa toplumu ve gelişmemiş Rus toplumu arasında kalmışlık olarak belirginleşmektedir. Bu yazarların Marks ile olan ortak özellikleri ise toplum ve ekonomik yapıya olan eleştirileri olmuştur. 1934 yılında kaleme aldığı Karl Marks biyografisinde her ne kadar objektif olmasa da tarihçi kimliğini ortaya çıkarmaktadır. Burada Marks'ın hayat serüveni anlatılırken bir yandan da enternasyonelin kuruluşu ve Marksizmin geçirdiği evreleri anlatmaktadır. Bakunin biyografisinde ise devrimci ve isyankâr ruhuna vurgu yapmaktadır (Carr, 2009: 9). Son bölümünde de enternasyonelin dağılma sürecinde Marksistler ile Bakuninistlerin çekişmesi damga vurmaktadır.³ 1933 yılında yazdığı "Romantik Sürgünler'de" ise, işin içerisine Çarlık muhalifi Herzen'i de katmıştır.⁴

Rusya'yı Rus edebiyatı ile öğrenen Carr'a göre büyük Rus edebiyatı sadece Çarlık rejimini değil, Avrupa'nın burjuvazisi ve demokrasisini de hedef almıştır (Carr, 2007: 16). 1931 yılında yazdığı Dostoyevski biyografisinde özellikle iki dünya arasında kalmışlığın sıkıntısı ön plandadır. Dostoyevski ile birlikte kendi yaratıcılığının da etkisiyle siyaset, tarih ve edebiyat alanlarında uygulanabilir, sürekli ve yaşamsal bir çerçeve oluşturmaya başlamıştır (Lauer, 2005: 2). Dolayısı ile Carr, Rus toplumunun geçirdiği kültürel, ekonomik ve sosyal dönüşümü oldukça yakından takip etmiş ve eserlerinde bu dönüşümlerden etkilendiğini belli etmiştir. Carr'ın ilgisini çeken temel konuyu aşağıdaki satırlarında görmek mümkündür:

"...bundan daha öte, 1917'den bu yana sıradan insanların yaşamlarındaki dönüşümü düşünüyorum. Tüm nüfusunun %80'i eğitimsiz veya yarı-eğitilmiş köylülerden oluşan bir Rusya'dan, nüfusunun %60'ının şehirli ve tamamıyla eğitilmiş veya şehir kültürüne çabucak adapte olan bir Rusya'nın dönüşümünü..."(Carr, 1978: 26)

Biyografilerini yazdığı düşünürlerin yaptıkları eleştiriler Carr'ın ilgisini çektiği için bu biyografiler, Carr'ın Rusya-Sovyetler Birliği'ni ciddi şekilde tahlil ettiği eserleri olmuştur. Kendi içerisinde uyanan Sovyet ilgisini bu biyografiler ile olgunlaştırarak sonrasında Bolşevik

³Başlangıçta sosyalist hareketler ile yükselen Marks ve Bakunin'in birbirlerinin görüşlerini eleştirmeleri, Enternasyonel içerisinde sorun yaratmıştır. Marks Komünist bir devlet yapısı ön görmekteyken Bakunin merkezi bir devlet yerine daha gevşek bir örgütlenme birimi ön görüyordu. Bu fikirleri ile Bakunin, Anarşizmin de temellerini atmıştır. Marks ve Bakunin arasındaki bu siyasi çekişme Enternasyoneli bölmüş ve dağılmasına yol açan süreci başlatmıştır (Carr, 2011:277-314), (Carr, 2009: 361-468)

⁴Aleksander Herzen (1812-1870); Rus filozof, yazar ve devrimci. Çarlık Rejimine karşıt görüşleri nedeni ile sürgüne gönderilmiştir. Sürgüneyken kendisi gibi sürgünde olan diğer Rusları örgütleyerek Enternasyonele dâhil etmiştir.

Devrimi ciltlerini yazma yolunu kendine açmıştır. Bu noktada Dostoyevski, Romantik Sürgünler, Bakunin ve toplumsal eleştirileri açısından ortak saydığımız Karl Marks biyografileri Carr'ın baskın aktör olarak SSCB-Rusya'yı ele aldığı eserlerdir. Kısacası Carr, Rusya'yı esasen Rusya-SSCB'yi eleştirenlerin gözünden öğrenmeye başlamıştır.

Carr'ın Sovyetler Birliği tarihini yazması bu biyografilerin sonunda ortaya çıkmıştır. 1944 yılında Sovyetlerin Varşova'ya girmesini takiben yazmaya karar verdiği Sovyet Rusya Tarihi ciltlerinin neredeyse otuz yılını alacağını ve bu kadar büyük bir eser olacağını kendisinin de düşünmemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak bu çalışmalarından dolayı hem büyük bir övgü hem de aynı büyüklükte tepki toplayan çok az tarihçi bulunmaktadır (Haslam, 1983: 1021).

Bunun yanında Carr'ın uluslararası ilişkiler ve akademisyen kimliği ile birlikte Sovyet Rusya üzerine yazdığı eserlerin yanında uluslararası ilişkiler ve sistemin doğasına ilişkin yaptığı çalışmalar da mevcuttur. Bunlar daha sonra Carr'ın sistem analizi yapılırken daha ayrıntılı ele alınacak olan “*Twenty Years Crisis*” (Yirmi Yıl Krizi), “*What is History?*” (Tarih Nedir?), *Nationalism and After* (Milliyetçilik ve Sonrası), *Conditions of Peace* (Barış Koşulları) olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında Sovyet Rusya ve Avrupa ile olan ilişkileri üzerine yazdığı eserlerinde de sistem analizi yapmaktadır. Ancak bu analizlerinde hem Sovyet Rusya'yı hem de kıta Avrupa'sını birer alt sistem olarak gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Carr'ın bu konuları çalışırken belli bir kronolojiyi takip etmemesi ancak sistem-aktör çalışmaları ile tarih ve biyografi çalışmalarını birbirlerine yakın zamanlarda yayınlamış olmasıdır.

1937 yılında yayınladığı “*International Relations Since the Peace Treaties*” kitabına kadar yukarıda isimleri geçen biyografileri kaleme almıştır. O tarihten II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen dönemde uluslararası sistem ve İngiliz Dış politikası ile ilgili eserlerini yayımlamış, sonrasında da Sovyet Rusya çalışmalarına ağırlık vermiştir. Ancak aynı zamanda bir yanda alt sistem olarak Sovyet Rusya'nın tarihi ile ilgili çalışırken, diğer yanda tarih biliminin sistematığı ile ilgili çalışmalar da yapmıştır. Bundan dolayıdır ki Carr'ın fikirlerini, eserlerini, sistem yaklaşımını ve ele aldığı aktörlerin analizi çerçevesine göre sınırladığımızda, onun özgeçmişindeki tecrübelerini ve ilgi duyduğu tüm konulara olan yaklaşımını irdelememiz daha uygun ve kolay olacaktır.

2.1. RUSYA-SSCB'Yİ BASKIN AKTÖR OLARAK ELE ALDIĞI ÇALIŞMALAR

Carr'ın Rusya'yı aktör olarak ele aldığı dönemler, ülkenin tarihsel evreleri göz önüne alınarak üç ayrı dönemde ele alınabilir.

Bunlardan birincisi, 1917 devrimi öncesinde mevcut olan Çarlık Rusya'sıdır. İkincisi Devrim sonrası Bolşevikler tarafından kurulan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra sistemde süper

güç olarak yükselen Sovyet Rusya ve üçüncüsü, Soğuk Savaş'ın bitimi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Rusya Federasyonu'dur. Bu çalışmada Sovyetler Birliği veya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği isimleri kullanıldığında Sovyet Rusya'nın kastedildiği anlaşılmalıdır.

Carr, Rusya'yı hem alt sistem hem de aktör olarak görürken, bu görüşünü aslında yazdığı biyografilerin üzerinden yansıtmıştır. Bir önceki bölümde de belirttiğimiz üzere Carr, Marks biyografisi ayrı bir noktada tutulursa yazdığı biyografilerde Rus etkisini ciddi şekilde hissettirmiştir.

Rus etkisinin baskın biçimde hissedildiği ve belki de yaklaşımının merkezine Rusya'yı ne denli yerleştirdiğini gösteren ilk çalışması bir biyografidir ve Edward Hallett Carr'ın da ilk kitabı olan "*Dostoevsky: 1821-1881*"dir. Kitabın başlığından da anlaşılacağı üzere Carr bu eserinde Rus edebiyatçı ve roman yazarı Fyodor Mihailoviç Dostoyevski'nin hayatını anlatmaktadır. Kitabında Rus roman yazarının ömrünü, radikalizm ile olan biçimlendirici deneyimlerini, idamın kıyısından dönüşünü, Omsk'a sürgün edilmesini, epilepsi hastalığını, evliliklerini, kumara olan düşkünlüğünü ve tabii buna bağlı borçlarını aktarmıştır. Bu çalışmasında Dostoyevski'nin sadece biyografisini kaleme almamış, Aynı zamanda yazarın büyük romanlarında verdiği mesajları, fikirleri ve kaynakları açıklamış, biyografiye eklemiştir (Lauer, 2005: 11).

Dostoyevski'nin Carr açısından incelemeye değer birçok özelliği bulunmaktadır ve bunları da çalışmasında öne çıkardığı temalarla ifade etmiştir.

Carr'ın anlatımıyla Dostoyevski, 1848 Devriminin gerçekleştiği yıllarda dönemin edebiyat akımlarında da görülen ve Rus gençleri arasında popüler olan Fransız ve Alman edebiyatının ve bu edebiyatların ürünleri olarak gelen din ve mülkiyete, sonucunda da krala karşı çıkan fikirlerin tartışıldığı toplantılara katılmıştır. Bu toplantılar onun yargılanmasının ve neredeyse idam edilmesine yol açacak olan cezalandırılma sürecinin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Dostoyevski her ne kadar bu toplantılara katıldıysa da, Carr'ın tabiri ile bu ütopyacı grupların etkinliklerine kendini fazla kaptırmamıştır. Nihayetinde savunmasında karşıt dökümanları sadece edebi kaygılar içerisinde açığa çıkardığı merakı nedeni ile incelediğini öne sürmüştür (Carr, 2014: 50-57)

Yine Carr'ın anlattığına göre, Bu yargulamalar Dostoyevski'nin Sibiryaya sürülmesi ile sonuçlanmıştır. Kaldığı hapisanedeki mevcut koşulların kötülüğü altında çektiği ıstırap ile birlikte, bir araya gelmiş olan birçok değişik suçtan mahkûmun bir araya geldiği bir ortamda daha önce evinden, dışarıdaki hayata hiç adım atmamış (Carr, 2014: 16) bir Dostoyevski'nin halkla ilk tanışması gerçekleşmiştir. Hapiste tanıdığı mahkûmların içlerinde gördüğü iyilik, Dostoyevski için bu tanışmayı Rus halkına yönelttiği bir sevginin büyümesi ile ifade edilecek

bir görüşün oluşmasına neden olmuştur. *Ölümler Evinden Anılar* kitabındaki karakterlerini oluştururken bu hapisane sürecinde yaşadıklarını yansıtmak için figürlere ağırlık vermiştir. Bundan dolayı Anılar kitabı önceden kötü gördüğü, ancak sonradan yavaş yavaş sevmeye başladığı mahkûmlar özelinde Rus halkı ile ilgili fikirlerini şekillendirmeye başladığı eseridir (Carr, 2014: 59-67).

Dolayısıyla Carr'a göre Dostoyevski'nin yaşadığı hapis süreci (ve yargılama süreci; Suç ve Ceza'da Raskolnikov'un savunmasını yaparken yaşadığı duyguları Dostoyevski'nin kendisinin yaptığı savunma ile bağdaştırmak mümkündür), görüleceği üzere fikirlerini temellendiren ve sonradan yazdığı eserlerin yönünü belirleyen bir süreç olmuştur.

Carr, Dostoyevski'den hangi bakımlardan etkilendiğini, şöyle ifade etmiştir:

“Bizim akıllılarımızın halka öğreteceği fazla bir şey yok. Ancak onların halktan öğrenecekleri çok şeyler olduğunu söyleyebilirim.” diye düşünen Dostoyevski “halka” karşı mistik bir inanç beslemekte ve “kendini halka döndürdüğü” için hapisane yıllarına minnet duymaya başladı...”(Carr, 2014: 60-61)

Dostoyevski Carr'ın yaşamında bir dönüm noktasıdır; fikirleri Carr için aşırı disiplinli bir şekilde büyüdüğü Viktoryacı rasyonalizmin korumacı dünyasından çıkış için bir kapı açmış ve düşüncelerini bir ölçüde özgürleştirmesine olanak sağlamıştır. Bu da ona genelde sıkıntı yaşadığı egoizme düşme konusunda ahlaki bir meşruiyet kazandırmıştır (Haslam, 1999: 46).

Dostoyevski'nin eserlerinde hem Avrupa hem de Rusya'yı birlikte ele alıp eleştiriyor oluşu, onu Carr için değerli kılmaktadır. Dostoyevski eserlerini oluştururken aslında özenti duyulan burjuva toplumunun kötü yanlarına dikkat çekerken, Rus entelijansiyasının⁵ Avrupa burjuvazisine olan beğenisini de oldukça zararlı bulmuştur; bu durumu açıkça eleştirmiştir.

“...güzel ve üstelik şimdiki kuşak kızlarında oldukça sık rastlanan ama o zamanlar nadir görülen parlak bir zekâya sahip bir kızın nasıl olup da herkesin “kafasız” dediği çelimsiz bir adamla evlendiğini uzun uzadıya anlatacak değilim. Geçmiş romantik kuşaktan tanıdığım bir kız, adamın birine birkaç yıl süren anlaşılmasız bir aşk besledikten sonra, onunla istediği anda, sessiz sedasız evlenebileceken, kendine kimi aşılmasız zorluklar uydurarak, fırtınalı bir gecede kendini derin, akıntılı bir ırmağın uçurum benzeri yüksek, kayalık bir kıyısından aşağı atarak canına kıymış, bunu da sırf kendi kaprisinden, yalnızca Shakespeare'in Ophelia'sına benzeyebilmek için yapmıştı; hatta önceden beğenip gözüne kestirdiği kayalıktaki manzara o kadar da güzel olmayıp da sıkıcı, sıradan bir kıyı olsaydı belki intihar bile etmezdi. Bu gerçek bir olaydır;

⁵Rusça kökenli bir terim olan entelijansiya, sosyal bilimciler tarafından Rusya'da, özellikle 19. yüzyılda ayrı bir sınıf veya sosyal tabaka olarak aydınlar topluluğunu tanımlamakta kullanılmıştır.

Rusya'daki son iki-üç kuşakta da böyle ya da buna benzer olayların hiç de az olmadığını düşünmek gerek..." (Dostoyevski, 2005: 2)

Alıntıda da görüleceği üzere Dostoyevski'nin romanlarını yazdığı dönemdeki Rus entelijansiyası, sırf Batı burjuva yaşamına özenmek uğruna acılar yaşamakta ve yazar da bunu şiddetle eleştirmektedir. Söz konusu tutum aynı zamanda Dostoyevski'nin Rus halkına olan sevgisini de göstermektedir. Bununla birlikte, Rus halkına olan sevgisini başka satırlarda çok daha açık ifade etmiştir.

"Toprak sahibi hanım, Keşiş'in halkla konuşmasını, onları kutsamasını izlerken, sessizce gözyaşı döküyor, mendilini gözlerinden ayıramıyordu. Çok duygusal bir sosyete kadınıydı ve birçok yönden iyi bir insan olmaya yatkındı. Keşiş sonunda yanına geldiğinde heyecanla: -Bu dokunaklı sahneyi izlerken öylesine...Oh halkın size olan sevgisini anlıyorum. Ben de halkı seviyor, sevmek istiyorum. Zaten bizim saf, iyi niyetli, büyük Rus halkını sevmemek mümkün mü?" (Dostoyevski, 2005: 51)

Rus düşüncesi terimine, D.S. Mirsky'nin⁶ Carr'ın Dostoyevski biyografisine yazmış olduğu önsözünde rastlanmaktadır. Mirsky, bu düşünceye Carr'ın yaklaşımının kısa sürecek bir heves olduğunu öne sürse de Dostoyevski'nin yorumlarından Carr'ın ne kadar etkilendiğini aslında sonraki eserlerinden anlamak mümkündür. Yirmi yıl krizi ve Tarih Nedir? kitaplarında bu etki gözle görülür düzeydedir (Lauer, 2005: 11). Carr'ın kendisi de bu gerçekliği dile getirmekte ve nasıl etkilendiğini gizlememektedir.

"19. yy. Rus edebiyatından eserler okumaya başladım. Beni oldukça derinden etkileyenler Dostoyevski ve Herzen'di. İkisinin de bir araya getirilen baskılarını kitapçılardan satın aldım...kapitalist burjuva toplumuna olan ilk meydan okuma, Marks'tan veya Bolşeviklerden değil, aslına tam manasıyla devrimci olmayan 19. yy. Rus entelektüellerinden gelmişti. Bu da zihnimde beni karmaşık bir durumda bıraktı: Batı düşüncesine daha da fazla keskin bir şekilde tepki gösterdim ancak her nasılsa halen onunla birlikteydim."(Carr, 2000: xvii)

Bunun yanında Carr'ın Rus toplumunu incelerken baktığı tek yön Dostoyevski ve Herzen olmamıştır. Bakunin'e de ayrı bir sempati ile yaklaşan Carr, onun durumunu da aşağıdaki gibi açıklamıştır.

"Bakunin'in Premukhino'ya⁷ beslediği yoğun duygular, aslında yerel ve kişisel nitelikteydi. Bütünüyle vatana ya da ulusal bir geleneğe adanmışlık değildi bu. Rus devletini değil, Rus kırlarını ve sayfiye hayatını kapsayan bir durumdu. Hatta Rus

⁶ D.S.Mirsky(1890-1939): Rus siyaset ve edebiyat tarihçisi. Londra Üniversitesinde Rus edebiyatı dersleri vermiştir.

⁷ Bakunin'in doğduğu ve ailesinin yaşadığı yer. Rusya sınırları içerisinde, Moskova'nın yaklaşık 280 km. kuzeybatısında yer almaktadır.

soyluları arasında bile 19. yy.'ın ilk yarısında vatanseverlik yeni ve zayıf bir kavramdı. Slav yanlısı doktrinle aşılana sonrakı kuşak Ruslar, Almanlara, Fransızlara ve İngilizlere Dostoyevski'nin satırlarında gördüğümüz rahatsızlık, acıma ve küçümsemeye bakacaklardı. Fakat Herzen, Turgenyev ve Bakunin'in kuşağı için Avrupa ikinci hatta kimi açılardan öncelikli bir vatan gibiydi. Bu üç adam da Fransızca'yı ve Almancayı neredeyse ana dilleri gibi konuşup yazıyorlardı. Otuzlarına geldiklerinde, pek çok açıdan birbirlerinden farklı bu üç adam kendilerini öncelikli olarak Rus değil, Avrupa ve Dünya vatandaşı sayıyorlardı.” (Carr, 2009: 123).

Carr'ın eserlerini yazmaya başladığı yıllarda özellikle Dostoyevski ve Turgenyev üzerine yoğunlaşmış olduğu göze çarpmaktadır. Burada açıklanması gereken bir durum bulunmaktadır. Turgenyev ve Dostoyevski Rus edebiyatının önde gelen yazarları olarak tanınmışlardır. Bakunin ve Herzen de Rus devrimcileri arasında oldukça önemli bir yere sahiptirler. Aynı zamanda Turgenyev ve Bakunin birbirlerini yakinen tanımaktadırlar (Carr, 2009: 39, 105, 107) ve bir önceki alıntı paragrafta görüldüğü şekilde kendilerini bir Avrupa insanı olarak tanımlamaktadırlar. İşte bu noktada Dostoyevski'nin Rus halkına olan düşkünlüğü ve Avrupa toplumuna olan eleştirisi devreye girmektedir. Dostoyevski'nin Turgenyev üzerine yazdığı eleştiriler de bu hoşnutsuzluğu göz önüne almaktadır.

Dostoyevski ve Turgenyev'i birbirlerinden ayıran ortam 1860'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Dostoyevski, sürgünden geldiği ilk yıllarda, 1840'lı yılların liberalizmini takip etmiştir. Ancak 1860'lı yılların ortalarında büyük reformların gerçekleşmesi ile ilgili coşkun azalması ve anarşist eylemler gibi bir dizi tedhiş faaliyetinin Çarlık rejimini yıkmaya yönelik gerçekleştirilen küçük denemelerin hayal kırıklığı yaratması nedenleriyle Rusya için seçenekler entelijansiya tarafından tekrar gözden geçirilmiştir. Bu karmaşık ortam söz konusu dönemde Rusya'daki düşün çevrelerini ve özellikle de Liberalleri, Aşırıcular ve Muhafazakârlar olarak ikiye ayrılmaya zorlamıştır. Bu ayrılmanın Muhafazakâr tarafında Dostoyevski kalırken, Turgenyev tamamıyla Aşırıcı olarak kendini görmeye başlamıştır. Bir aşırıcı olarak Turgenyev kurtuluşun ancak Batı'dan gelebileceğini öne sürerek Rus devletine ve Rus düşünce sistemine saldırmıştır. Tam bu sıralarda Dostoyevski aşırı muhafazakâr olan *Russky Vestnik* gazetesinde yazmaya başlamış, iki düşünce de kendilerinden hiçbir şekilde ödün vermeden karşılıklı saldırılara devam etmişlerdir(Carr, 1929: 160).

Dostoyevski Rus halkını ve geleneklerini bu kadar severken Turgenyev'in batıcılığının ön planda olduğu görünmekteyken, Dostoyevski'ye ait alıntılarda gördüğümüz Avrupa özentiliğine karşı eleştiri, Turgenyev'de tam bir Avrupalılığın teşviki olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Pavel Petroviç pantolonunun cebinden uzun, pembe tırnaklı güzel elini çıkardı. Tek bir opal kol düğmesi ile ilikli gömlek kolunun kar beyazı rengi sayesinde daha da güzel görünen bu eli yeğenine uzattı. Avrupalılar gibi el sıkıştıktan sonra Ruslar gibi üç kere öptü onu, yani kokulu bıyıklarıyla yanaklarına üç kere dokundu ve “seni kutlarım” dedi.” (Turgenyev, 2006: 39)

Bu alıntıda da görüleceği üzere Rus gibi selamlaşmada kokulu bıyıklara vurgu yapılması, bu kötü imajlı ve kokulu eyleme yönelik; dolayısıyla Rus yaşantısı ve geleneklerine eleştirilerin de küçük bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dostoyevki'nin bakış açısına göre özellikle Turgenyev Rus halkını ve Rusya'yı suiistimal etmiş, bu arada kendini de su katılmamış düpedüz bir ateist olarak tanımladığını ileri sürmüştür. Tabii ki bu yorumları Dostoyevski'nin yapmış olması dikkate alınması gereken bir konudur. Çünkü Dostoyevski kendininki gibi bir inanca sahip olmayan herkesi ateist⁸ olarak tanımlamaktadır (Carr, 1929: 161). Rus toplumunda, özellikle de Dostoyevski'ye göre bir kişiye hakaret etmek veya aşağılamak onun politik ve/veya dini görüşleri üzerinden yürümektedir. Bundan dolayı Dostoyevski sevmediği ve eleştireceği kişileri önce ateist olarak ilan etmiştir. Dostoyevski oldukça dindar olduğu için de Turgenyev ve diğer düşünürleri eleştirmesi oldukça olağan bir durumdur. Cevaben Turgenyev de Dostoyevki'yi ciddi şekilde eleştirmiştir. Karşılıklı eleştirilerin yolu ise genelde yazdıkları romanların kahramanları üzerinden geçmiştir. Örnek olarak, Dostoyevski'nin yazmış olduğu Şeytanlar isimli kitabında Turgenyev, Karmazinov adıyla anlatılmıştır. Bu karakter nihilizm ve anarşizm sempaticanı yaşlı bir kadın olarak tanımlanmıştır (Carr, 1929: 162).

Aslında Carr'ın yansıttığına göre Turgenyev Dostoyevski'ye borç verecek kadar da onu iyi tanımaktadır. Dostoyevski'nin 50 Thaler'lik⁹ borcunu ödediği güne kadar bu gerginlik devam etmiştir. 1877'de ise Turgenyev, Dostoyevski ile arasındaki gerginliğin bitmesi için kendisine bir mektup yazmış ve önde gelen Rus yazarları ile ilgili bir makale hazırlayan Fransız bir gazeteciye onun adını önerdiğini söylemiştir (Carr, 1929: 163).

Bu görüşlerin Bakunin ayağına bakıldığında, Bakunin'in aslında enternasyonel'in başına geçme hayalleri ile birlikte içinde koruduğu Rus kökenine olan sevgisi kendisini her zaman göstermiştir. Bakunin'in, zamanın Çar'ı I. Nikola'ya affedilmesi için yazdığı *İtiraf*lar, onun Avrupa ve Rus toplumunu karşılaştırdığı önemli bir doküman olarak karşımıza çıkarmaktadır. Özellikle de Alman toplumu üzerinde nefrete varan düşüncelerini ifade ederken

⁸ Carr, Dostoyevki'nin ateizm görüşünü “herhangi bir Rus Tanrısına inanmayanlar” olarak tanımlamaktadır.

⁹ Avrupa boyunca 1600'lü yıllardan sonra yaklaşık 4 yüzyıl boyunca çeşitli şekillerde kullanılan bir para birimi.

bunun karşılığında Slav ırkına hürmet ve ona olan sevgisini göstermekten çekinmemiştir (Carr, 2009: 237).

“Bu dağınık tötofobi¹⁰ söylemi, sevgi dolu Slav yurtseverliği ile dengeleniyordu. Rusya’ya karşı Prusya ile aynı saflarda yer alırken bile biliyordu ki, Almanlar, Slav topraklarına ayak basmaya cüret ettikleri gün, onların bizzat en amansız düşmanı kesilecekti. Bakunin’in arzusu tüm Slavların eninde sonunda yabancı boyunduruğundan kurtulmasıydı...Bakunin’in planları arasında bir Rus devriminin ve Çar’ın devrilmesinin yer aldığı doğrudu. Fakat geleceğe dair bu büyük Slav ülküsü yüreğinin doğru yerde attığını gösteriyordu” (Carr, 2009: 237-238)

Carr’ın not ettiği üzere Çar I. Nikola’nın da Bakunin’in notlarını okurken özellikle Alman kültürü ve felsefesi üzerine Bakunin’in yazmış olduğu eleştirileri onaylaması, Rus elitlerinin ve yöneticilerinin de her ne kadar Batılılaşma eğilimli olsalar da Rus kültürüne olan bağlılıklarını korumaya meyilli olduklarını göstermektedir.

“Nikola bu gibi iltifatlara fazlasıyla alıştı...Özellikle Alman karakterinin ve Alman felsefesinin kötülüklerinden, Batı medeniyetinin yozlaşmasından bahseden paragrafları teklifsiz onaylıyor ve satır aralarına ‘doğru’, ‘çarpıcı bir gerçek!!!’, ‘tartışılmaz!!’ ya da sadece ‘N.B’ gibi notlar düşüyordu. Okumayı bitirdiğinde tahtının varisi, geleceğin Çar’ı II. Alexander’ a hitaben ilk sayfanın başına bir not ekledi: Bunu okumaya zaman ayırmanıza değer – son derece ilginç ve öğretici.” (Carr, 2009: 242)

Carr’a göre, Bu konuda Herzen ile birlikte Batı Avrupa’dan umudunu kesmesinin de büyük etkisi vardır. İtirafı 1851’de kaleme aldığı düşünülürse o zaman daha önce de bahsettiğimiz Rus liberalizminin umutsuz dönemlerine denk geldiği için Bakunin’in ve onunla birlikte Herzen’in yüzünü Rusya’ya çevirmesi olağan bir durumdur.

“Herzen’in gazetecilikteki başlangıç yılları...ilginç gelişmeleri ele almak için... kapı aralıyor. 1847 başında Rusya’dan ayrıldığında Herzen’in yüzü tamamen Batı’ya dönmüktü. Romantik görüşe sıkı sıkıya bağlıydı ve kurtuluşun Batı’da ve ancak devrimle mümkün olacağına inanıyordu. 1848 ve 1849 yenilgileri onu büyük bir hayal kırıklığına uğratmış, üzüntüye boğmuştu. Bu onur kırıcı fiyaskolardan sonra artık devrimin de, Batı medeniyetinin de kurtarıcı olabileceğine inanmak güçleşmişti. Proleterya da burjuvazi de aynı şekilde güvenilmezdi. Batılı proleterya, etkisiz ve örgütsüz olduğunu, korktuğunu göstermişti; ayrıcalıklarını ve para cüzdanlarını korumak için ayağa kalkan Batılı burjuvaların sergiledikleri vahşetse, aristokrasinin bütün kötülüklerinden daha iğrençti...”(Carr, 2012: 210)

¹⁰ Almanlardan, Almanlara ilişkin her şeyden korkma. Carr’ın Bakunin kitabını çeviren çevirmen tarafından not olarak eklenmiştir.

Carr'ın Bakunin hayranlığını göz önüne aldığımızda, Batı toplumu hakkında Carr'ın düşüncelerinin değişmesi de şüphesiz anlaşılabilir bir durumdur. Bu alıntılarda Carr yorumlarında Herzen'i Bakunin'i veya Dostoyevski'yi anlatırken aslında görmek istediği resmi de kendisi tasvir etmiştir.

Şüphesiz Carr'ın ilgisini çeken bu döngü, onun Rusya görüşünü de şekillendiren etmen olmuştur. Arasında kalınan iki dünya, Avrupa ve Rusya dünyaları, Carr'ın düşünce çerçevesini ima etmektedir. Carr kendisinin analizini yaptığı Rus düşüncesini işte bu tartışmaların ışığında gerçekleştirmiş ve eserlerinde yansıtmıştır.

Avrupa ve Rus düşüncesinin Dostoyevski üzerinden karşılaştırmasını da yine Dostoyevski'nin *Budala*'sı üzerinde yaptığı analiz ile ifade etmektedir. Carr'a göre Rus toplumu ve Avrupa toplumu arasındaki ahlaki ve toplumsal fark, birbirlerine zıt iki kutbu ifade etmektedir. Buna göre betimlenen karakterler Avrupalıların yaklaşımı ile ön yargılı ve zararlı bulunurken, Rus toplumu tarafından inançlı ve kutsal görülmektedir. Bu farklılık iki toplumun gerçeklik algısında da farklılığa yol açmaktadır. Carr'a göre gerçeğe en yakın olan bu karşılaşmanın Rus bölümüdür.

“Dostoyevski'nin Mişkin'in¹¹ kişiliğinde ortaya koyduğu ahlaki ülkünün tabiatını düşünmek için durmaya değer. Bu açıkça bir Rus ülküsüdür. Batı ülküsü, değil Batı ülkülerinin Batı gerçekliğine uymadığı gibi, bu ülkü Rus gerçekliğine de uymaz. Aslında, Dostoyevski'nin başka bir yerde sözünü ettiği Rus karakterlerin “genişliği” nedeniyle, herhalde Rusya'da ülküyle gerçek arasında Batı'dakinden daha büyük bir ayrılık vardır. Fakat başka yerlerdeki gibi Rusya'da da ülkünün gerçekle bir ilgisi ve ona etkisi de vardır.”(Carr, 2014: 202).

Şüphesiz ki Avrupa düşüncesi ile Rus düşüncesi arasındaki bu gerçeklik ayrımı, Carr'ın yüzünü Batı'dan Doğu'ya dönmesinde etkilidir. Fakat Dostoyevski'nin romanlarında yaşadığı olaylardan yola çıkarak elde ettiği gerçekliği yansıtmaması, bu iki yönlü dünyada Carr'ın yapacağı ayrıma katkıda bulunmuştur. Özellikle Batı'ya duymaya başladığı tepki, gerçekliğe olan inancın artması ile Dostoyevski'nin ahlaki ve gerçekçi arka planına hayranlığına katkıda bulunmaktadır.

“Batı uygarlığının ahlaki görüşü mahkemelere ya da ceza kanununa yaraşır ilkelerden etkilenmiştir; duygulara, düşüncelere karşı hoşgörülü, eyleme karşı hoşgörüsüzdür. Batı insanı, müsrif oğlun ayyaşlığının, ağabeyin kıskançlığından niye daha affolunur olduğunu; niye tövbe etmiş bir günahkarın, hiç günah işlememiş doksan dokuz saygıdeğer yurttaştan daha üstün tutulduğunu ve İsa'nın ayağının dibinde düşünerek oturan Mari'nin yemeği hazırlayan Martha'ya tercih edildiğini anlayamıyor. Duygulara önem veren ve eyleme aldırmayan Rus insanı ise anlıyor. Mişkin bu

¹¹ Prens Lev Nikolayeviç Mişkin: Dostoyevski'nin *Budala* isimli romanının başkahramanı.

anlayışın tam bir cisimleniştir. Batı insanı ise değişik değerlerin dünyasında yaşamaktadır.”(Carr, 2014: 204-205)

Rus Düşüncesi Carr’ın ortak Avrupa bakış açısına radikal bir eleştiride bulunduğu, Rus tarzı düşünce ile başlangıç deneyimlerini ifade etmektedir. Bu dönem, Carr için Avrupa modeline ideal bir öğretmen ve rol model olabilir gibi görünen bir dış ve üstün düşünce tarzının Rusya’daki etkilerini somutlaştırdığı dönemdir. Diğer bir ifadeye ilk döneminde Carr, Avrupa modelinin Rusya’da yarattığı etkilerin ne tür tahribata yol açtığını saptamıştır (Lauer, 2005: 15).

Carr, Rus düşüncesinin eşsizliğinin, kendi çelişkili yapısında olduğunu vurgulamış; gerçekliği de ikili (dichotomic) bir şekilde ele alma yeteneğine sahip bir kavram olarak anlamıştır (Lauer, 2005: 15). Bu noktada Carr’ın Dostoyevski’nin kendi eserlerinde gördüğü ikilik, Rus düşüncesinin ve buna bağlı olarak Rusya’nın Carr’ın gözünde yükselişini sağlamıştır. Dostoyevski’nin eserlerinde kendi hayatından yola çıkarak vermeye çalıştığı mesajlarda bu ikiliğin etkisini görmek mümkündür. Dostoyevski kendi kişiliğinden de kaynaklanan bir eğilimle neşe ve acı, mutluluk ve keder, iyi ve kötü gibi birbirine zıt kutupları, aslında birbirlerini yargılamak için kullanmıştır (Carr, 2014: 248-250). Bununla beraber insan doğası gibi olguların ilahiliğini düşünerek insanlığın gerçek birliği elde etmesi ile sonuçlanacak bir sentezi sunmaya çalışmıştır (Carr, 2014: 245). Böylece öteki üzerinde yapacağı yargılamaların ahlaki olmasını da sağlayarak Rus düşüncesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

“...biyografi yazarının, Dostoyevski’nin kişiliğinin ikiye ayrılmışlığından söz ettiği, Sibiryadan dönüşünden sonraki dönem başladı. Bu ikiye ayrılış, kişiliğinin bir yanıyla, diğer yanının hareketlerini ve duygularını yargılamasını sağlıyordu ve bu, etin günahkârlığıyla, canlı bir ahlaki yargının yan yana, görünüşte uyum içinde olabildiği bir dönemdi. “öteki”, yalnızca yüksek ve aşağı dürtülerin karşılığını göstermek için değil, fakat, Dostoyevski’nin bazen ileri sürer görüldüğünden daha yaygın bir olgu olan, yüksek ülküyle aşağı eylemin karşıtlığını göstermek için de elverişli bir simge oldu...hayatının son yıllarında bir kadın hayranına yazdığı mektupta “öteki”, ahlaki görevin ya da vicdanın sesiymiş gibi görünüyor.”(Carr, 2014: 251).

Açıkça rasyonel Avrupa düşüncesinin tersi olarak algılanan Rus düşüncesinin fikirlerinden esinlenen Carr, özellikle insan doğası kavramını Dostoyevski’nin görüşleri üzerinden tanımlamıştır. Dostoyevski, insan doğasının katıksız saf ve iyi olduğuna inanmamıştır. Ona göre insan bilerek ve isteyerek kötü olma seçeneğini kullanabilecek bir varlıktır. Bu görüşlerini de ilk defa *Yeraltından Notlar* kitabında ifade etmiştir.

“Lütfen söyler misiniz bana, insanların gerçek çıkarlarını bilmemeleri yüzünden kötülük yaptıklarını ilk kez kim ortaya attı, kim böyle akıllıca bir laf etti? Sözde insanoğlunun kafası aydınlanır, gerçek çıkarları gözlerinin önüne serilirse burnunu

kirli işlere sokmaktan geri durarak, bir anda soylu, temiz yürekli biri olup çıkarmış. Buna sebep de, aydınlanıp gerçek çıkarlarını anlamaya başladıktan sonra, kendi çıkarlarını yalnız ve yalnız iyilik yapmakta bulmasıymış... Hey gidi çocuk; saf, temiz yürekli bebek!" (akt. Carr, 2014: 118)

Dostoyevski'nin bu satırları, aslında yeraltında acı çeken bir adamın çılgınlıkları olarak görülebilir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Dostoyevski'nin eserlerinde kendi hayatından yansımalar bulunduğu için o dönemde ölümle pençeleşen karısı, sorumsuz üvey oğlu, parasızlık ve diğer dergilerin saldırıları altında kendini rahatlatmak için çıkış yolunu aramaya çalışan bir karakter söz konusudur. Carr'a bu eserlerin yansıması, Rus düşüncesine olan hayranlığının da etkisi ile ilerideki yayınlarını da şekillendirmesi şeklinde olmuştur.

Bunun yanında *Yeraltından Notlar*, Dostoyevski'nin değişen fikirlerini yansıtmaya açısından önemli bir mihenk taşıdır.

Carr, Rus düşüncesini giderek popülerliğini yitiren insan doğası anlayışına karşı etkili bir direnç rehberi olarak görmüştür. Bu noktayı da Dostoyevski'nin, Shakespeare'in trajedilerinde yazdığından beri Avrupa'da eksik olan çıplak ve gelişmemiş insan doğasını hayata getirdiğini belirterek genişletmiştir. Bu yolda karakterlerini birbirlerine benzer şekilde oldukça tutarsız, hatta dikotomik¹² bir şekilde oluşturmuştur. Dostoyevski Carr'ın Avrupa düşüncesini ve onun akılcı liberalizm tarafından da desteklenen insan davranışı hakkındaki rahat ve kısıtlı varsayımlarını reddetmiş; onu akılcı liberal toplumun kabul edemeyeceği kötülük yapma iradesi, yok etme güdüsü ve kendini zorla kabul ettirmenin, kişisel çıkar ile birlikte gelişen egemenliği ile yüzleştirmiştir (Lauer, 2005: 16).

Carr, Dostoyevski'nin dünya görüşünü akılcılığın düzenli bir yıkımından ve insan doğasının aldatıcı bir şekilde bütünlük ve tutarlılık yüzünün altında gizlendiği bir dönemin öncesine yerleştirmiştir. Dostoyevski de anlaşılma konusunda yalnız, asimile ve dar Avrupalı eğitimle ulusal bilinci kısıtlı olan Ruslardan bahsetmekte ve Rusların kendilerini Avrupalılaştırılmış olarak kabul etmemeleri gerekmele birlikte, kendisinin halen Avrupa'nın öğretmeni olduğunu belirtmektedir. Kısaca Dostoyevski'nin vizyonunda değerlendirirsek, Carr kendi viktoryacılığı, Avrupa yönlendirmesi ile kendi sınırlarını algılamış ve Rus düşüncesinin bu sınırları nasıl aştığını görmesi de onun gözlerini kamaştırmıştır (Lauer, 2005: 16).

Carr'ın gerçekliğin merkezinde herhangi bir paradoks veya çelişkiye meydan vermediğini hissettiği Avrupa rasyonalizminin aksine, Rus düşüncesinin gerçek dünyasında, Rus düşüncesi tarafından ortaya konulan ikiciliğin insan ve yaşam doğruları hakkındaki gerçekliği mevcuttur. İkicilik tüm insan deneyiminin bütünlüğünü açıklamakta ve bize

¹² Türkçeye ikileşim olarak çevirilen "dichotomy" sözcüğünden türeyen dikotomi; metinde ortak bir noktadan türeyen iki zıt kutup olarak ima edilmektedir.

göstermektedir. Bunun dışında Carr ikiliğin Rusya'nın ve kendisinin üzerindeki önemini bize aşağıdaki gibi göstermektedir.

“...o denli amansızca ortaya koymuş olduğu ikiliğin, sonunda onun için, Rusya'nın benzersiz oluşunun simgesi ve kaynağı haline gelmesi, Dostoyevski'nin son yıllardaki ahlakileştirme eğilimini gösterir. Nasıl ki ikilik insanı tamamlamak için şartsa, bunun gibi Rusya'da ikiliğin sayesinde, dünyaya tam bir insanlığın, evrensel anlayışın benzersiz bir örneğini göstermektedir...” (Carr, 2014: 253)

Dostoyevski Rus toplum yapısında gördüğü aksaklıkları yazarken de bu ikili düşünce sistemini kullanmaktan çekinmemiştir. Muhafazakâr düşüncelerini ve Slav ülküsüne olan inancını daha önceden belirtmiştik. Bu inancı savunurken, karşısına öteki olarak Büyük Petro'nun zamanında oluşturmuş olduğu yarı Avrupalılaştırmış zümreyi koymuştur. Rus aydın zümresi ile Rus halkı arasında büyümeye başlayan boşluk da iki ayrı zıt kutbu ortaya çıkarmıştır. Carr'a göre Rus toplumunda meydana gelen bu ayrışmayı, Dostoyevski din temelinde ele alarak hata yapmıştır. Carr'ın aktardığına göre de halk büyüyen boşluğun sonunda kendisine yabancı hale gelen bu zümreyi yok etmiştir.

Carr'ın daha sonraki sistem hakkındaki fikirleri üzerinde Dostoyevski'nin etkilerini izlemek için, Rus düşüncesinin kaynaklarını ve çıkış noktalarını anlamak oldukça büyük bir öneme sahiptir. Avrupalılara bir rol model veya öğretmen olarak gösterilebilecek olan, özellikle belirli bir tutum ve zihniyet içerisindeki Rus düşüncesi, Carr'ın sistem düşüncesinin merkezi ve tutarlı bir özelliği haline gelmiştir (Lauer, 2005: 18).

Carr'ın eserlerini yazdığı yıllar dikkate alındığında ilklerden birinin Dostoyevski olduğu düşünülmürse, Carr'ın Rus düşüncesi ve kendi uluslararası ilişkiler fikirlerinin temelinde de Dostoyevski'nin görüşlerinin yattığı görülmektedir. Özellikle Realist ekolün kurulmasında büyük bir etkisi olan Carr'ın insan doğası ve gerçeğe olan yaklaşımının şekillendiği temel yapıtı daha önce de belirtildiği gibi Dostoyevski biyografisi olmuştur. Bununla birlikte, Rusya'yı aktör düzeyinde ele alırken sadece karar alma mekanizmalarına ve dışa yönelik çıktıklarına bakmamıştır. Kendisini realistlerden ayıran en temel özellik olarak Rusya aktörünü iç değişkenleriyle ele almış, üstelik de bu değişkenleri başkalarının gözünden anlamaya çalışarak adeta “eleştirel kuramlara” kaynaklık etmiştir. Carr'ın Sistem analizi yaptığı eserlere değinilirken bu bölüm daha ayrıntılı açıklanacaktır.

2.2. SSCB AKTÖRÜNÜ ALT-SİSTEM OLARAK ALDIĞI ESERLER

Sovyetler Birliği ele alınırken, Birliğin; dolayısıyla birliği ortaya çıkaran 1917 devriminin kısaca tarihçesine bakmak faydalı olacaktır. Carr'ın analizleri rejim üzerinden şekillendiği için Sovyet Rusya'nın etkilerinin rejim değişikliğinden sonra ortaya çıkan ilişkiler ağında analiz etmek daha uygun bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, bu inceleme

ihtiyacı Carr'dan da kaynaklanmaktadır zira o da tüm yüzyılın gidişatını etkileyen bu büyük olayı açıklarken arka planının ve sürecinin analizine büyük önem vermiş ve yaklaşımını aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Rus devrimi” deyimini geniş bir çerçevede ele alacağım. 1917’de dünyayı sarsan on günle değil, daha çok, bu on günün, açıklaması ve bir bakıma da başlangıç noktası olduğu dünyayı sarsan süreçle ilgileniyorum. Devrim doğrudan doğruya, tarihte süreklilik ve değişim gibi tanıdık konuları çağırıştırır. Genel kaniya göre sürekliliği korunan hiçbir durum, statik olsa bile, değişimden muaf değildir ve hiçbir değişim, devrimci de olsa, tam olarak süreklilikten kurtulamaz.” (Carr, 2007a: 10)

Dolayısıyla Rus devriminin incelenmesinde hem tarih hem de geleceğe yönelik planlar, devrimin sebep, sonuç ve süreçlerini belirleyen etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Carr analizine hem Rus toplumunun yapısını analiz ettiği *Dostoyevski* biyografisi ve Turgenyev ile olan ilişkileri, hem Rus devriminin temellerini analiz ettiği *Bakunin* ve *Romantik Sürgünler*’de ele aldığı Herzen biyografileri, hem de devrimin sonuçlarını irdelediği *Sovyet Rusya Tarihi* ciltlerinde bize göstermektedir.

“Rus devriminin yüzü hem geriye hem de ileriye dönüktü. Rusya’nın, kendine özgü tarihi durumu yüzünden, hem Batı’nın 19. yüzyıldaki başarılarına yetişmeye ihtiyacı vardı, hem de onları geçebilme kapasitesine sahipti. Rusya hiçbir zaman tam olarak 19. yüzyıla ait olmadı; 19. yüzyılın büyük Rus edebiyatı yalnızca Çarlığa değil, Batı burjuva demokrasisi ve burjuva kapitalizmine de karşı çıkan bir edebiyattı. Fakat Rus devrimi aynı zamanda Fransız ve Sanayi devrimlerinin başarılarını özümsemek ve 19. yüzyılda Batı’nın ulaştığı maddi ilerlemeleri tekrarlamak durumundaydı. Bu durum Marksist terimlerle, 1917 devriminin hem Rusya’nın burjuva devriminin tamamlanması, hem de sosyalist devrimin başlangıcı olduğu biçiminde ifade edilmişti.”(Carr, 2007a: 16)

Sovyet devrim sürecinin Carr’ın da dikkat çektiği özelliklerini Komünist Manifesto’da bulmak mümkündür. Marks sosyalist bir devrimin artık moda dışı kalmış olan köylü-toprak temelli üretimin yanında yükselen işçi-sınai üretimin artmasıyla birlikte ortaya çıkacak olan fazla üretim sonucunda, sınıf bilinci oluşmuş olan bilinçli işçilerin üretim faktörlerinde söz sahibi olmak isteyeceği ve bu isteğin devrim ile sonuçlanacağını öngörmektedir. Henüz sınai gelişimini tamamlamış bir Rusya’da bu devrimin gerçekleşmesi Marks açısından umulmadık bir durumdur. Marks toplumu şekillendiren en önemli öğenin üretim şekli olduğunu düşünmektedir ve devrim üretim şeklini değiştirmek için yapılmalıdır. Rusya’da üretim yönteminin değişmesi için devrim olmazsa olmaz bir konumdur. Ancak mevcut Rus proleteriyasının yetersizliği devrimi Marks açısından neredeyse imkânsız kılmaktadır (Carr, 2007a: 14).

Lenin'in kendi toplumuna göre revize ettiği sosyalist sistem de tıpkı Marks gibi üretim üzerinde artışı hedefleyerek yola çıkmıştır. Bu nedenle üretimin etkin planlaması Bolşevikler açısından en önemli gündem maddesi olarak karşılıklarına çıkmıştır. 1917 devriminden sonra yapılan sınıai üretim atılımı da bu gündem maddesinin bir sonucudur.

Burada bir parantez açılarak Bolşevik düşüncenin temelleri üzerine durmakta fayda vardır. Carr'ın bize aktardığına göre Rusya Komünist Partisi daha sonra da Sovyetler Birliği Komünist Partisi adı ile faaliyet gösteren Bolşevik düşünce 10 Mart 1898 yılında Minsk'te toplanan dokuz delegenin Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisini kurmasına dayanmaktadır. Bu kongrenin sonucunda alınan kararlar daha uygulanmaya fırsat bulunmadan delegeler Rus otoriteleri tarafından tutuklanmıştır. Kongre üyeleri partinin geleceğinde önemli bir rol oynayamamışlardır. Piyotr Struve tarafından kongre dağıldıktan sonra düzenlenmiş olan Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi manifestosu, kongre üyelerinin fikirlerini geleceğe aktardıkları kaynak olmuştur (Carr, 1989: 15).

“Manifesto, elli yıl önce Avrupa üzerinde esmiş olan "bereketli 1848 Devrimine" değindikten sonra, Rus işçi sınıfının, "diğer ülkelerdeki yoldaşlarının serbestçe ve rahatlıkla yararlandıkları haklardan; devlet yönetimine katılma imkânından, düşündüklerini söyleme ve yazma özgürlüğünden, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünden tamamen yoksun olduğunu" belirtiyordu. Bunlar, işçi sınıfının kendi nihai kurtuluşu ve sosyalizm için özel mülkiyete karşı mücadelesinde gerekli araçlardı. Batı'da burjuvazi bu özgürlükleri elde etmişti. Rusya'da ise şartlar farklıydı.” (Carr, 1989: 15).

Marks'ın komünist devrim süreçlerine bakıldığında burjuvazinin güçlenmesi ve sermayenin kontrolünü sağlaması, devrime giden yolda önemli bir yer arz etmektedir. Yani komünist bir devrimin gerçekleşmesi için proletarya ne kadar olmazsa olmaz ise burjuva sınıfı da o kadar olmazsa olmaz konumdadır. Bu durumun aslında daha önce bahsetmiş olduğumuz Rus düşüncesinin ikilik özelliği ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bir amaç için bir anti-amaç ortaya çıkarılmakta ve bu anti-amaca yönelik olarak birleşme sağlanmaktadır. Ancak Avrupa'dan uzaklaşıldıkça burjuva sınıfı siyasi olarak zayıflamaktadır. Dolayısı ile Avrupa'da burjuvazinin kendi emekleri ile elde ettiği ve topluma hediye ettiği özgürlükleri Rus proletaryası kendi kendine; Rus burjuvazisinden haricen elde etmek zorunda kalmıştır (Carr, 1989: 15). Bundan dolayıdır ki Bolşevik devriminin hedefi zaten çok cılız olan Rus burjuva sınıfından çok en büyük burjuva olan Çar olmuştur.

Doğal olarak Rus devriminin proletarya ile gerçekleşmeyeceğine olan inancın da etkisi ile Rus devrimcilerinin görüş ayrılıkları da ortaya çıkmıştır. Bu ayrımdan bir tanesi de devrimin Rus köylüsü üzerinden gerçekleşeceğine inanan *Narodnik*lerdir. Bu görüş bireysel olarak

terörizmi destekleyen ve bu terör uygulamalarının otokrasi yanlılarına karşı etkin bir silah olarak kullanılmasını öneren bir grup olarak ortaya çıkmıştır (Carr, 1989: 16). Narodniklere karşı olarak da Rus proletaryasına inanan bir grup daha bulunmaktadır.

“1870’li yılların sonunda Plehanov¹³ adında genç bir devrimci, boş bir çaba olarak gördüğü bireysel terörizm konusunda narodnikler ile anlaşmazlığa düştü, yurt dışına kaçtı ve Marksizm’i kabul ederek 1883’te İsviçre’de "Emeğin Kurtuluşu" adlı Rus Marksist bir grup oluşturdu. Sonraki on beş yıl boyunca, Plehanov ve arkadaşları, ki aralarında en faal olanları Akselrod¹⁴ ile Vera Zasuliç¹⁵ idi, devrimin, ancak kapitalizmin gelişmesi sayesinde ve sanayi proletaryasının eseri olarak gerçekleşebileceği şeklindeki Marksist tezi Rusya’ya uygulayarak, makalelerinde Narodnikler ile sürekli bir mücadeleye giriştiler. O yıllarda, sanayinin ve fabrikaların Rusya’da hızla gelişmesi ve sanayi sektöründeki ilk grevler, başlangıçla gerçekçi değilmiş gibi görünebilecek bir programın anlamlı görünmesine yol açtı. Çekirdek halindeki Marksist gruplar, 1890’larda Rusya’da da görülür oldu ve 1895 yılında Petersburg’da, İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği kuruldu. Bu birliğin üyeleri arasında, Plehanov’u yürekte destekleyen genç Vladimir İlyiç Ulyanov da vardı.” (Carr, 1989: 16)

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Rus devrimcilerinin temel sorunsallarından birisi, devrimin yöntemi ve dayanacağı kitle olmuştur. 1890’lı yılların sonlarına gelindiğinde sosyalist hareket, feodalite ve otokrasinin devirmesinde ve demokratik hakların elde edilmesinde burjuvazinin ancak yardımcı ve müttefiki olmalıdır. Burada Rus sosyal demokratlarının asli görevinin mutlak monarşiye karşı, burjuvazinin yanında olduktan sonra kapitalizmi hedef alacak ‘tek başına mücadele’ olarak belirlenmesi söz konusudur (Carr, 1989: 24). Nitekim Marksizm benzer şekilde proletarya devriminin başarısını ‘evvel bir demokratik devrime’ bağlayarak bu devrim sürecinin belli bir sistematik içerisinde olduğunu ve devrim süreçlerinin süreklilik arz ettiğini belirtmektedir. İlyiç Ulyanov da devrimi gerçekleştirirken bu sorunsaldan yola çıkmış ve Marksizm üzerine yaptığı katkılarla Marksist-Leninist görüşün ve Bolşevizm’in ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Özellikle Avrupa kentlerini mesken tutmuş ve dışarıdan yazılarını Rusya içlerine dergiler ve gazeteler vasıtaları ile gönderen 1860’ların ilk Rus devrimcileri, ne Rus proletaryası ne de Rus köylüsünün yaklaşımı hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olamamışlardır. Ancak

¹³ Georgi Valentinovich Plehanov (1857-1918): Rus devrimci ve Marksist teorisyen. Rus sosyal-demokratik siyasetinin başlatıcısı ve kendini "Marksist" olarak adlandıran ilk Ruslardandır.

¹⁴ Pavel Borisoviç Akselrod (1849-1928): Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinin (RSDİP) kurucularından ve Menşeviklerin Önderlerindedir.

¹⁵ Vera İvanova Zasuliç (1849-1919): Rus devrimci. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinin (RSDİP) üyesidir. Parti 1903’te ikiye bölündüğünde Menşevikleri desteklemiş ve Bolşeviklerin iktidarına karşı çıkmıştır.

1870'li yıllarda Rus köylüsünün devrimde önder olabilecek potansiyeli bu çok yönlü oluşumun dikkatini çekmeye başlamıştır. *Narodnikler* köylü toplumuna dayanırken İlyiç Ulyanov'un takip ettiği Plehanov ve grubunun kurduğu *Emeğin Kurtuluşu* grubunun temel etkisi *Narodniklere* karşı giriştikleri kampanya olmuştur. Bu ayırmadan yola çıkan Carr da ortaya konulan tartışmanın, edebiyat çevrelerinde de tartışılan Batıcılık-Slavcılık tartışmaları ile benzerlik gösterdiğini belirtmektedir. Batıcılar benzer şekilde Rusya'nın, Batı'nın geçtiği süreçlerden geçmesi gerektiğini savunurken, Slavcılar Rusya'nın kendi geleceğinin çürümüş Batı'dan farklı bir şekilde öz kaynakları ile gerçekleşeceğini öne sürmekteydiler (Carr, 1989: 19).

Narodnikler ile amansız bir mücadeleye girişmeleri, *Emeğin Kurtuluşu* üyelerinin yayınlarının Rusya içerisinde dağıtılmasına bir yönden de katkıda bulunmuştur. Rus resmi makamlarının oldukça çekindiği ve birincil düşman olarak belirlediği Narodniklere karşı mücadele veriyor olmaları, Plehanov ve arkadaşlarına göz yumulması sonucunu getirmiştir. Carr bu grubu Legal Marksistler olarak tanımlamaktadır. Legal Marksistler kurtuluşun ve devrimin Batı tipi gelişmenin sonuçları mümkün olacağını şiddetle savunmuşlardır. İlyiç Ulyanov da bu görüşlere destek vermiştir. Ancak Batı tipi gelişmenin vurgusunun şiddetini arttırması devrim hedefinden sapılarak reform hedefine yönelme sonucunu doğurmuştur (Carr, 1989: 19-21). Bu sonuç İlyiç Ulyanov'un yolunu tekrar belirlemesine yol açacak sebeplerin başında gelmektedir.

Bu görüş ayrılıkları Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin bünyesinde radikaller ve ılımlılar olarak görülmeye başlamıştır. 1903 yılında gerçekleştirilen Parti kongresinde Lenin, artık farklı olan görüşlerini dile getirmeye ve partinin üye alımlarından kuruluş manifestosuna kadar her alanda görüşlerini kabul ettirmeye başlamıştır. Martov¹⁶ ve Akselrod gibi partinin önde gelen fikir ve eylem adamları ise Lenin'in keskinleşmeye başlayan görüşlerine şiddetle karşı çıkmışlardır. Partinin merkez yürütme kurulunda farklı görüşlerden olanların isteklerinin çatıştığı ortamda, Lenin'in başını çektiği keskinlerin hem parti hem de yayın organında çoğunluğu elde etmesi ve yönetim kurullarını belirlemesi, azınlıkta kalan ılımlılar tarafından protesto edilmiş ve sonrasında alınan kararların tamamına ret kararı vermişlerdir. İşte bu ayırımın sonucunda Lenin'in radikaller grubu çoğunluk manasına gelen Bolşevik, Martov'un ılımlılar grubu da azınlık manasına gelen Menşevik adını almışlardır (Carr, 1989: 36-41).

İlyiç Ulyanov'un devrim hareketleri içerisinde yükselişinde Plehanov'un kanatları altında çıkardığı haftalık *Iskra* gazetesinin büyük bir önemi vardır. Bu gazetede yazdığı yazılarını "*İlin*" ve "*Tülin*" takma isimleri ile yazan Ulyanov, Aralık 1901'da yayımlanan bir makalesinde "*Lenin*" takma adını ilk kez kullanmaya başlamıştır (Carr, 1989: 18). *Iskra* gazetesi 1903 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin de yasal yayın organı haline gelmiştir.

¹⁶ Julius Martov (1873-1923): Rus Menşevik lider.

Ancak Lenin ile Plehanov arasındaki görüş ayrılıkları derinleşmeye başladığında Lenin Iskra gazetesindeki yayın kurulu üyeliği görevinden istifa etmiş ve yeri yine Plehanov tarafından eski arkadaşları olan Menşevik düşünürler tarafından doldurulmuştur. Bu durum Lenin ve görüşlerinin kendi gazetesi ve arkadaşları tarafından ciddi şekilde eleştirilmesi manasına gelmektedir. Bundan dolayı Lenin kendi Bolşevik yandaşlarını başka bir oluşumda bir araya getirerek mücadelesini sürdürme kararı almıştır (Carr, 1989: 41). Bu bakımdan Lenin'in parti ileri gelenlerine karşı takındığı tavır artık Marks temelli olmaktan çok Bakunin etkisinin hissedildiği bir noktaya gelmeye başlamıştır (Carr, 1989: 42).

“Merkeziyetçilik mi, Bonapartizm mi? başlıklı makalede Lenin, "proletarya diktatörlüğü ile proletarya üzerinde diktatörlük kurmayı birbirine karıştırmak" ve "devrim-öncesi eski tarz monarşi değilse bile, Bonapartizm" uygulamakla suçlanmıştı. Onun, profesyonel devrimciyle kitleler arasındaki ilişkiye dair görüşü, Marx'ın değil, Bakunin'in görüşüydü. Martov, kongrede ileri sürdüğü görüşü işleyerek Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nde Sıkıyönetim Yasasına Karşı Mücadele adlı bir broşür yayımladı. Vera Zasuliç, Lenin'in parti anlayışının, XIV. Louis'nin devlet anlayışıyla aynı olduğunu yazdı. Artık Menşevikler'in denetimine geçmiş olan parti basımevi Troçki'nin Siyasi Görevlerimiz adlı sövgü dolu bir broşürünü yayımladı; Troçki'nin Menşevikler'le olan yakın ilişkileri, broşürün ithaf kısmında açıkça görülüyordu: "Aziz üstadım Pavel Borisoviç Akselrod'a..." (Carr, 1989: 42)

Alıntıda da görüldüğü üzere Partinin hareket üzerindeki etkisinin tartışılması, Bolşevikler ve Menşevikler arasındaki uçurumun da derinleşmesine neden olmuştur. Lenin, proletaryanın kendiliğinden devrime yöneleceğine değil ancak aydın ve örgütlü bir liderlik sisteminin önderliğinde bilinçlendirilerek amaca yönelebileceğini öngörmektedir (Carr, 1989: 30). Ancak proletarya üzerindeki bu görüşleri Menşevikler tarafından bir mini diktatörlük rejimi kurulacağı veya proletarya diktatörlüğü değil proletarya üzerinde diktatörlük sonucunu doğuracağına yorumlanmıştır.

Bu suçlamaların devamı Lenin'in demokrasiye karşı bürokrasiyi savunduğu ana fikrini savunan makaleler ile devam etmiştir. Bu tip saldırıların Lenin'i korkutmadığı Carr tarafından özellikle belirtilmektedir (Carr, 1989: 44). Carr'a göre Lenin, disiplinli ve merkeziyetçi bir parti yapısını savunmaktadır. Bu durum da onu bir bakıma eğer amacına ulaşmakta daha faydalı olacaksa bürokratik yolun daha iyi olabileceğini ifade etmekten alıkoymamıştır. Ancak bu yaklaşım tarzı, Menşeviklerin dışında Avrupa'daki komünist-sosyalist partiler tarafından Marksizmin yorumlanmasındaki Rus bakış açısını belirgin bir şekilde ortaya koyduğu için ayrıca eleştiri yağmuruna tutulmuştur (Carr, 1989: 44-45).

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi içerisinde bu ayrışmalar yaşanırken 1905 devrimi meydana gelmiştir. Parti bu devrimi güçsüz karşılarken halen kendi içerisindeki ayrışmayı çözümlenmekle meşguldür. Özellikle partinin ileri gelenlerinin Menşevik kanada yakın olması, Lenin'i Bolşevik kanatta yalnız bırakmıştır. Bolşevikler her ne kadar kendi içlerinde sağ ve sol kanat olarak ayrılmış olsalar da 3. Parti kongresinde bu ayrım ortadan kaldırılmıştır. 1905 devrimine girilirken Menşevik ve Bolşevik ayrımı da iyice belirginleşmiştir (Carr, 1989: 53-54).

“Doğuş halindeki devrim karşısında Menşevikler'le Bolşeviklerin tutumları arasındaki fark, Cenevre konferansında ve Londra kongresinde alınan kararlarda ortaya çıkıyordu. Kongre, "proletaryayı, otokraziye karşı silahlı bir ayaklanma yoluyla hemen bir mücadeleye girişecek şekilde" örgütlemenin acil bir ihtiyaç olduğu kararını alıyor ve ortaya çıkacak geçici bir devrim hükümetine katılmanın, "her türlü karşı devrimci girişimle amansızca mücadele edilmesi ve işçi sınıfının bağımsız çıkarlarının savunulması bakımından," kabul edilebilir olduğunu ileri sürüyordu. Bu karar, 12 yıl sonra birtakım sorunlar yaratacağı. Menşevikler'in konferansı ise partinin, "iktidarı ele geçirmeyi ya da geçici bir hükümet içinde iktidara ortak olmayı bir amaç haline getirmemesi, en devrimci muhalefet partisi olarak kalması gerekliliğini" öngörüüyordu.” (Carr, 1989: 54)

Bu ayrışmanın gölgesi altında 1905 Ocağında patlak veren devrim, ekim ayındaki genel greve kadar artan dalgalarla devam etmiş Çar I.Nikola'nın liberal bir anayasa sözü vermesi ile önü alınabilmiştir. Bu hareketlerin ve devrimin en önemli özelliği, kitlelerin önderlere ihtiyacı olduğunu öne süren Lenin'in düşüncesinin aksine kendiliğinden gelişen bir hareket olmasıdır. Buna rağmen Lenin, Menşeviklerin kendine göre gereksiz ihtiyatlı durumunu ve bu durumun demokratik bir devrimi gerçekleştirmek için korkakça davranan bir burjuva sınıfını beklemektense proletaryaya sarılmaya karar vermiştir. Çünkü otokraziyi yıkmakla yetinmeyerek yeni bir sosyalist düzen oluşturabilecek yegâne gücün, aslında yeterince güçlü olduğunun farkına varmıştır. Dolayısıyla Marksizm'e göre burjuvanın görevi olan demokratik devrimi tamamlamak artık Lenin için kesin olarak proletaryanın görevi haline gelmiştir (Carr, 1989: 59-61).

Ancak proletaryanın yanında yer alan köylülerin oluşturduğu grup 1917 devriminin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1917 devrimine giden yolda, köylülerin desteğini demokratik burjuva demokrasinin kurulmasında almayı düşünen Lenin, daha sonra sosyalist devrimi gerçekleştirirken orta sınıf ve zengin köylülerin burjuva sınıfının yanında yer alacağını düşünerek geniş çaplı bir toprak reformunu öngörmüştür (Carr, 1989: 64).

Bu öngörülerin bağlandığı noktada Bolşevik ütopya ortaya çıkmaktadır. Aslında Lenin'in fikirlerini olgunlaştırdığı 19. Yüzyılın ikinci yarısında Batılı liberallerin de kendi

ütopyalarını ortaya koydukları düşünülürse, Lenin'in Devlet ve sınıf düzeni üzerine düşünceleri de Bolşevik ütopyanın oluşmasında temel noktayı oluşturmuştur.

“...insanlar zamana uygun yaşamanın basit ilkelerine – yüzyıllardır bilinip binlerce yıl boyunca tüm davranış kurallarında tekrarlanan İkelere uymaya; güç, tahakküm, sömürü ve devlet adı verilen o özel zorlama aygıtı olmaksızın uymaya alışacak...” (akt. Carr, 2007a: 79).

Lenin'den yapılan bu alıntı, aslında Bakuninist bir yaklaşımla bu idealin veya ütopyanın gerçekleştirilmesi yolunda adımlar atıldığını göstermektedir. Carr bize bu alıntının 1917 devriminden önce hazırlanıp, 1918 yılında yayımlandığını aktarmaktadır (Carr, 2007a: 80). Buna göre temelleri yeni atılan bir rejimin elinde fırsatı varken bu ütopyayı gerçekleştirmek için hemen harekete geçmesi oldukça doğal karşılanmaktadır. Nitekim 1917 devrimi sonrası Menşevikler ile Bolşevikler arasındaki iç savaş devam ederken ve hatta en şiddetli olduğu bir zamanda 8. Kongre toplanmış ve Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi yerini Rus Komünist Partisine bırakmıştır. Yeni partinin yayımladığı program devrimin getirdiği yeni rejimin hedeflerini belirlemiştir. Buna göre çok genel olarak komünist ideolojinin teorik temelleri arasında bulunan burjuva diktatörlüğü yıkılıp yerine proletarya'nın diktatörlüğünün kurulduğuna ancak devrim tamamlandığında proletaryanın diktatörlüğüne de gerek kalmayarak tam bir komünizme geçileceği ve devlet gibi bir dış etkene ihtiyaç duyulmayacağı ısrarla üzerine vurgu yapılan bir noktadır. Ancak devrim sonrası kendisi gibi olmayan dış dünyanın düşmanlığını kazanan SSCB gibi bir devletin, kendi yapısını ve güçlü bir iktidarı daha az değil daha fazla gerekli olduğu hakkında görüşlerin de ortaya çıkışı aynı zamanlara denk gelmektedir (Carr, 2007a: 80-84).

Marks'ın öğretisine göre siyasi iktidarın temsili olan devletin ortadan kalkması, aslında iktisadi otoritenin ortadan kalkması manasına gelmemektedir. Hatta bu iktisadi otoritenin ortadan kalması sanayinin de ortadan kalması manasına geleceği için sakıncalı bir durum olarak da belirtilmiştir. Sadece devlet örgütünün yerini toplum almıştır. Üretim faktörlerinin idaresi belli bir sınıfın değil toplumun tamamının örgütlendiği bir yapı ile sağlanmaktadır. Böylece devlet örgütünün son bulacağına olan inanç da kendine dayanak bulmaktadır (Carr, 2007a: 84-86).

Bununla birlikte bir geçiş dönemi hükümeti olarak görülen Sovyetler Birliği hükümetinin yapması gereken en önemli eylem planlamadır. Bu görev toplumun içerisinde bulunacağı ekonomik ve sosyal kaos için de bir çıkış yolu olmuştur. Sovyetler Birliği'nin süratle üretimi arttırması ve toplumun dinamikleri arasındaki dengenin ve gelişmişliklerinin üst düzeye ulaşması için yaptığı planlamaların doğru sonuç verdiğini, devrimden yaklaşık 20 yıl

sonra dünyanın ikinci büyük sanayisi haline geldiğinde ve Soğuk Savaşın bir kutbu olarak karşımıza çıktığında görmekteyiz.

“Toplumun üretim düzensizliğinden, bireysel girişimciler arasındaki rekabetten, savaşlardan ve bunalımlardan kurtulmasını sağlayacak olan araç planlamaydı. İktisat düzeni, üretim için genel bir plan farz eder. Geleceğin komünist toplumunda devlet ortadan kalktığına temel idare, üretimin ve tüm ihtiyaçlarının hesabının tutulacağı çeşitli muhasebe ofislerine ve istatistik bürolarına bırakılacaktır. Komünizmin ABC’sinin¹⁷ ikinci ya da pratik kısmında Sovyet devletinin geçiş dönemindeki rolü tamamen kabul edilir ve Sovyet iktidarının en önemli görevlerinden biri ülkenin tüm iktisadi faaliyetlerinin devlet idaresinin genel bir planı doğrultusunda birleştirilmesi olarak tanımlanır.” (Carr, 2007a: 87)

Alıntıda da görüleceği üzere ekonominin planlanması konusunda oldukça hassas olan Sovyetler Birliği’nin bu atılımında başarılı olduğunu görmek mümkündür. Bu planların dâhilinde işçilerin çalışma koşullarından bilimin üretim tekniklerine uygulanması ve zihinsel gelişimin teşvik edilmesine varan bir yelpazede insanların yaşam standartlarının arttırılmasının yanında üretimin de verimliliğinin arttırılması hedeflenmiştir (Carr, 2007a: 86-87).

“...bireyin beslenme ve giyim ihtiyaçları için harcadığı süre azaltıldığı anda kişi, zihinsel gelişimine daha fazla zaman ayırabilecek... Erkekler ve kadınlar ilk defa olarak vahşi hayvanlardansa düşünen bireylere yaraşır hayatlar sürebilecek...” (Carr, 2007a: 87).

Proletarya üzerinde bu kadar güzel bir ütopya gerçekleştirilmeye çalışılırken köylüler üzerinde benzer bir durumdan söz etmek oldukça güçtür. Devrimin başarıya ulaşması için köylülerin desteği oldukça önemli bir konumdaydı. Fakat daha önce de bahsedildiği üzere köylüler tek bir grup olarak toparlanamamıştır. Gelir durumları ve sahip oldukları toprak miktarına göre farklılık arz etmektedirler (Carr,1917ös:89). Bundan dolayı Sovyetler Birliği toprak kolektifleştirme işlemini büyük toprak sahiplerinden başlayarak gerçekleştirmiş, küçük ve orta ölçekli toprak sahiplerine de görece daha özgür olan kooperatifleşme seçeneğini uygulamıştır (Leonard, 1976: 289-291).

Bu seçeneğin kendi içerisinde çiftçilerin yönelimlerini etkileme konusunda açmazları bulunmaktadır. Devrim ile birlikte hemen toprakları kolektifleştirilen veya kooperatifleştirilen çiftçiler, toprakları üzerindeki iradelerine gelecek baskıdan dolayı bir özgürlük mücadelesi verebilir ve sol kanada kayma ihtimali vardır. Bunun tersi şekilde eğer kolektifleştirme veya kooperatifleştirme yavaş olursa da, büyük toprak sahiplerinin etrafında toplanma yolunda irade

¹⁷Nikolay Buharin ve Yevgeni Preobrajenski tarafından kaleme alınan ve 1920’li yılların sonuna kadar Sovyetler Birliği içeriğinde basım-yayımı yapılan ders kitabı

gösterecek küçük ve orta toprak sahiplerinin sağ kanada kayması mümkün olacak; bu durum da çiftçilerin burjuva yanlısı bir tutum sergilemesine yol açacaktır (Leonard, 1976: 293).

Bu ayrımın analizinde Carr, Sovyet toplumunun yapısının, her toplumda olduğu gibi bir yönetici grubu oluşturduğunu belirtmektedir (Carr, 2007a: 107). Lenin'in köylü kitleleri hakkındaki görüşleri dikkate alındığında, aslında proletarya ve köylülerin el ele verip yaptıkları devrimde yöneticilerin proletarya içinden çıkması doğal bir durumdur. Sovyet toplumunun geneline bakıldığında da aslında şimdiye kadar görülmemiş yeni bir ekonomik sistem ve toplum yapısı ön gören bir devrimin sonrasında topluma aktarılan fikrin, İngiltere'de verilenden çok da farklı olmadığını görüyoruz.

“...ne var ki Victoria edebiyatı ve mevcut Sovyet edebiyatı arasındaki bazı benzerliklerin açıklamasının bu ortak sanayi devrimi altyapısına dayandığına inanıyorum. Her ikisi de aynı kaba ahlâkçı eğilimleri, insan davranışını salt siyah ve beyaz olarak resmetme alışkanlığını, çalışkanlığı başarıyla ödüllendirmeye ve tembelliği küçük düşürerek cezalandırmaya yönelik aynı basit, saf hevesi sergiliyor...Buna Victoria çağında çoğunlukla "dindar, dürüst, ağırbaşlı" bir hayat sürdürme adı veriliyordu ve bunlar bugün Sovyet ahlâkçılarının Sovyet İşçisini ıslah etmek amacıyla edebiyata aşıladıkları ideallerden çok da farklı değil. Şüphesiz bunlar genellikle burjuva idealleri ya da burjuva değerleri olarak adlandırdığımız şeyler. Fakat bu noktayı sorgulamadan kabul edersek kendimizi kandırılmış oluruz. Bunlar sanayi devriminin idealleri ve sloganları; bazıları da ağırlıklı olarak ticari bir kapitalizmin erken döneminden miras kalmıştır.”(Carr, 2007a: 108)

Carr, Viktorya İngiltere'si ile Sovyet Rusya'sını karşılaştırırken edebiyat yolu ile ideoloji ve fikirlerin halka aşılana çalışmasına şaşırmamış olmalıdır. Ayrıca burjuvaziyi de çok kötü bir meta olarak görmemektedir. Burjuvazi, özellikle bireyin en ön planda ve en özgür olduğu 19.yy.'ın uygarlığının baş mimarı olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Burjuvazi bireyin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak için devlet kanalı kullanmış ancak hayatın diğer alanlarında onu mümkün olduğunca sınırlandırmaya çalışmıştır. Bu açıdan ortak bir üst organizasyon kanalı ile toplumun bir arada olabilme durumu burjuva tarafından reddedilen bir durumdur ve temelini de özel mülkiyete dayandırmaktadır. Çünkü bireyin toplumda yer edinmesinin ve yükselmesinin en temel göstergesi sahip olduğu mülktür ve siyasi hakların bile kaynağını oluşturmaktadır (Carr, 2007a: 109).

Sovyet Rusya'daki sosyalist sistem ise burjuvazinin temel aldığı neredeyse bütün temel karşıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sovyetler Birliği'nin içerisindeki zengin köylüler, yani *kulaklar* ve yeni burjuvaları oluşturan *nepmenler* 1920'li yılların ortalarına kadar, sosyalistler onlara karşı çıkacak kadar güçlü olmadığından varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

Ancak yönetici konumuna gelmelerine de asla müsaade edilmemiştir. 1929 yılında da beş yıllık planın yürürlüğe konması ve köylü kollektifleştirilmesinin gerçekleştirilmesi ile bu azınlık da kaldırılmıştır (Carr, 2007a: 109-110).

Sovyetler Birliği'nde 1917 devrimi sonrası proletarya ve köylüler tarafından kurulan bir diktatörlük mevcut hale gelmiştir. Fakat Carr'ın görüşüne göre bu diktatörlüğün yönetiminde proletarya yetersiz kalınca ve köylülerin dinamiklerinin yönetime katılması sakıncalı görününce bu yönetim bir parti diktatörlüğü halini almıştır. Dolayısıyla sosyalist devrimin ön gördüğü proletarya sınıfının yönetiminin gerçekleştiği bir toplum yerine parti mekanizmasının yönetimde olduğu bir sistem meydana gelmiştir (Carr, 2007a: 111)

Lenin yönetici bir parti mekanizmasını özellikle desteklemiştir. Proletaryanın eğitimi ve yönetimde öncü bir sınıfın yetişmesini de Marksizmin kendi ideolojisine dayandırmıştır bağlamıştır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere Lenin devrimin gerçekleşmesinde önder rolü olan bir örgütün varlığının hayati olduğunu belirtmiştir. Ancak devlet örgütünün ele geçirilmesinden sonra partinin yönetici sınıf olarak ortaya çıkması Lenin için zaruri bir olgudur.

“Demir gibi ve mücadelede çelikleşmiş bir parti olmaksızın, mevcut sınıf içinde bütün dürüst olanların güvendikleri bir parti olmaksızın, kitlelerin duygu ve düşüncelerini takip etmesini ve etkilemesini bilen bir parti olmaksızın böyle bir mücadeleyi başarılı olarak sevk ve idare etmek mümkün değildir.”(akt. Leonard, 1976: 31)

Partinin egemenliği hakkındaki bu keskin düşüncelerine rağmen Lenin, Parti organlarının veya yöneticilerinin, her ne kadar parti sıkı ve baskın bir örgüt olsa da kusursuz olamayacağını belirterek özeleştirici yapmaktan çekinmemiştir. Fakat Lenin'in 1924'te ölümünden sonra partinin başına geçen yöneticiler bu ayrıntıyı göz ardı ederek Partinin kusursuzluğu üzerindeki propagandalarını yapmaktan çekinmemişlerdir (Leonard, 1976: 31).

Bolşevik devriminin gerçekleşmesi ve Rus Komünist partisinin Sovyetler Birliği içerisindeki yerinin belirlenmesi süreçleri devam ederken aslında Lenin ve diğer Rus devrimcilerinin baş etmesi gereken Birinci Dünya Savaşı gibi bir sorun da Rusya'nın başında bulunmaktaydı. Bu sorunun çözümü için Lenin, her zamanki gibi Avrupa proletaryasına olan inancına sarılmaktan çekinmemiştir. Hatta Carr'ın aktardığı gibi Lenin için aslında Avrupa proletaryasının desteği Rusya'daki devrimin de koruyucusu durumdadır. Lenin'e göre 1917 devrimin iki ayağı bulunmaktadır. Birincisi Avrupa proletaryası ikincisi ise Rus köylüsüdür. Rus köylüsüne dayanarak devrim gerçekleşmiştir, ancak geleceği ve devrim süreçlerinin devamı Avrupa proletaryasının kendi ülkelerinde yapacakları devrim hareketlerine bağlıdır. Bunun için Lenin Devrim sonrası Avrupa ülkelerini kendi sosyalist devrimlerine imkân sağlayacak demokratik bir barış tabanına oturtma stratejisi izlemiştir (Carr, 2004: 13-18).

“...iktidarın Sovyetler'e geçmesinin ardından bütün savaşan ülkelere bir barış önerisinde bulunulacak ve bu öneri kaçınılmaz olarak proletaryanın böyle bir barışa karşı çıkan bütün emperyalist hükümetlere başkaldırmasına yol açacaktı. Nitekim Nisan-Ekim 1917 dönemi boyunca, açıkça dile getirilse de getirilmese de, Bolşevik kampındaki varsayım, Rusya'daki Bolşevik devrimin, demokratik bir barışla savaşa son verilmesinin ve Avrupa'daki proleter devriminin tek bir sürecin parçaları oldukları ve pratikte birbirlerinden ayrılamaz olduklarıydı.” (Carr, 2004: 16)

Devrim sonrası geçici hükümet, demokratik barış konseptinin temellerini oluştururken ilhak ve tazminat alınmamasına dayanan hemen barış sloganının propagandasını yapmaktan çekinmemiştir. Bu söylem sözünü ettiğimiz Avrupa proletaryasına verilmiş bir mesaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Barış kararnamesi olarak vücut bulan bu fikirlerin Avrupa ve Amerika'da bulunan devrimcilerin sempatisini kazanacak şekilde yazılmış olması Lenin'in beklentilerinin bir göstergesidir. Bununla birlikte Carr, barış kararnamesinin ruhunun Marksist olmaktan çok Wilsonculuk çizgisinde olduğunu aktarmaktadır. Ona göre bu kararnamenin, Wilson'un on dört ilkesini açıklamasında doğrudan olmasa da etkisi vardır (Carr, 2004: 19-20).

“Bu kararname savaşın bütün halklara ve bu halkların hükümetlerine hitap eden ve bütün dünyada yayımlanan bir öneri, hemen barış imzalanması önerisi niteliğindedir. Sosyalist değil, adil, demokratik bir barış talep ediyordu. İlhak ve tazminatlar içermeyen bir barış, bütün ülkelerin özgür bir seçimle kendi kaderlerini tayin etme haklarına dayalı bir barış. Gizli diplomasinin ortadan kaldırıldığını ilan ediyor, hükümetin geçmişteki gizli anlaşmaları yayımlayıp gelecekteki tüm diplomatik görüşmeleri bütün halkın önünde tamamıyla açık bir şekilde yürüteceğini beyan ediyordu. Savaşın nedeninin kapitalizm, çaresinin de sosyalizm olduğuna dair hiçbir şey söylenmiyordu.”(Carr, 2004: 20)

Barış kararnamesinin ilkelerini Wilson ilkelerinde de görmek, Rus devriminin yarattığı etkinin tahlili için bize ipucu vermektedir. Lenin'in demokratik barış tavsiyesi Sovyet hükümetinin ürettiği dış siyasetin ilgiyle ve biraz da merakla takip edildiğini göstermektedir. Devrimin etkilerinin Rusya içerisinde hızlı dağılımı ve Avrupa sosyalistlerine olan sempati yeni devletin uluslararası etkinliğini arttırmaya yönelik hareket etmesine olanak sağlamıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşına Amerika Birleşik Devletleri'nin katılması ve kendi izolasyon politikasından vazgeçme eğilimi göstermesinin karşısında Sovyetler Birliği sadece Avrupa-Asya ekseninde değil Amerika'daki radikallere de seslenme ihtiyacı duymuştur.

Sovyetler Birliği kendi demokratik barışının propagandasını yaparken, hükümetleri masaya oturtacak gücün aslında kamuoylarından geçtiğinin her zaman farkında olmuştur. Bu kamuoylarını harekete geçirmek adına uyguladığı politikalarından biri de gizli anlaşmaların ifşası

olmuştur. Sovyet diplomasisinin otoritelerine göre bu hareket büyük bir başarıdır. Nitekim yapılan gizli anlaşmaların açıklanmasının yarattığı dalga barışın tesisi yönündeki isteklerin canlanmasına yol açmıştır. Ayrıca Amerika'daki etkileri sansasyon düzeyinde gerçekleşmiştir ve Carr'a göre Wilson ilkelerinin belirlenmesinde kesinlikle etkili olmuştur (Carr, 2004: 22).

Sovyetler Birliği'nin Avrasya ve Amerika ekseninde böylesine yayılmasında Devrim sonrası hükümetin sürdürdüğü uluslararasılık politikasının etkisi oldukça önemlidir. Yeni rejimin devamı için hayati görülen farklı ulusların sosyalistlerinin desteğini almak daha önce de belirttiğimiz gibi Lenin için hayati bir önem taşımaktadır. Bundan dolayı devrim sonrası üretilen politikalar etnisite üzerinden değil ideoloji üzerinden şekillenmiştir.

“Devrim eski milliyet ayrımlarını miadı dolmuş görerek ıskartaya çıkarmış ve onların yerine sınıf ayrımlarını ikame etmişti. Yeni bağlılık nişanı Rus olmak değil, işçi ya da köylü olmaktı.”(Carr, 2004: 24)

Dolayısıyla dünyanın bütün işçileri ve köylülerinin birleşmesi hedefi uygulamada Sovyetler Birliği'ni o zamana kadar gelmiş olan sistemlerden farklı bir konuma oturtmaktadır. Bu açıdan Sovyet vatandaşlığına geçmek de kolaylaştırılmış, çok uluslu bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma Rus devriminin dışa ihracı için hayati önemde olmuştur. Bundan dolayı 1918 yılını takip eden yıllarda neredeyse tüm Avrupa devletlerinin kapitalist hükümetleri aleyhinde sistemli bir propaganda faaliyetine girişilmiş, bu ülkelerdeki devrimci hareketlere maddi yardımlar yapılmıştır (Carr, 2004: 26-27).

Bütün bu çabalara ve kamuoyuna yönelik propagandalara rağmen savaşın sona ermeyecek gibi görünmesi Sovyetler Birliği'ni ikili bir durumda bırakmıştır. Devrimin esas amacı sonunda devlet örgütünün yok olmasıdır ancak mevcut şartlar içerisinde Avrupa'da komünist bir devrimin gerçekleşmemesi Sovyetler Birliği'ni uluslararası arenada tek başına kalma durumu ile karşı karşıya bırakmıştır. Ayrıca savaş kapitalist hükümetleri zayıflatmakla birlikte aynı durum Sovyetler Birliği için de geçerli olmuştur. Yani kısaca kapitalist hükümetlerin devrilmesi için savaşın ve baskının devamı gerekliliği ve Rus köylülerinin daha fazla savaş istemiyor oluşu. Bu durumda savaşı bitirmek için kapitalist hükümetler ile görüşmek gereklidir ve kapitalist hükümetlere düşmanlık duyma gerekliliği de terazinin bir kısmında yer almaktadır(Carr, 2004: 30-35).

Aleyhte görünen durumların gölgesinde başında Troçki'nin¹⁸ bulunduğu Sovyet delegasyonu kendilerini Almanlar ile savaştan çıkararak müzakereleri Brest-Litovsk'da¹⁹ başlatmışlardır. Bu müzakerelerin Sovyet delegasyonu için başarı olan kısmı artık Almanya içerisinde ve ordusu üzerinde çeşitli propaganda yollarının açılmış olmasıdır. Bu nedenle

¹⁸ Lev Troçki (1879-1940): Bolşevik siyasetçi, devrimci ve Marksist lider

¹⁹ Yeni adıyla Brest. Günümüzde Beyaz Rusya sınırları içerisinde, Varşova'nın yaklaşık 200 km. doğusunda bulunmaktadır

Almanların işgal ettikleri topraklarda kalmaları Sovyet otoritelerini rahatsız etmemiştir. Çünkü onların görüşüne göre zaten ileride gerçekleşecek Alman sosyalist devrimi ile sınır sorunları tamamen ortadan kalkacaktır (Carr, 2004: 37).

“Sovyet iktidarı barış müzakerelerinde kendine ikili bir görev koymuştur. Öncelikle Avrupa'yı mahveden utanç verici ve canice katliamı mümkün olan en kısa surede durdurmak, ikincisi, bütün ülkelerin işçi sınıflarının, sermaye egemenliğini devirmelerine ve demokratik bir barış ve Avrupa'nın ve bütün insanlığın sosyalist dönüşümü adına devlet iktidarını ele geçirmelerine elimizdeki bütün imkânları kullanarak yardım etmek...”(akt. Carr; 2004: 38)

Ancak Lenin açısından Avrupa'da kısa süre içerisinde bir devrim olması görünen şartlarda oldukça güç bir hale gelmiştir. Bu nedenden dolayı artık Rus Devrimin devamının sağlanması için en iyi koşulların sağlanması gerekliliği doğmuştur (Carr, 2004: 41). Bu açıdan devlet olarak Sovyetler Birliği'nin devamının sağlanması öncelenmiştir demek mümkündür. Nitekim Brest-Litovsk Antlaşması da ağır hükümlerine rağmen rejimin devamı düşünülerek imzalanmıştır. Nitekim Lenin uluslararası bir sistem olduğunun ve Sovyetler Birliği'nin de bu sistemin bir aktörü olduğunun farkında olmuştur.

“Sovyet iktidarının dış politikası hiçbir bakımdan değişmemelidir. Askeri hazırlığımız hâlâ tamamlanmış değil, o yüzden genel düsturumuz eskisiyle aynı bu hazırlığı bütün gücümüzle sürdürürken tedbirli olmak, geri çekilmek, beklemek...”(akt.Carr, 1989: 75)

1919 yılı Sovyetler birliği için dış dünyadan izole edildiği bir dönemi ifade eder. Asıl olarak Sovyetler Birliği'nin isteği dış dünyadan soyutlanmak olmamasına rağmen özellikle rejim karşıtlarına Avrupa hükümetlerince verilen yoğun destek ve Bolşeviklere yönelik korku bu izolasyon durumunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Avrupa'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan galip ayrılan hükümetlerince izolasyon politikasına ek olarak ekonomik ablukanın uygulanması söz konusu olmuş, bu ablukanın mümkün olduğunca genişletilmesine çalışılmıştır.(Carr, 2004: 144)

Dış politikada bu mücadele sürerken içeride de devrim ilkelerinin yerleşmesinde sorunlar devam etmiştir. Monarşi yanlısı Beyaz Ordu'nun saldırıları ile bunalan Bolşeviklerin etkinliklerini genişletmek adına düzenli bir ordu kurulması adımlarını atmaları ellerini kuvvetlendiren etmen olmuştur. Ayrıca iç savaşa dış müdahalelerin olması ve bu müdahalelerin Beyaz Ordu tarafına yapılması sonucunu doğurmuştur. Fakat 1919 yılının sonralında Kızıl Ordu'nun galip gelmesi ile birlikte Bolşeviklerin Rusya içi ve çevresinde genişlemesi başlamıştır (Benk, 1986: 10702-10703).

Bu gelişmeler meydana gelirken, komünist devrimin en çok gerçekleşmesi umulan Avrupa'da Komünist Partilerin ve hareketlerinin, Komintern²⁰ şemsiyesi altında biçimlenmesi söz konusu olmuştur. Lenin özellikle Alman Komünist Partisinin Alman proletaryasını örgütleyerek devrimi gerçekleştireceğine olan inancını sürekli canlı tutmuştur. Ancak Almanya'da Komünist Parti ile Sosyal Demokratların çizgilerinin farklılığı belirginleşmeye başladığında, Sovyet hükümeti, bünyesinde işçi hareketi barındıran hiçbir hareketi dışarıda bırakmak istemediği için her iki fraksiyon ile de ilişkilerini sıcak tutmaya çalışmıştır. Mart 1920'de Almanya'da meydana gelen sosyal demokrat darbe hareketine de bu nedenle sıcak yaklaşmıştır. Bu darbeye Alman Komünist Partisinin yetersiz veya isteksiz kalması ise Komintern ve Bolşevik çevrelerince eleştirilen bir konu olmuştur (Carr, 2004:165-168).

Bolşeviklerin Avrupa'daki hareketlere yaklaşımı, özellikle 1919-1921 yılları arasında gerçekleşen tecrid ve mevcut savaşlar nedeni ile yeterli ilgili gösterecek durumda olmadıkları için gözlemden çok teoriler çerçevesinde kalmıştır. Bu bakımdan daha tavsiye ağırlıklı, daha öğretici bir tavır takındığını görmek mümkündür. Carr, Bolşeviklerin bu tavrı takınmasındaki sebebin, en geçerli modelin Rus devrimi modeli olduğu inancını taşımaları olduğunu aktarmaktadır (Carr, 2004: 168).

Bu inanç açısından Rus devriminin gerçekleştiği modele en yakın olan Alman devrimi olacağı için, Bolşevikler Avrupa'daki devrimin Almanya ile devam edeceğini düşünmüşlerdir. Bu inanç onların Almanya'ya özel bir ilgi göstermelerine yol açmıştır.

“1918 Kasımındaki olaylar Almanya'nın Şubat devrimiydi. Ebert ile Scheidemann bu devrimin Kerenski ve Çereteli'siydiler. Liebknecht de Lenin'i olacaktı. 1918 Aralık ayında yapılan birinci Tüm Almanya İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi, Bolşevikler'in çok sayıda SD ve Menşevik yanında çok ufak bir azınlık konumunda oldukları, 1917 Temmuzunda yapılan birinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin bariz muadili gibi görünüyordu. 1919 Ocağındaki çatışmalar Berlin'in Temmuz günleriydi, gerçi genç ve deneyimsiz KPD bu olayları Bolşevikler'in 1917 Temmuzundaki Petrograd olaylarını yönlendirdiği kadar becerikli bir biçimde yönlendirememişlerdi, ama devrimin gelişiminde aynı adımı temsil ediyordu.”(Carr, 2004: 168-169).

Bu benzerliklerin sonunda Almanların bir kızıl ordu oluşturacağı ve devrimi gerçekleştireceğine olan inanç, bu modellerle devrimi gerçekleştirmiş olan Bolşeviklerin modelinin doğru olduğunun sağlaması halini almıştır. Bundan dolayı Bolşevik devrimi, diğer dünya komünistleri için bir nevi eğitim alanı vazifesini üstlenmiştir (Carr, 2004: 169).

Lenin bu muzaffer durumu Komintern'in 2. Kongresi için hazırlamış olduğu *Komünizmin Çocukluk Hastalığı: Solculuk* makalesinde de belirtmiştir. Ona göre Bolşevizmin

²⁰ Üçüncü Enternasyonal olarak da bilinen Komünist Enternayonal'ın kısa adı

kazandığı bu zafer komünizm yolunda ilerleyen tüm proletaryanın ışığı durumundadır. Bunun yanında Lenin'in yazısında ele aldığı diğer konular Bolşevizmin tarihi ve adından da anlaşılacağı üzere sol görüşün tehlikeleri üzerinedir. Buna göre Batı Avrupa'da da meydana gelecek devrim hareketleri içerisinde, aynı şekilde Rusya'da da olduğu gibi gerekli hamlelerin yapılmasında gösterdikleri isteksizliklere yönelik önlem alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu bakımdan Lenin'in eseri, tüm dünya komünistlerine tavsiye niteliği taşıması ve Bolşevizmin temel alınacağı bir kaynak görevi görmesi açısından oldukça önemlidir (Carr, 2004: 170-171).

Her ne kadar Bolşevikler açısından devrimin kaynağı Rusya olarak görülmekteyse de Alman proletarya önderleri bu yaklaşıma ihtiyatlı davranmışlar hatta kendi içlerinde ikiye bile bölünmüşlerdir. Bu bölünmüşlüğün bir kanadını Bolşevikçi solcular oluştururken diğer kanadını da ulusalcı hatta Carr'ın Menşevik olarak ayırdığı sağ kanat oluşturmuştur. Bu ayrım özellikle Alman işçilerine dışarıdan gelecek yönlendirmeye karşı Hilferding'in²¹ muhalefeti ile kimlik kazanmıştır (Carr, 2004: 207-208).

“Devrimci bir gelişmeye yol açacak birçok eğilim Batı Avrupa'da mevcuttur ve bunları yönlendirmek ve ilerletmek bizim görevimizdir. Ama yoldaşlar, bu devrimci gelişmenin gidişatı dışarıdan belirlenemez, tek tek ülkelerdeki sınıflar arasındaki ekonomik ve toplumsal iktidar ilişkilerine bağlıdır ve bu gidişatın dışarıdan gelecek herhangi bir sloganla, herhangi bir emirle yönlendirebileceğini varsaymak ütopyacıdır.” (akt. Carr, 2004: 208)

Carr bu noktadan sonra Avrupa proletaryasının devrim konusunda Rus örneğini temel almama eğilimin Zinovyev tarafından korkaklıkla suçlandığını ve devrim istememe durumunun söz konusu olduğunu aktarmaktadır. Yine Carr'a göre Avrupa'da Bolşevik propagandanın başarısız olmasının sebebi Avrupa proletaryasının yaşam şartlarının Rusya'dakiler kadar kötü olmamasıdır. Rusya'da köylüler ve işçiler devrim öncesi hali hazırda çok kötü yaşam şartları altında yaşamaktaydılar. Açlık onların yabancı olduğu bir kelime olmamıştır. Ancak Avrupa proletaryasının, Carr'a göre kaybedeceği şeyler Rus proletaryasının sahip olduklarına göre daha fazladır(Carr, 2004: 208-209).

Bu durum da bize aslında Avrupa'da komünist hareketlerin neden gerçekleşmesinde bir yetersizlik ve isteksizlik durumu olduğunu açıklamaktadır. Özellikle devrime en yakın olduğu düşünülen Almanya'da bile işçiler sahip olduklarından bir miktar tatmin sağlamaktadırlar. Ayrıca sahip olunan milli bilinç dışarıdan tavsiye mekanizmasını saf dışı bırakmaya çalışmaktadır. Ve bir ek daha, başarısız birbirlerinin devamlı devrimlerine bağlı olan Alman, Fransız ve İtalyan devrimlerinden birisi gerçekleşmezse o zaman ne olacağının belirsizliğinin de kaos oluşturma ihtimali ortaya çıkmaktadır ki bu son madde Avrupalı işçilerin birbirlerini

²¹ Rudolf Hilferding (1877-1941): Almanya Sosyal Demokrat Partisi şef teorisyeni

sonsuzu kadar bekleyecekleri manasına gelmektedir (Carr, 2004: 210). Bu durum artık Sovyet devrimcilerinin Avrupa’da kendiliğinden bir devrim gerçekleşeceğine olan inancını gittikçe azaltmış, Sovyetler Birliği’nin uluslararası sistemde hayatta kalabilmesi için uygun politikaları izlemesi gerektiğine yönelik görüşü de güçlendirmiştir. Bu yaklaşım Sovyet Hükümetini dünyada meydana gelecek devrimden önce tek ülkede sosyalizmin idame ettirilmesi hedefini benimsemeye zorlamıştır.

Bu zorlamalar ve beklentiler içerisinde Sovyetler Birliği uluslararası sistemde yükselmeye başlamıştır. Bu yükselmenin Cenova Konferansı²² ve Rapallo Anlaşması²³ ile gözle görülür hale geldiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Cenova Konferansı artık Sovyetler Birliği gibi bir dev potansiyelin görmezden gelinemeyeceğini göstermesi açısından önemlidir. Rapallo anlaşması da her ne kadar ikisi de tecrid edilmiş ve zor şartlar altında bırakan ambargolar kısıtlamalar uygulanmış olsa da, egemen ve eşit olan iki devletin imzaladığı bir anlaşma olması açısından Sovyetler Birliği’ne meşruiyet kazandırmıştır. Dolayısıyla Cenova Konferansı ve Rapallo Anlaşması Sovyetler Birliği’nin Avrupa’daki statüsünün garanti altına alınması anlamı taşıyordu (Carr, 2004: 396).

“Sovyet diplomasisine daha geniş manevra fırsatları girdi. O zamana kadar Sovyet Hükümeti, diplomatik yöntemlerle kapitalist hükümetlerin gönlünü almaya yönelik bir politika izlemek mi, yoksa bu hükümetleri devrimci propaganda yoluyla yıkıp devirmeye çalışmak mı gerektiği konusunda bir seçim yapabiliyordu esasen. 1922’de yeni olan, ilk politikanın sınırları içinde, Avrupa’yı aralarında paylaşmış olan iki kapitalist gruptan birine ya da öbürüne kur yapabilme yeteneği.” (Carr, 2004: 396).

Bu yeteneğin kazanılmasında Yeni Ekonomi Politikasının²⁴ içerde kazandığı başarının dışarıya da uygulanabileceği fikri ile birlikte, barış içinde bir arada var olma doktrininin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Buna göre her ne kadar dünya devrimi fikrinden vazgeçilmese de artık bunun var olma mücadelesi içerisinde Sovyetler Birliği’nin birincil önceliği olmaktan çıkarılması zorunluluğu bulunmaktadır (Bekcan, 2013: 74). Dolayısıyla Carr 1922 sonrası dönemi, Lenin’in hastalığının da etkisi ile bir tahkim dönemi olarak belirtmektedir (Carr, 2004:

²² Nisan 1922’de toplanan Cenova Konferansı, Avrupa’lı halkların yaşam koşullarını iyileştirme başlığıyla toplanan, temelinde ekonomik sorunların çözümüne yönelik bir konferanstır. Bu konferansa davetinde Sovyetler Birliği’nin herhangi bir ekonomik ticaret fırsatından mahrum kalmaları/bırakılmaları halinde çarlık Rusya’sının borçlarını ödemeyeceğine yönelik notasının da etkisi vardır (Bekcan, 2013: 88).

²³ Rapallo Anlaşması, 16 Nisan 1922’de Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan ve tam bir diplomatik ilişki kurulmasını ön gören, bunun yanında karşılıklı hak taleplerinden de vazgeçtiklerini devletlerin taahhüt ettikleri anlaşma (Bekcan, 2013: 89)

²⁴ 1921-29 yılları arasında Lenin tarafından önerilen ekonomi politikasıdır. Temel olarak kötü giden Rus ekonomisini canlandırmak ve olası köylü isyanına karşı önlem almak için uygulanmıştır (Turan, 2011:313)

397). Rapallo anlaşması ve Yeni Ekonomi Politikasının başarısı her ne kadar Sovyetler Birliği'nin elini rahatlatmış olsa da dış sermayeye olan ihtiyacı devam ettiği için Sovyet Yönetiminin bazı imtiyazlar vermesine yol açmıştır. Bu imtiyazların çoğu uçsuz bucaksız bir coğrafyada uzanan Kuzey ve Orta Asya'nın kaynaklarının değerlendirilmesi için kullanışlı bir yol haline gelmiştir.

Asya'da Rus genişlemesi Çarlık Rusya'sının 1860'lı yıllardaki göç politikasına kadar dayanmaktadır. Bu dönem ve sonrasında özgürleştirilen serfler Volga ve Kafkaslardan başlayarak güneye ve doğuya gitmeye ve buradaki bakir topraklarda çalışmaya teşvik edilmiştir. Carr'ın aktardığına göre 1880'lerde Sibiryaya içlerine yıllık ortalama 27,000 civarında göçmen gitmiştir. Bu tarihlere kadar Asya'daki Avrupalı Ruslar genelde siyasi veya cezai sürgünlerde oluşmuştur. Ancak 1800'lerin sonundan 1917 devrimine kadar, Rusya'nın Avrupa kısmındaki nüfus yoğunluğunun da artması ve Trans-Sibiryaya demiryolu hattının açılmasının da yardımıyla Ural Dağlarının doğusuna Avrupalı Rus göçü artmıştır. Carr'a göre bu Avrupa yayılcılığının Rus versiyonudur (Carr, 1958: 519). Bu göç politikası Kuzey ve Orta Asya'nın Ruslaşmasında oldukça etkili olmuştur. Bu nüfus politikası yerel kaynakların ve toprakların Rusya lehine değerlendirilmesini sağladığı gibi, batıda Polonya sınırından doğuda 1925 yılında Japonlardan alındıktan sonra tamamen Rus hâkimiyetine geçen başta Mançurya'nın kuzeyi ve Kuzeydoğu Asya kıyılarına kadar uzanan oldukça geniş bir coğrafyanın kontrol altında tutulmasında fayda sağlamıştır.

Sovyet rejiminin gelişi ve Çarlık Rusya'sındaki etnik gruplara self-determinasyon üzerinde ısrarlı politika izlemesi Türkistan, Kazakistan ve Kafkaslardaki Rus yerleşimcilerin bu bölgelerden çıkarılması sonucunu doğursa da 1921 yılında iç savaşın sona ermesi ve yaşanan kıtlık bu göç sürecini yeniden başlatmıştır.

Göç hareketlerindeki bu gel-gitli durum sürerken 1922'de Goskolonit²⁵ kurulmuş ve yayınladığı makalelerle fazla nüfuslanmış bölgelerden diğer bölgelere düzenli göç programı dizayn etmiştir. Nitekim Sibiryaya'nın ele geçirilmesi bu göçlerle sağlanmış (Carr, 1958:528) ve Sovyetler Birliği (ve ardılı Rusya Federasyonu) dünya üzerindeki en geniş coğrafyaya sahip ülke²⁶ olarak karşımıza çıkmıştır.

Bir yandan sivil ve/veya askeri olarak Asya içerisinde etkisini artırmaya çalışan Bolşevikler diğer yandan da hem kendi nüfuzları altındaki bölgeleri hem de çevre ülkeleri devrime nasıl ulaştıracaklarına yönelik çaba sarf etmişlerdir. Asıl olarak Asya, Marksist öğretiye göre devrimin ilk olarak gerçekleşeceği bölgeler olarak değil, Kuzey Amerika ve Avrupa'da gerçekleşecek proletarya iktidarından sonra kendi kendilerine bu hareketleri takip

²⁵Devlet Kolonizasyonu Üzerinde Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü

²⁶ Sovyetler Birliği, 22,402,200km²ve ardılı Rusya Federasyonu 17,075,400 km²lik yüzölçümleri ile kendi dönemlerinde dünyanın en geniş ülkeleridir.

ederek devrimin yayılmasını sağlayacak ardıllar olarak görülmüştür. Bu nedenle Marks, Asya ve Afrika'da bulunan sömürgelerin üzerinde çok fazla durmamıştır. Ancak Batı'da bir türlü gerçekleşmeyen devrimin yanında, Ortadoğu'da 1900'lü yılların başında gerçekleşen demokratikleşme hareketleri, Lenin'in Asya'ya olan ilgisini arttırmıştır. Özellikle Çin devriminin gerçekleşmesi Batı burjuvazisinin yıkılmasında Asyalı müttefiklerin artması manasına gelmektedir (Carr, 2004: 217-218).

Bolşevikler, sömürgeciliği kapitalizmin son aşaması olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşının sonlarında iktidarı ele geçirdikleri zaman sömürge sorunlarından izole olmaları beklenmeyen bir durumdur. Fakat Rusya'nın iki kıtanın birleştiği oldukça geniş bir coğrafyaya sahip olması bu ilgi durumunun nasıl yönetileceği hususunda Bolşevikleri politika üretmeye zorlamıştır (Carr, 2004: 218-219).

“Marksist doktrini çağdaş dünyaya uygulamak isteyenler, sadece Batı Avrupa'nın gelişmiş halkları ve bunların denizaşırı türevleri için değil, aynı zamanda Asya ve Afrika'nın geri kalmış halkları için de programlar ve politikalar geliştirme göreviyle karşı karşıyaydılar. Kendilerini, iki kıta arasında uzanan dev bir ülkenin hükümetlerinin her zaman Avrupa ve Asya'nın çok farklı yaşam standartları ve uygarlıklarına uygulanabilecek iki farklı dış politika örüntüsünü birbiriyle uzlaştırmak zorunda kaldıkları bir ülkenin başına geçmiş durumda bulan devrimcilerden bu daha da çok beklenen bir şeydi. Moskova'nın diğer kıtalarla henüz teması yoktu; bu da sorunun kapsamını en azından sınırlıyordu. Sanayileşmiş batı ile için için kaynayan, toprağa bağımlı doğu arasındaki proleter sosyalizmi, Avrupa ile Asya arasındaki Rusya bunlar Sovyet Hükümeti'ne bir kez daha ikili bir bakış açısı ve ikili bir politika dayatan, devrimci ve ulusal, ikiz formüllerdi.” (Carr, 2004: 218-219).

Carr'a göre Bolşeviklerin başarısı, kendi içindeki farklı etnik ve dini gruplara verdiği haklar gibi dünyadaki tüm sömürgelerin özgürleştirilmesi isteğinin bir iç politika haline getirilmesidir. Bu noktada sosyalist devrim için gerekli olan burjuvanın demokratik devriminin gerçekleştirilmesi, sömürge düzeninin kaldırılması ve halkların özgürleştirilmesi ile mümkündür. Bundan dolayı Bolşeviklerin özellikle Avrasya ekseninde yürüttüğü politika Wilson'un ortaya koyduğu on dört ilkeye paralel bir yapıda seyretmiştir. Bu yaklaşım Bolşeviklerin Batı dünyasına da seslenmesine de olanak vermiştir (Carr, 2004: 219).

Ancak Devrimin ilk yıllarında uluslararası konjonktür ve yeni rejimin zayıflığı, Bolşeviklerin hareket alanını oldukça sınırlandırmıştır. Brest-Litovsk Antlaşmasından sonra Almanların Ukrayna, Polonya ve Rusya'nın batısındaki egemenliğinin yanında Türklerin Kars, Ardahan ve Batum'u geri almaları, Uzakdoğu'da da Japonya ve Beyaz ordu ile yaşanan mücadele Bolşeviklerin ellerini zayıflatan unsurlar olmuştur. Bu zaman diliminde Doğu ile en

çok ilgilenen ise Rus Komünist Partisinin Milliyetler Halk Komiseri olan Josef Stalin olmuştur (Carr, 2004: 221).

Bu noktada Sovyetler Birliği'nin 1920'li yılların başlarında izlediği siyaset Ortadoğu ve diğer Asya bölgelerinde İngiliz hâkimiyetinin nasıl kırılacağı olmuştur. Bunun için Sovyetler Birliği, kısmi olarak İngiliz işgali altında bulunan Afganistan, İran ve Türkiye'deki kurtuluş ve bağımsızlık hareketlerine destek verme eğilimi göstermiştir. Verilen desteğin niteliği ve sonuçları de 2. Komintern Kongresinde ciddi bir şekilde tartışılmıştır. Bu tartışmaların çerçevesi öncelikle sömürgeler üzerinden şekillenen devrim hareketlerinin Avrupa'da gerçekleşmesi durumunda, Avrupa'da gerçekleşecek devrimin mi sömürgeleri bağımsız kılacağı veya sömürgelerin milliyetçi veya demokratik burjuva hareketlerinin başarıya ulaşması halinde mi Avrupa'da devrimin gerçekleşeceği sorunsalı olmuştur. Bunun yanında eğer sömürgelerin bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi gerekirse demokratik burjuva hareketleri desteklenip desteklenmeyeceği de tartışılmıştır. Şüphesiz bir burjuva devriminin proletarya devrimi için gerekli olduğunu gören Marksist öğretiyeye göre bu hareketlere destek verilmesi, komünist partilerinin kendi sınıf bilinçlerini kaybetmemeleri ve ileride yapılacak proletarya devrimine hazırlanmaları koşulu ile doğru görülmektedir. Nitekim bu yaklaşım Lenin'in başka partilerle uzlaşma anlayışı ile de örtüşen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu politikanın açmazlarının da bulunduğu unutulmamalıdır. Öncelikle bugünün müttefikleri yarının düşmanları olacaklardır. Burjuva partileri de bu durumun farkında olacağından bu ittifaka gönülsüzlük doğal bir durumdur (Carr, 2004: 222-243).

“İşçilerin ülkesiyle sömürücü ülkeler arasında kalıcı bir barış imkânsızdır. Nitekim Sovyet Hükümeti'nin doğu politikası diplomatik bir manevra değildir, onlara ihanet edip Sovyet cumhuriyeti için avantajlar kazanmak adına doğu halklarını sırayla ateş hattına itmek değildir... Bizi sizlere ortak bir kader bağlıyor: Ya doğu halklarıyla birleşip Batı Avrupa proletaryasının zaferini hızlandırırız, ya da bizler yok oluruz, sizler de köle olarak kalırsınız.” (akt. Carr, 2004: 247)

Radek'in doğu halklarına hitaben söylediği bu sözler, aslında Sovyet Politikasının özünü teşkil etmektedir. Hayatta kalmak için sürekli devrim gerekliliği ve bu gereklilik için ihtiyaç duyulan desteğin temini. Bu teminin mümkün duruma gelmesi de aslında burjuva devrimi aşamasının beklenmeden, doğrudan proletarya diktatörlüğüne geçişin de anahtarı olabilecektir. Nitekim Lenin tarafından ön görülen şekilde geri kalmış halkların komünizme geçişinde proleter ülkelerin desteği, burjuva devriminin gerekliliğini ortadan kaldıracaktır (Carr, 2004:247).

Avrupa'da devrimin gerçekleşmesine olan inanç azaldıkça, Sovyetlerin Asya'ya olan yönelimi şiddet kazanmıştır. Bu yönelim Asya'nın kalabalık köylü toplumlarının desteğini

almak için hayati bir nitelik taşımaktadır. Doğu toplumlarının yaklaşımlarındaki temel yönelim İngiliz hâkimiyetinin kaldırılması olmuştur. Ancak bu hâkimiyetin kaldırılmasında milliyetçi dini temelli ayrılıkçı hareketler oluşturmuş olmaları sebebi ile Sovyetler Birliği'ni daha önce bahsettiğimiz Rus düşüncesinin her zaman içinde bulunduğu ikili duruma Asya'da da sokmuştur (Carr, 2004: 253-254).

Tüm bu gelişmeler olurken Sovyetler Birliği'nin savaş ekonomisi özellikle köylüler üzerine huzursuzluk yaratmaya başlamıştır. Bunun yanında işçilerin çalışma saatlerinin fazlalığı, mevcut sermaye birikiminin azlığı gibi belli başlı sebeplerden dolayı Sovyet hükümeti Yeni Ekonomi Politikasına geçerek krizi aşma yoluna gitmiştir. Bu politikanın en büyük ve Komünist Parti içerisinde en çok eleştirilen yönü küçük de olsa özel işletmelere izin verilmesi ve köylülerin fazla ürettikleri mallarını satmalarına izin verilmesidir. Her ne kadar devletin ideolojik temellerine uygun olmasa da bu atılımla birlikte Sovyet ekonomisi de ayağa kalkmaya başlamıştır. İhtiyaç duyulan sermayenin sağlanması ve sanayi atılımının gerçekleşmesi için de dış yatırımcının gelmesi teşvik edilmiştir. Bu teşvik, yürütülen müzakereler ve uzun beklemlerin sonucunda İngiltere ile ticaret anlaşması imzalanması ile meyvesini vermiştir (Carr, 2004: 255-269).

Tahmin edilebileceği üzere birbirlerine düşman olan bu iki ülkenin ticaret anlaşması imzalaması ironiktir. Özellikle Rus iç savaşı sırasında alenen Beyaz Orduyu destekleyen İngiltere'nin, Sovyetler Birliği sömürgelerin bağımsızlığını ve sosyalist hareketlerini desteklerken bu tip bir anlaşmayı imzalamış olması olağan dışı bir durumdur. Ancak Sovyetler Birliği'ni böyle bir anlaşma imzalamaya iten sebepler farklı koşullarda İngiltere için de geçerlidir. Özellikle 1920'li yılların savaş sonrası ekonomik darboğazından çıkışta İngiliz şirketleri İngiltere hükümetine ciddi bir baskı yapmaktadırlar. Bunun yanında Sovyetler Birliği, sınırları içerisinde bulunan zengin ham madde kaynakları ile iştah kabartmaktadır. Bu ekonomik kaygılar iki ülkeyi de birbirine yakınlaştırmıştır. Beyaz Ordunun zaten mağlup olmuş olması da bu yakınlaşmayı kolaylaştırmıştır. Karşılıklı olarak koyulan ön koşulun iki tarafça zorunlu olarak kabulü ikili ilişkilerde yeni bir aşamayı oluşturmuştur (Carr, 2004: 269-270).

“İki taraf da birbirlerine karşı düşmanca eylem ya da taahhütlere girmekten ve kendi sınırları dışında sırasıyla İngiliz İmparatorluğu'nun veya Rus Sovyet Cumhuriyeti'nin kurumlarına karşı dolaylı ya da dolaysız olarak resmi propaganda faaliyeti yapmaktan kaçınacaklardır. Daha özeldir Rus Sovyet Hükümeti, özellikle Hindistan'da ve bağımsız Afganistan devletinde, Asya'daki halklardan herhangi birini İngiliz Çıkarlarına veya İngiliz İmparatorluğuna karşı herhangi bir düşmanca eyleme girmesi için teşvik etmeye yönelik askeri, diplomatik ya da başka tür bir eylem veya propagandada bulunma girişimlerinden kaçınacaktır. İngiliz Hükümeti de eski Rus

İmparatorluğu'nun bir parçası iken artık bağımsız olan ülkeler konusunda Rus Sovyet Hükümeti'ne benzer bir taahhütte bulunmaktadır.” (Carr, 2004: 270)

Bu anlaşmadan haricen Sovyetler Birliği'nin Türkiye ve İran gibi Ortadoğu ülkeleri ile anlaşmalar yapması, dış dünya ile yakınlık ve işbirliği kurma ihtiyacını hissettiğini göstermektedir. Dolayısıyla dış politikada yaşanan bu gelişmeler Sovyetler Birliği'nin bölgede oynadığı rol üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Türkiye ve İran ile imzalanan anlaşmalarda bu ülkelerdeki proletarya bir miktar göz ardında tutulabilmiştir. Ancak Rus Komünist Partisi bu gelişmelerle ilgili olarak bir dünya devrimi hareketinden vazgeçmeyeceğini de hatırlatmaya devam etmiştir (Carr, 2004: 285).

Devrim sürecinin öncesi, esnası ve sonrasında yaşanan bu gelişmeler, yirminci yüzyıla damga vuracak olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin var oluş nedeni ve bu var oluşun devamı için izlediği yöntemler ve politikalar hakkında bize genel bir çerçeve çizmektedir. Avrupa'nın ortalarından Asya'nın sonuna kadar uzanan bir coğrafyada Bolşeviklerin kurduğu yönetimin başarısı aslında Carr'ın ilgilendiği noktaların başında gelmektedir. Sovyetler Birliği'nin daha önce denenmemiş bir ekonomik ve siyasal sistemi yaygınlaştırmak için izlediği yol, bu sistemin varoluşu ve devamının da 70 yıldan fazla bir süre sağlanması Carr için kendi eserlerinde anlayabildiğimiz bir hayranlık hissi barındırmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin başlangıcından önce gerçekleştirdiği devrim süreci ve sonrasında uygulamış olduğu ekonomik-siyasi reformlar, Uluslararası aktörlerin devrim ve devrimin ilkelerine olan yaklaşımı, Toplum yapısına göre belirlenen parti yapısı, göç politikaları ve iç-dış savaşlardan en az zararlı sınırlama başarılarından hareketle, bu ve diğer işleyişlerin ve politikaların sonuçlarının uyumundan bir sistem ortaya çıkması Carr'ın dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla kendisi tarihçi ve aynı zamanda da uluslararası ilişkiler teorisyeni olan Edward Hallett Carr'ın, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni bütün bir sistem olarak gördüğünü söylemek mümkündür ve bu durum Carr'ın Sovyetler Birliği'ni dünya üzerinde uluslararası sistemin bir alt-sistemi olarak gördüğü çıkarımını yapmamıza olanak sağlamaktadır.

Bu bilgilerden hareketle, Carr'ın uluslararası sistemi nasıl gördüğü bir sonraki bölümde incelenecektir.

2.3 SİSTEM ANALİZİ YAPTIĞI ESERLER

Uluslararası ilişkiler ve onun üst bilim dalı olarak kabul ettiğimiz Siyaset bilimi, siyasi nitelik taşıyan bütün hareket, duygu, düşüncelerin tamamını kapsayan ve mensubu olduğumuz ülkenin de yapısına bağlı olarak hayatımızın içine az veya çok dâhil olan bir alandır. Bu alanda bu günümüzü, geleceğimizi ve hatta geçmişimizi şekillendiren olguların gerçekleşmesi ile ilgili fikirlerimizin oluşumu ve bunların yansması elbette ki bu alanın kapsamındadır. Farkında olarak veya olmayarak, günlük ilişkilerimizde bile kullandığımız bu olguların bütünü ile ilgili

elbette çalışma yapılması kaçınılmazdır. Ancak uluslararası siyasetle ilgili olarak özellikle kitle iletişim araçlarının faydası ve savaşların yarattığı yıkımların korkunç derecelere gelmesi kamuoyunun merakının uyanması adına bu alanın çalışılmasının da artık profesyonellerden akademiye ve araştırmacılara ve dahi halka inmesine yol açmıştır. Bir bilimin ortaya çıkışı, icatlar, buluşlar, araştırmalar ve çözümler bulması halkın taleplerinin ve ihtiyaçlarının sonucu ortaya çıkmaktadır. Siyaset bilimi de bu ilişki ağındaki siyasi nitelik taşıyan olguların hastalıklarının iyileştirilmesi ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır (Carr, 2010: 52-53).

Bu noktada bazı doğa bilimlerinde de olduğu gibi bir hastalığı iyileştirme amacının olduğu siyaset biliminde artık amaç araştırmak değil bir sonuca ulaşmak haline gelmektedir. Dolayısıyla amacın kendisi artık araştırmanın bir olgusudur. Sonuca ulaşma arzusu, araştırmacının artık kendi fikirlerinden ve isteklerinden sıyrılmayacağı bir noktaya gelmesine neden olmaktadır. Her nasıl ki bir doktor hastalığın iyileştirilmesi için araştırma yapıyor iken, artık o hastalığın olmaması gerektiğine de inanıyorsa, siyaset bilimci de tarih boyunca insanların karşılaştığı en büyük felaket olan savaşların, çatışmaların üzerine çalışırken aynı zamanda bunların önlenmesini kendine amaç edinebilir. Fakat bu durum onların istemsiz bir ütopyayı savunmalarına sebep olabilir. Çünkü savaş durumunun nedenlerinin araştırılması ile savaşın önlenmesine yönelik araştırmalar aynı süreçteyken birisi analiz düzeyinde özlemin, diğeri ise analiz düzeyinde gerçeğin ürünüdür (Carr, 2010: 53-57).

Sistem üzerindeki çalışmalarda böyle bir arzu mevcut iken Carr, sistem analizi yaparken gerçek durumun barış arzusu içerisinde göz ardı edilmesinin ütopya olduğunu ortaya koymuştur (Carr, 2010: 58). Bundan dolayı analizini yaptığı sistemin, sistem düzeylerinin ve akımların gerçek yansımalarını aktarmaya çalışmıştır.

Carr'ın uluslararası sistemi analiz ederken ele aldığı düzeylerden birisi ulus ve ulus-devlet düzeyidir. Buna bağlı olarak uluslararası sistemin tarihi gelişimini açıklarken milliyetçilik akımlarının gelişimi ile paralel bir yaklaşım sergilemiştir. Carr'a göre sistemin gelişimi dört ayrı dönemden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi Ortaçağ'ın imparatorluk düzeninin yıkılarak yerine ulus devlet ve ulus-kilise oluşumlarının meydana geldiği dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde ulusun kimliği hükümdar ile bir tutulmuştur. 17. ve 18. yy. monarkları da bu anlayışa oldukça uygun davranmışlardır. Bu dönemde hükümdarlar arası ilişkiler doğrudan devletler arası ilişkileri ifade ettiğinden, diplomatik eğilim de hükümdarların kişisel tercihlerine göre belirlenen bir hal almıştır (Carr, 2007b: 13). Dolayısıyla uluslararası sistemden anlaşılan, hükümdarların karşılıklı ilişkileri olmuştur.

Bu durum sistemde uluslararası hukukun ortaya çıktığı dönemin şartlarını da ifade etmektedir. Monarklar arasında yaşanmış olan uyum ve değerler birlikteliği kendi aralarında hukuki bir sistem yaratmış ve buldukları konunun getirdiği sorumluluk bilinciyle monarklar

bu sisteme uymaya kendilerini zorunlu hissetmişlerdir. Bununla birlikte Carr'ın Grotius'a²⁷ atıfla aktardığı üzere, aradaki anlaşmazlıkların çözümünde iki devletin, hükümdarlarının kimliğinde bedene bürünerek iki ayrı birey gibi düşünülmesi ve hukuki meselelerine böyle yaklaşılması sonucu doğmuştur (Carr, 2007b: 14-15).

“...bu akışı içinde, monarkların savaşları ile özel kişilerin hukuki davaları arasında genel bir benzetme yapılmıştı...hukuki davaların haklılığının dayandırılabilceği nedenler, savaşı sürdürmeyi haklı kılan sebeplerin aynısıdır. Savaşan bir hükümdar, düşmanının tebaasına acı çektirmek veya zarar verdirmek için, mahkemeye başvuran bir vatandaşın hasmının adamlarına acı çektirip zarar verdirmek için duyduğu arzudan başka bir şey duymuyordu”(Carr, 2007b: 15)

Monarkların, bazen genel ülke çıkarları için bazen de kişisel beklentileri için hukuku kullanmalarını ifade eden Carr, aslında bugünkü uluslararası sistemin özelliklerinden birinden de söz etmiş olmaktadır. Ancak Carr'ın ilk dönem olarak tanımladığı bu dönemi günümüzden ayıran en temel unsur, sistemin tamamının hükümdarların kişisel eğilimlerinin belirlemiş olmasıdır.

Carr'ın, Napolyon savaşları ile başlayıp Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile arada geçen dönem olarak belirttiği ikinci dönem ise, bir önceki dönemden kalan belli uzlaşmalara bağlı olarak, uluslararası ilişkilerin belirli bir düzende seyrettiği bir dönemi ifade etmektedir. Carr'a göre bu dönemin en karakteristik özelliği ulusçuluk akımlarının alabildiğine yayılması sağlanırken uluslararasııcılığın da bu yayılmaya karşı dengeli bir şekilde kaldığı sağlam bir uluslararası düzenin oluşmuş olmasıdır. Uluslaşma ile uluslararasılaşma süreçlerinin eş zamanlı yaşandığının savunulması; Carr'ın sosyal ve siyasal olaylara yaklaşımında kullandığı diyalektik yöntemle ve dikotomi anlayışıyla uyumludur. Carr'a göre bu dönemde her bir aktörün iç ekonomik ve siyasi dinamikleri, o aktörün ulus-devlet haline gelmesinde etkin rol oynamışlardır. Diğer yandan ise, uluslararası dinamikler mevcut ulusal ekonomileri ve hatta ulusal hukuk ve siyaseti uluslararası bir çatıda toplama çabası içerisine girmişler ve 20. yy.'ın başlarına kadar bu uzlaşma devam etmiştir (Carr, 2007b: 19-20). Dolayısıyla bu dönemde iç politika-dış politika etkileşimi uluslararası sistemin temel özelliği olmuştur.

İkinci dönemin önceki dönemden bir farkı, Napolyon savaşlarının ve onun taşıdığı ilkelerin yardımı ile monarkların kişiliğinden kurtulup kendi kişiliğini kazanan ulusların oluşmasıdır. Ulusu kişiselleştirme yaklaşımı, Carr'a göre uluslararası ilişkilerde ve uluslararası hukukta işleyişi kolaylaştıran ve gerekli olan bir yaklaşımdır. Ancak bu dönemin düşünürleri ulus kavramını kişiselleştirirken, yani ulusların sanki birer birey gibi kabul edilmesini

²⁷ Hugo Grotious (1583-1645): Doğal hukuk öğretisi ile uluslararası hukukun kurulmasında öncü olan Hollandalı filozof.

savunurken ona bir çeşit kutsiyet de addetmektedir. İşte bu noktada Carr itirazını da dile getirmekten çekinmemektedir.

“Milliyetçilik, bireycilik ve demokrasinin doğal bir sonucu olarak görülüyordu. O kadar açık olmayan şey, niçin ulusların kaba bireyciliğinin monarkların kaba bireyciliğine göre kendisini daha az zorla dayatan ve barış için daha az tehdit edici görülmesi gerektiği, niçin uluslardan prenlere özgü saldırganlık ve aç gözlülük niteliklerini değil de aynı derecede prenlere özgü yüce gönüllülük ve onur duygusu niteliklerinin sergilenmesinin beklenmesi gerektiği, niçin milliyetçiliğin enternasyonalizme giden yolda geleceği parlak bir basamak olarak görülmesi gerektiği ve nihayet niçin milliyetçiliğin bireycilik ve demokrasinin en üst noktası olarak değil de onların reddi olarak anlaşılmasına daha az rastlandığıydı.” (Carr, 2007b: 22)

Carr, kabaca ulus-devletler kuruldu diye, sistemdeki bu yeni oyuncunun monarklar gibi kişisel çıkarlarının peşinden koşmaya devam edeceklerini, gerektiğinde pekâlâ çatışmayı göze alacaklarını, bunlar olmayacakmış gibi bir beklentiye girmenin de gereksiz olacağını belirtmiştir.

Carr, böylesine yanlış anlaşılan ve yönlendirilen milliyetçilik kavramının ve ulus-devletlerin barışçı ilişkiler kuracağı varsayımının neden Birinci Dünya Savaşı'na kadar patlamadığını, dönemin uluslararası sistemin yapısına bağlamaktadır. Ona göre bu sistemin oyuncuları haline gelen ulusların liberal demokratik sistemlerinin ortak uluslararası değerler birliğinin olmasıdır. Bir çeşit dayanışma olarak da belirtebileceğimiz bu durumda uluslar kendi varoluşlarına ve haklarına olan saygının, diğer uluslara olan saygı ile tamamlandığını ve meşruiyet kazandığını kabul etmişlerdir. Diğer bir ifade ile milliyetçilikle bezenmiş bir ulus-devletin ortaya çıkıp yaşamasının koşulu, ancak bir başka ulus-devletin onayı ya da tanınmasına bağlı olmuştur. Ortaya çıkan bir tür karşılıklı bağımlılık, tarafları zorunlu olarak uzlaşmaya itmiştir. Bu ortaklık maddi ortaklıklarla da güçlendirilmiş bir çeşit ortak standartlar anlaşması oluşmuştur. Ancak Carr'ın burjuva demokratik devleti olarak tanımladığı ve orta sınıfın zenginliği elde tuttuğu bu yapı, daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi alttan gelecek bir devrime yönelik bir korkuyu sürekli yaşamak durumunda kalmıştır (Carr, 2007b: 23).

Sistemin yapısının ekonomi ayağında ise, serbest ticaretin ve teşvik edilen, sürekli arttırılan üretimin getirdiği yayılma ile bir noktada dünya ekonomisi, Londra merkezli olmak üzere ‘bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler’ felsefesine bağlı tek bir ekonomi haline gelmiştir. Malların ve hatta insanların serbest dolaşımına yönelik bu uygulamalar, 1870’li yıllara kadar Avrupa genelinde büyüyen bir ticaret alanı oluşturmuş; bu durum da siyasi çekişmelerden tamamen bağımsız olduğu düşüncesi ile bir karşılıklı bağımlılık ve ekonomik büyüme yarışı getirmiştir. Bu düzenin bozulması da nitekim Almanya'nın kıtada büyük bir güç olarak ortaya

çıkışı ile meydana gelmiş ve yine Almanya'nın gümrük tarifeleri koymaya başlaması ile ekonomik düzen sekteye uğramıştır (Carr, 2007b: 28-30)

Ekonomik düzen, yükselen milliyetçilik hareketlerine karşı bir refah balonu ile dengeleyici ve yatıştırıcı bir unsur görevi görmüştür. Ancak mevcut balon yükselen milliyetçilik hareketlerini bir tehdit olarak algılanmasına engel olmuştur. Ekonomik sistemin çöküşü, mevcut balonun patlaması ile Birinci Dünya Savaşına giden yolun açılmasına sebep olmuştur (Carr, 2007b: 30). Dolayısıyla milliyetçiliğin yeşermesi süreci ekonomik uluslararasılaşmayı teşvik etmiş, ancak bu uluslararasılaşma süreci de milliyetçiliğin güçlenmesine yol açmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında gelen üçüncü dönem ise ulusun toplumsallaştığı, ekonomik siyasetin uluslaştığı ve milliyetçiliğin yaygınlaştığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun farklı katmanlarının veya sınıflarının ulus sistemine dâhil edilmesi bu sonuçlara yol açan sebeplerden bir tanesi olmuştur. Buna göre kitlelerin siyasal ve ekonomik katılımının genişletilmesi ile birlikte artık yönetici katmana ulaşabiliyor ve orada yer alabiliyor olmaları sosyal açıdan önemli bir gelişmedir. Dolayısıyla ücretlerin, çalışma koşullarının ve yatırımın düzenlenmesi gibi konular ulusal politikalara dâhil olduğu için, Carr'ın tabiri ile ulusların toplumsallaşması süreci sosyalizmin uluslaşması sonucunu doğurmuştur (Carr, 2007b: 30-34). Diğer bir ifadeyle Carr, sosyalizm ile milliyetçilik arasındaki diyalektik ilişkiye dikkat çekmektedir.

Milliyetçilik ve sosyalizm arasındaki bu ilişki her ikisini de güçlendiren bir bağ olmuştur. Devlet, milliyetçi düzlemde merkezileşirken tüm toplumsal kesimler o devlet için çalışan vatansızlara dönüşmüşleridir. Bu durum bir anlamda eşit yurttaşlar yaratılması yoluyla adına halk denen büyük bir sosyal sınıf oluşturmuştur. Devletlerin güçlü karar alıcılarının kendi kitlelerine yönelik söylemleri de özellikle işçilerin bağlılığı konusunda etkili olan bir araç haline gelmiştir.

“Bismarck²⁸, Alman işçilerine keskin ve amansız bir milliyetçilikten kazanacakları ne kadar çok şey olduğunu gösterdi...Sedan²⁹ olmasaydı hastalık sigortası da olmazdı...Ulusal politika, bundan sonra kitlelerin desteği üzerine kurulacaktı. Karşılığı kitlelerin, kendi kollektif çıkarlarının ve tutkularının aracı haline gelmiş olan bir ulusa bağlılıklarıydı.” (Carr, 2007b: 33-34)

Carr'a göre sadece orta sınıfı ulus olarak kabul eden ikinci dönem milliyetçiliğinin sistemine dâhil olmayan ve yurtsuz olarak tabir edilen işçilerden yola çıkan sosyalizm bu bağlamda uluslararası olmuştur. Fakat değişen şartlar ile birlikte işçilerin çıkarlarının yanında

²⁸ Otto von Bismarck (1815-1898): Alman siyasi birliğini sağlayan ve Alman İmparatorluğu'nun ilk başbakanı olan devlet adamı

²⁹ Sedan muharebesi (1870): Fransa'nın Sedan şehri yakınlarında Fransızlar ve Prusyalılar arasında meydana gelen, sonucunda da Alman birliğinin sağlandığı savaş.

yer almayı tercih etmesi, henüz üçüncü dönemin başladığı 1917 yılında gerçekleşen devrimin uluslararası niteliğine de darbe vurmuş ve devrimin yayılmasını da engellemiş, işçi hakları konusu giderek ulusal bir nitelik almıştır. Bu sonuç da Sovyet Rusya'nın uluslararası sistemde, tek ülkede sosyalizm politikası yürütmesine sebep olmuştur (Carr, 2007b: 34).

Bir diğer sonuç olan ekonomik siyasetin ulusallaşması, uluslararası ekonomik sistemde devletleri ulusları için korumacı olan politikalar üretme yoluna sevk etmiştir. Ekonomi ile siyaseti ayrı düşünen ikinci dönem hareketlerinin aksine üçüncü dönem, ekonomi ile siyasetin birleştiği bir dönem olmuştur. Bu yönelim 19. yy. ekonomik düzeninin ortadan kaybolmasına yol açmış ve sonradan da ortaya çıkmasına da engel teşkil etmiştir. Dolayısıyla tek ekonomik sistemin yerini, düzenin genelinin değil, kendi ulusunun çıkarlarını korumaya yönelik politikalar üretilen bir ekonomik durum almıştır (Carr, 2007b: 35).

Üçüncü dönemin son özelliği olan milliyetçiliğin yaygınlaşması da kendisini ulus temelli devletlerin sayısının artması ile göstermiştir. Buna göre Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini sağlama girişimleri içerisinde birden fazla aktörü tek çatı altında toplama girişimleri 1870'e kadar bir nebze istisnai iken özellikle Balkanlar, Arap dünyası, Hindistan ve Uzak Doğuya yayılan dalga uluslararası sisteme dâhil olan aktör sayısının da artmasına yol açmıştır (Carr, 2007b: 36-40).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının arasındaki dönemde bir uluslararası ilişkiler aracı olarak Milletler Cemiyeti'nin ortaya çıkması, devletlerin milliyetçilik tabanındaki politikalarını yumuşatmak için etkisiz kalan bir girişim olmuştur (Carr, 2007b: 43).

Avrupa'nın daha önce Avrupa dışındaki rakipleri ile yaptığı savaş sonunda ekonomik gelir elde etmeye yönelik ağır cezalandırıcı anlaşma yapma yaklaşımlarının da birbirlerine yönelmesi ile karşılıklı yükselen güvensizlik, uluslararası ilişkilerin bozulması ile sonuçlanmıştır. Carr'ın uluslararası ilişkilerin bozulmasından sorumlu olarak toplumsallaşmış ulusu gördüğünü söylemek mümkündür. Özellikle uluslararası hukukun uygulanmasına yönelik isteksizlikle sonuçlanan, ulusların karşılıklı anlaşma yapmaya yönelik yeteneksizliği daha önceki dönemlerde monarkların arasındaki dayanışma ile uluslararası sistemin istikrarlı kılındığı gerçeğine kıyasla, günümüz sistemini belirsiz kılmaktadır. Bu belirsizlik içerisinde modern ulusların karar alıcıları da herhangi bir taahhüt altına girmekten kaçınarak bu belirsizliğin devamında ısrar etmişlerdir (Carr, 2007b: 43-45).

“Çağımızda önemli bir uluslararası yükümlülüğün yerine getirilmesi, hangi yönetim biçimi altında olursa olsun, onun gereklerine uyan ulusun iradesine bağlıdır...Modern toplumsallaşmış ulus ve topyekun savaş çağında, ihtiyatlı bir hükümet, anayasal yetkileri ne olursa olsun, en azından birkaç gün ya da birkaç hafta

sonrasında daha fazla bir süre söz konusu olduğu sürece, böyle bir taahhütte bulunmaya yetkili olduğundan pekala kuşku duyabilir.” (Carr, 2007b: 45).

Carr’ın alıntıda da aktardığı gibi böyle bir isteksizlik içerisinde bulunan hükümetlerin, anlaşma konusu mali olan bir taahhüt altına da girmek istememeleri durumunun ortaya çıkması söz konusudur. Bununla birlikte daha önce vermiş oldukları taahhütlerden de uluslarının çıkarlarına ters geldiği anda vazgeçme eğilimi de göstermeleri beklenebilir (Carr, 2007b: 45-46).

“Modern ulus hükümetlerin başka hiçbir yükümlülüğün ağır basmasına izin vermeyecekleri ilk yükümlülüğü, kendi halkına karşıdır.” (Carr, 2007b: 46).

Carr’ın dördüncü dönem olarak belirtilebileceğini düşündüğü İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise milliyetçiğin düşüşüne şahit olunmasını Carr paradoks olarak nitelendirmektedir. 1940’lı yılların başında Hitler’in uyguladığı siyasal savaşın başarıya ulaşmasını Carr bu düşüşe bağlamaktadır. Ona göre Hitler’in milliyetçiliği ile uyguladığı politikanın başarısı aslında kendi içerisindeki ikili duruma dayanmaktadır (Carr, 2007b: 52-53).

“...siyasal savaş, ancak ulusal dayanışmada gedikler bulunduğunda başarı sağlar. Bu gedikleri genişletmeyi ve derinleştirmeyi hedefler. Alman gücünün Avrupa’da en başarılı olduğu zamanda kâğıda dökülmüş şöyle bir zekice yorumdan haklılık payı olduğu teslim edilmelidir: Hitler’in başarıları, asıl onun aşırı milliyetçiliğinde değil, tersine milliyetçiliğin komşu ülkelerde çürüdüğü hakkında zekice yargısına bağlıdır.”(Carr, 2007b: 53)

Carr’a göre bu dönemi şekillendiren etmen, İkinci Dünya Savaşı’nı kazanan devletlerin aslında tam manası ile milliyetçi olmamaları ve Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin sistemde yükselmeleri ile çokuluslu yapıların öneminin artması sonucudur. Bundan dolayı dördüncü dönem, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki uluslararası ilişkileri şekillendiren ulusal bağımsızlık hareketlerinin daha yoğun gerçekleştiği üçüncü dönemden farklı bir karakterde olmuştur (Carr, 2007b: 53-54).

İkinci Dünya Savaşından günümüze doğru yaklaştıkça da, uluslararası ilişkilerin temel aktörlerinden olan ulus kavramına olan eleştiriler ve saldırılar da artmaktadır. Özellikle tek başına hem ekonomik refahı hem de askeri güvenliğini sağlayamayan ulus biriminin uluslararası örgütlenmeler içerisine dâhil olması gerekliliği karşımıza çıkmaktadır. Bu uluslararası örgütlenmeler temelde ulusların değil tüm insanlığın çıkarını düşünmek durumunda olacağı için de ulusal örgütlenmelerin ulus temelli çıkar görüşü ile çelişmektedir. Dolayısı ile Carr’a göre uluslararası sistemi şekillendiren milliyetçiliğe olan bu eleştiri ve saldırılar geleceği de belirleyecek olan bir mücadele haline gelecektir (Carr, 2007b: 57).

Bu mücadelenin birey-ulus arasındaki bölümünde Carr, özellikle milliyetçilik karşıtı eylemlerin ulusun uluslararası sistemde kabul edilmiş olan yerine yönelik olmadığını belirtmektedir. Kavram kargaşalarının içerisinde de bireylerin ulusu, ulusların da uluslararası toplulukları oluşturacağına yönelik genel kabul milliyetçiliğin de temel ilkesi haline gelmiştir. Bu yaklaşım ulusları oluşturan bireyler ile uluslararası toplulukları oluşturan uluslar arasında bir benzerlik kurulmasına yol açmıştır. Bu benzerlik eşitlik ve özgürlük gibi bireye atfedilen hakların uluslar için de kullanılmasının yolunu açmıştır (Carr, 2007b: 59-61).

Ulusların tıpkı insanlar gibi hakları olacağı anlayışı, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan ve günümüze kadar gelen bir anlayıştır. Bu anlayış daha sonraları self-determinasyon olarak adlandırılmıştır. Versay Barış Antlaşması ulusal self determinasyon hakkının da zirvesi olmuştur. Ancak sonuçta kendi görkemi içerisinde kirlenmekten kurtulamamıştır. Carr'a göre self determinasyon prensibi Versay sonraki dönemde meydana gelen ekonomik ve siyasi problemlerin en belirgin nedeni olarak ortaya çıkmaktadır (Carr, 1942: 37-38). Carr, bu durumun sakıncasını açık bir şekilde dile getirmektedir.

“...teorik olarak, bu büyük bir ilerlemeye işaret eder görünüyordu. Pratikte ise, ulus olduğunu iddia eden bir grubun devlet kurma hakkını objektif olarak belirleyebilecek ayırt edici özellikler keşfetmenin, ya da güç kriteri olsun siyasal çözüm kriteri olsun ikisinden birini devre dışı bırakmanın olanaksızlığını kanıtlıyordu. Böylece uluslararası topluluk üyeliğinin kendisi de belirsiz ve tartışmaya açık hale geldi. Ulusların da tek tek insanlar gibi bağımsız ve kendi kaderini belirleyen varlıklar olduğu ilan edilince şu soru kaçınılmaz olarak ortaya çıkıyordu: Hangi Uluslar? Bu soruya verilen kesin bir yanıt yoktu.”(Carr, 2007b: 61)

Dolayısıyla Carr, uluslara atfedilen eşitlik ve özgürlük hakkının artık bir noktada siyasi saflık olarak nitelendirmekte ve bireylere ait olan bu hakların uluslara atfedilmesine karşı çıkmaktadır. Buna göre her ulusu eşit şartlar altına getirmek değil, ayrı ulusları oluşturan bireyleri birbirleri ile eşit hale getirmek gerekmektedir. Bu noktadan yola çıkarak Carr, ulusların kendi aralarında anayasal temele oturtulmuş eşit ve özgür bir uluslar toplumu olamayacağını belirtmektedir (Carr, 2007b: 64).

“Geleceğin uluslararası düzeninin arkasındaki itici güç, nasıl ifade edilirse edilsin, ulusal yakınlıklarına ya da bağlılıklarına aldırmandan tek tek insanların değerine ve insanların refahını yükseltmek için ortak ve karşılıklı bir yükümlülüğe inanç olmalıdır.” (Carr, 2007b: 64)

Bireylerin haklarına ve şartlarına yönelik bu inanç ortaya konurken, bunun romantik bir uluslararasıcılığa dönmemesi gerektiği belirtilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemine yönelik olarak oluşturulan Birleşmiş Milletler ve ona bağlı organizasyonlar,

gerçekleştirdikleri faaliyetleri, hedef olarak aldığı devletlerin hükümetlerine doğrudan bağlı olmadan gerçekleştirdiklerinden hareketle siyaset dışı olmaları ve siyasi çekişmelerden bağımsız olarak bireylere yönelik çalışma yapabilmeleri nedeni ile tam manada uluslararası bir nitelik taşımaktadırlar. Bu girişimlerin bir aldatmacaya dönüşmemesi için oluşturulacak uluslararası topluluklarda farklı bağılıklara saygı ve otoriter yönetim düşüncesinden uzak durulması gerekmektedir (Carr, 2007b: 69-70).

Bu düşünce sisteminin gerçekleştirilmesinde de güç kavramı devreye girmektedir. Ulusların değil, farklı uluslardan gelen bireylerin oluşturduğu bir uluslararası sistem için yapılan girişimlerin güç kavramını iyi hesaplaması gerekmektedir (Carr, 2007b: 71).

Carr'a göre uluslararası düzenin oluşumunda artık kendi güvenliğini sağlayamayan ulus devletlerin karşısında çok uluslu devletlerin güç olarak yükselmesi bir tehdit unsuru olarak görünmektedir. Birinci ve ikinci dönemde küçük olarak belirtebileceğimiz ulus devletlerin mevcut olan kolektif güvenlik veya tam tarafsızlık seçenekleri İkinci Dünya Savaşında işlememiş ve bu devletlerin işgaline engel olmamıştır. Dolayısıyla Carr, çözüm için büyük devletlerin doğal olarak içinde bulunduğu bir genelkurmaylar sisteminin kurulmasında olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber gücün kötüye kullanılabilme kapasitesinin mevcut olduğunu ancak gücü azaltmanın da anarşiye yol açabileceğini belirterek gücün sınırlandırılmasının alternatif açısından kısıtlı olduğunu belirtmiştir (Carr, 2007b: 73-83). Carr, burada bir anlamda geleneksel İngiliz siyasetine dengenin dengeleyicisi atfı ile gönderme yapmaktadır.

Carr siyaset kavramını tanımlarken, tarih boyunca süre gelen, kendi içleri ve birbirleri arasındaki ilişkilerin düzenlendiği insan gruplarının davranışları ile ilgilenen bir bilim dalı olarak ifade etmiştir. Buna göre bu ilişkiler düzeninde insan iki çeşit tepki yolunu kullanmaktadır. Bunlardan birincisi diğer üyelerden ayrışma ve onların üstünde veya önünde yer alma yaklaşımı, ikincisi ise diğer üyeler ile işbirliği içerisine girme ve ortak faaliyetlere yatkın olma yaklaşımıdır. Bütün toplumların devamı için iki yaklaşım da gereklilik göstermektedir. Ancak Carr, insan gruplarının modern dünyadaki karşılığı olan devletlerin yaptırım uygulama yetkisini elmasının bu iki grup arasında bir sömüren-sömürülen ilişkisi yarattığını belirtmektedir (Carr, 2010: 141-142).

Bu ikili ilişki arasında güce sahip olma ve gücü kullanma açısından teorik altyapıda da bahsettiğimiz üzere idealistler ve realistler açısından görüş farklılığı bulunmaktadır. Doğal bir sonuç olan üstünlük kurma yaklaşımının yerine ahlak ve eşitlik temelleri üzerinde kurulmuş bir sistem Carr'a göre hem ütopyik hem de gereksizdir. Diğer yandan realistler için de güç, ahlaki geleneğin kurulması için gereklidir. Carr gücün ahlaklaştırılmeyeceğini ve yine güç

kavramının siyasetten silinemeyeceğini belirtmiş ve bu görüşü ile her iki yaklaşımdan kendini ayırmıştır (Carr, 2010: 145-146).

Dolayısıyla Carr'ın uluslararası sistemdeki ilişkiler ağına bakışında güç kavramını önemli bir konuma oturttuğunu, hatta uluslararası siyaseti güç siyaseti olarak tanımladığını belirtmemiz mümkündür.

“Siyaset sadece güç çerçevesinde tatmin edici bir şekilde tanımlanamasa da, gücün daima siyasetin esas bir unsuru olduğunu söylemenin mahzuru yoktur.” (Carr, 2010: 147)

Siyasetin güç üzerinden şekillendiğini belirtirken, kimlerin siyasette paydaş olduğu, konunun önemini belirlemektedir. Buna göre iki aktör arasındaki ilişki aktörlerin karşılıklı güçlerinin birbirlerine göre büyüklüğü veya küçüklüğü üzerinden şekillenir. Yani iki aktör arasında güç seviye farkı yüksek ise konu önemsiz, ancak güçler denk veya fark az ise konu önemli bir hale gelebilir. Gücün siyaseti yönlendirmesi de bu yolla anlaşılabilir (Carr, 2010: 147).

Birinci Dünya Savaşından sonra tekrar kurulmaya çalışılan barış düzeninin de ayaklarından birisi galip devletlerin güce sahip olmasıdır. Carr, Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile birlikte güç siyasetinin sona ereceğini düşünen idealistlerin hatalı görüşlerinin Hitlerin yükselmeye başlaması ile ortaya çıktığını belirtmektedir. Ona göre 1918-1931 yılları arasında bulunan sakin dönemin tek sebebi aslında gücü elinde bulunduran devletlerin karşısındaki güçler ile arasındaki güç seviyesindeki farkın açıklığının fazla olmasıdır (Carr, 2010: 148). Milliyetçiliğin ikinci önemi olarak belirttiğimiz 1914 öncesi dünyada da düzeni sağlayan aslında gücü elinde tutan Britanya krallığının olmasıdır.

Büyük güçler karşısında kendilerini bulan diğer aktörler, bu düzende ister istemez kendilerini büyük güçlerin yanına çekilirken bulmaktadırlar. Carr'a göre bu durum ahlaki bir sorun taşımamakla birlikte, uluslararası siyasetin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bir uluslararası düzen belirleme amacını taşıyan her türlü girişim, güç kavramını ve girişimin gerçekleştiği dönemde gücün hangi aktörlerin elinde olduğunu bilmek zorundadır. Bu bilincin ayrımına varamamak, geçmiş girişimleri başarısızlığa uğratan en önemli unsur olarak karşımıza çıkmıştır (Carr, 2010: 151).

Bu başarısız girişimlerin belki de en önemlisi, Carr'ın yirmi yıl krizi olarak nitelendirdiği 1919-1939 arası dönemin belirgin bir şekilde teorik ayrışmalara dayanan fikir çatışmalarının sonuçta İkinci Dünya Savaşına giden yolda yarattığı etki olarak görülmektedir. Buna göre 1920'li yıllarda, Birinci Dünya Savaşının yıkıcı sonuçlarından sonra savaşı engellemeye yönelik bir çözüm aracı olarak uluslararası toplum fikrinin ve Milletler Cemiyetinin gelmesi ile oluşan umut döneminin 1930'lu yılların başlaması ile tam tersi bir

rüzgâra dönmesi ve Carr'ın ütopyacı olarak adlandırdığı akımdan tam bir anti-ütopyacı ve katı bir gerçeklik dönemine geçilmesi bu krizin ana başlığıdır (Carr, 2010: 261).

Krizin ortaya çıkışını tetikleyen ise eşitlik ve özgürlük talebini üstlenen toplumsallaşmış ulusun ve gücünün dikkate alınmamasıdır. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşına kadar uzanan dönemi başlatan Fransız Devriminin kökeninde özgürlük ve eşitlik haklarını bireye yönelik talep ettiği ve sonraki dönemde yaşanan Avrupa uyumu düşünüldüğünde, toplumsallaşmış ulusların özgürlük ve eşitlik haklarını kendi üstlerine almışken ve bireyin rolü sınırlanmışken Birinci Dünya Savaşı sonrasında uyumu tekrar yaratmak istemek Carr'a göre hatadır (Carr, 2010: 262-263). Nitekim bu ütöpik yaklaşımın sonuçları da Avrupa'nın baştan sona yıkılmasına neden olmuş veya zaten gelecek olan yıkıma engel olamamıştır.

Bu noktada Carr, uluslararası sistemin yapısını belirleyen aktörün, ulusların veya ulusçuluğun geleceği ile doğru orantılı olarak değişeceğini belirtmektedir. Bu görüş daha önce de belirttiğimiz gibi, Carr'ın analiz düzeyi olarak ulusları aldığı bir göstergesidir. Dolayısıyla Carr güç üzerine olan sorularını ulusun ileride güç sahibi bir birim olarak hayatta kalıp kalamayacağı üzerine sormuştur (Carr, 2010: 263).

Fransız İhtilali ile güç kazanmaya başlayan ulusçuluğun önündeki rehber, devrimin yaydığı eşitlik fikri olarak görünmektedir. Devrim, eşitliği yayarken çıkış noktasını İnsan hakları ve bireylerin kendi aralarındaki eşitlik olarak almıştır. Fakat bu eşitlik zaten Marks'a göre bireylerin arasında değil toplumsal grupların arasında öngörülmüştür. Carr'a göre Marks'ın öngöremediği şey ise ulus bilincinin kapsayıcılığı ve itici gücünün sınıf bilincine ağır basmış olduğu gerçeğidir. Dolayısıyla Avrupa'nın büyük devlet adamları ulusal birlik sağlama yolunda emin adımlarla ilerlerken, Marks'ın işçilerin ulusu olmadığı öğretisi de taraftarlarını kaybetmiştir. Buna ek olarak eşitlik talebinin uluslaşması artık sınıf çatışmalarının yerini ulusal çıkar ve uluslararası güç olma yolunda sınıfların kendi çıkarlarından feragat ettikleri bir ortam oluşturmuştur (Carr, 2010: 263-264).

“...alttan alta sınıflar arasındaki mücadele, işçilerin gözüne bile uluslararası mücadeleden daha az önemli görünmeye başlamıştı. Siyasi gücün normal yasaları uyarınca eşitlik mücadelesi, hâkimiyet mücadelesinden ayrılamaz hale geldi.” (Carr, 2010: 264)

Bu yaklaşımın sonucunda 20. yy.'ın uluslararası düzenini belirleyen en yüksek birim ulus olmuştur. Dünya çapındaki çatışmaların ve anlaşmazlıkların sebebini yaratan da bu üst birimin yani ulusların arasındaki eşitsizlik durumu ve bu duruma bağlı eşitlik arayışıdır. Bu arayış uluslararası bir eşitlik anlayışına dayalı sistem kurulması halinde sağlanacak uyumun sonucunda daha büyük patlamalar ve krizler doğmadan çözüme ulaştırılabilecek bir sistem gerektirmektedir (Carr, 2010: 264).

Carr, en azından büyük güçlerin kendi etraflarında bu tarz bir sistem oluşturmaya yönelik bir eğilimlerinin olduğunu göz ardı etmemektedir. Özellikle iletişim araçlarının ve teknolojinin gelişmesi bu eğilime ivme kazandıran unsurlar olarak ortaya çıkmışlardır.

“...ABD, Amerika kıtaları üzerindeki kontrolünü artırdı. Büyük Britanya bir ‘sterlin bloğu’ oluşturdu ve kapalı bir ekonomik sistemin temelini attı. Almanya Orta Avrupa’yı yeniden inşa etti ve Balkanlara doğru ilerledi. Sovyet Rusya geniş topraklarını, kompakt bir sınai ve zirai üretim birimine dönüştürdü. Japonya kendi hâkimiyeti altında yeni bir Doğu Asya birimi oluşturmaya girişti. Etrafında daha küçük uydu birimlerin kendi başına bağımsız bir hareketi olmadan döndüğü, altı veya yedi iyi örgütlenmiş birimin ellerinde siyasi ve ekonomik gücün yoğunlaşma eğilimi böyle şekil aldı.” (Carr, 2010: 266)

Gücün yoğunlaşması konusunda egemenlik kavramına da değinilmesi gerekmektedir. Naumann³⁰ tarafından büyük, tarihi öneme sahip kararlar alma özgürlüğü olarak tanımlanan egemenlik, Carr’a göre günümüzün ve geleceğin belirsiz terimlerinden biri haline gelmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde manda rejimi ile yönetilen ülkeler örneğinden hareketle, bu ülkelerin egemen olup olmadıkları konusu Carr’ın tabiri ile kafa karıştırmaktadır. Carr, bu belirsizlikten hareketle güç birimlerinin egemenliğin kimin elinde olduğu hususuna çok takılmayacaklarını belirtmektedir. Dolayısıyla güç birimlerinin takılmayacakları bir terim üzerinden kurulacak uluslararası bir düzen, örneğin uluslararası egemen birimlere dayanan bir hukuk düzeni de yaşamını kaybetmeye mahkûmdur (Carr, 2010: 267).

Herhangi bir uluslararası sistemin kurulması için gerekli altyapının sağlanması için gerekli dürtü, ulusal düzenin, yani sınıfların kendi çıkarlarından vazgeçip ulusal çıkarlar için birleşmesi gibi bir sonucu ortaya çıkartan milliyetçilik kadar güçlü değildir. Bu noktada Carr, 19. yy.’ın bireyciliği ve başkasının refahına olan bir çıkarların uyumu dönemine dönüş çabalarının artık faydasız olduğunu belirtmektedir. Artık dünya üzerinde bir sistem kurulacaksa, bu sistemde çatışmanın göz ardı edilmesi söz konusu olmayacaktır (Carr, 2010: 267).

Açıkçası Carr, uluslararası düzende çatışmanın yok sayılamayacağını belirtirken çatışma durumunun zorunlu olduğunu ima etmek istememiştir. Ona göre 19. yy.’ın büyük gücü Britanya’nın etkinliğinin artması, denizler ve para üzerindeki hâkimiyeti ve adalet dağıtma rolü bu yüzyılda anlaşmazlıkların büyük savaşlar olmadan üstesinden gelinebildiği bir sistem örneği yaratmış olması açısından önemlidir. Dolayısıyla uluslararası sistemin istikrarın sağlanması hususunda hegemon bir gücün yükselmesi uluslararası sistemde barışçıl bir düzen getirmesi açısından önemlidir. Birinci Dünya Savaşı’na giden süreçte ulusal birimlerin güçlerini arttırması ve Britanya’nın konumuna yönelik tehdit oluşturmaları aslında Birinci Dünya Savaşı’nın bir

³⁰ Friedrich Naumann (1860-1919): Alman siyaset adamı ve teorisyen

nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş sonrasında tekrar eskisi kadar güçlü bir konumda olmayan Britanya'nın yerine geçecek bir kuvvetin hangisi olacağı Carr'ın ilgilendiği husus olmuştur (Carr, 2010: 268).

“...bu soru muhtemelen farklı uluslar tarafından farklı şekillerde cevaplandırılacaktır. Çoğu çağdaş İngiliz, 19. yy.'da Büyük Britanya'ya ezici üstünlük sağlayan koşulların artık var olmadığını farkındadır. Ama bazen kendilerini Britanya üstünlüğünün tamamen sona ermek yerine, İngilizce konuşan halkların daha yüksek ve etkili bir yükselişine dönüşeceği rüyasıyla avutmaktadırlar. Pax Brittanica tadil edilecek ve bir Pax Anglo-Saxonica'ya dönüşecek, anavatan ile ABD arasında orta yolda duran Britanya Dominyonları, Anglo-Amerikan işbirliği modelinde birleştirilecek...” (Carr, 2010: 268)

“Barışçıların dünya anlayışının zafere ulaşmasını gerçekten kalpten arzu eden herkes kendisini bir şekilde Almanlar tarafından fethedilmesine adanmıştır. Barışsever, hümanist fikir, diğer herkesten üstün olan dünyayı fethedip hâkimiyet altına alarak dünyanın tek efendisi olduğunda mükemmelliğe ulaşacaktır.”(akt. Carr, 2010: 270)

Alıntılarda da görüleceği üzere, dünya hâkimiyetini kimin sağlayacağına yönelik farklı görüşler uluslara göre değişen bir özellik göstermektedir. Carr, hegemon gücün yükselmesi ile ortaya çıkacak düzenin varlığının ve devamının sağlanmasının, aslında Hitler'in de aktardığı gibi diğer uluslar tarafından kabul görmesi halinde mümkün olacağını belirtmektedir. Carr bu kabulü bir hak olarak görmektedir ve diğer ülkeler bu hakkı tanıdığı sürece düzen var olacaktır (Carr, 2010: 269-270).

Her ne durumda olursa olsun güç teriminin uluslararası sistemin parçası olduğu gerçeği değişmeyecektir. Bu kadar büyük bir etken iken gücü göz ardı etmek, Carr'ın deyimini ile ütopyadan ibarettir. Carr'ın teori yazılarında liberal görüşlü akademisyenlere saldırısının en büyük temelinde bu güç kavramına olan yok sayma yaklaşımı bulunmaktadır. Carr eğer uluslararası bir düzen kurulacaksa, bunun belli tek bir güç birimi tarafından oluşturulabileceğini belirtmiştir (Carr, 2010: 270).

“Yeni uluslararası düzen sadece, kendisini daha küçük birimlerin rekabetlerinde taraf almak zorunda bulmadan üstünlüğünü muhafaza edebilecek kadar birleşik ve güçlü bir güç birimi üzerinde inşa edilebilir.” (Carr, 2010: 270)

Her ne kadar Carr uluslararası bir düzenin en önemli paydaşının güç olduğunu belirtmişse de içerisinde ahlâk unsuru barındırmayan bir sistemin de hatalı olacağını belirtmiştir. Ona göre bu hataya, özellikle gerçekçi okul mensubu akademisyenler düşmektedirler. Ahlakın yansımaları rıza olarak kendini göstermektedir. Bundan dolayı oluşturulacak bir uluslararası düzene gösterilecek rıza temelini ahlak kavramı oluşturmaktadır.

Bununla birlikte Carr, ahlakın oynadığı rolün önemini belirtmekle birlikte, abartılmasının da önüne geçmektedir (Carr, 2010: 271).

“Siyasetin ölümcül ikiliği daima ahlak meselelerini güç meseleleriyle iç içe tutacaktır. Zayıfların ve azınlığın şikâyetlerinin, güçlülerin ve çoğunluğun şikâyetleriyle aynı dolaysız ilgiyi çekeceği bir siyasi düzene asla varamayız...” (Carr, 2010: 271)

Bu çekinceye rağmen oluşturulacak uluslararası düzen için gerekli koşulların oluşturulması yükselecek hegemon gücün ahlaki görevi olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Yaşadığı 90 yıl boyunca dünyanın seyrini değiştiren büyük olaylara şahit olan Carr, bu karmaşık dönemi en iyi aktarabilen yazar-akademisyen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süre zarfında aldığı görevlerin de uluslararası ilişkilere olan yakınlığı ve etkinliği, Carr'ın yaptığı çalışmalarda gözlem ve etki açısından kendisine oldukça büyük bir avantaj sağlamıştır.

Mevcut altyapısı ile yaptığı analizler de onun kendi zamanı ve sonrasında uluslararası ilişkiler çalışan bütün araştırmacıların yorumlarında kendine yer bulmuştur. İlk bölümde bahsettiğimiz teoriler, savunma da olsa eleştiri de olsa bir şekilde Carr'ın görüşleri ile bağlantı göstermektedir. Ancak Carr'ın özelliği, şimdiye kadar belli teorik okulların kalıpları içerisinde sıkıştırılmaya çalışılmışsa da; hatta daha açık ifade etmek gerekirse realist okul mensubu olduğu öne sürülmüşse de aslında o fikirleri ve düşünce sistemi ile ne realist ne de diğerleri olarak ifade edilemez. Ancak bütün okulların kendisine bir şekilde atıfta bulunduğu düşünülürse bütün okullara mensup olduğu sonucu da çıkarılabilir. Bu durum Carr'ın görüşlerinin tüm okulları kapsayan ve sadece tek birine ait olmayan yapısının ilgi çekmesinin nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Carr'ı bizim için ayrıca önemli kılan, yaşadığı süre zarfında meydana gelen olaylara, dönemdeki meslektaşlarından farklı bir gözle bakabilmesidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Dışişleri Bakanlığında aldığı görevler onun Rusya ile yakınlaşmasını sağlamıştır. Ancak Rusya üzerinde görev yapan başka diplomatlar veya akademisyenlerin bulunduğu bir dönemde Rusya'da devrimi inceleyen ve sonraki kuşaklara devrimi anlatan Batılı, Carr olmuştur.

Rusya ile başlayan, daha doğrusu Rus düşünürlerin eserleri ile başlayan Carr'ın ilk çalışmasında Turgenyev ile Dostoyevski'yi karşılaştırmış olması onun Rusya ve Rus Düşüncesine olan yaklaşımı ve ilgisini arttıran bir unsur olmuştur. Carr'ın en büyük özelliği Rus Düşüncesi'nin temelinde görülen ve Carr'da bariz şekilde hissedilen ikilik konusudur. Turgenyev ve Dostoyevski'yi karşılaştırması gibi Carr, analizlerinde her zaman bu ikiliği kullanmıştır. İster teori ister tarih isterse siyaset yazımında olsun her zaman bir olguyu anti-olgu

ile açıklamıştır. Dolayısıyla ortaya konacak bir sistem modelinde bu ikilik, tez-anti tez durumu olmazsa olmazdır.

Ele aldığımız konuların her zaman karşıtı ile açıklanması Carr'ın aktarma yeteneğini görmemize de yardım etmektedir. Buna göre Carr Rus düşüncesini Dostoyevski üzerinden anlatarak başladığı yazım hayatına, Dostoyevski'nin kumar tutkusunu açıklarken ailesine olan bağlılığını, Rusya'ya olan bağlılığını açıklarken Sibiry'a da yaşadığı sürgün hayatını, Dostoyevski'nin eserlerini açıklarken de bünyesinde barındırdığı aile-ihanet, mutluluk-acı, yaşam ve ölüm gibi karşıt imgelerin birbirlerinin aktarılmalarını nasıl sağladığını bize göstermiştir.

Carr'ın bu özelliği Sovyet Rusya'nın tarihini anlattığı eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Devrim ateşinin yanmaya başladığı dönemlerde Çarlığın karşıt tutumu, ayrıca birbirleri ile taban tabana zıt iki kutup olan burjuva ile devrimcilerin, Marks'ın öğretileri ile bir arada demokratik hakların kazanımı için mücadele etmeleri gerekliliği ve bu gelgitler arasında devrim ilkelerinin korunma çabalarını aktarırken, Carr'ın hem burjuva hem çarlık hem de devrim güçlerinin birbirleri ile olan mücadelelerini de eserlerine eklemesi hayranlık uyandırmaktadır.

Carr'ın bu tutumunun etkisi sistem analizinde de kendini göstermektedir. Dünya'nın seyrini değiştiren iki büyük savaş arasında ve öncesinde yaşanan gelişmeleri aktarırken ele aldığı olgulardaki karşıtlık ve eleştirel tutum, aslında sistemi anlamaya yönelik en sağlıklı yaklaşım olarak görülmektedir. Bu karşıtlığın en önemli göstergesi, Birinci Dünya Savaşı sonrası Uluslararası İlişkileri sosyal bir bilim olarak tartışmaya açan ve bir disiplin olarak ortaya çıkmasını sağlayan liberalizm/idealizm tartışmalarına olan yaklaşımıdır. Ütopya olarak tabir ettiği ve daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz görüşler ile ilgili olarak takındığı tutum, gerçekçi eleştiri adını alarak sonraki dönem realistlerine/gerçekçilerine de ışık tutmuştur. Ancak burada daha önce de değindiğimiz gibi Carr'ın okullar üstü konumunu hatırlatmakta fayda bulunmaktadır.

Bu önder rol, Carr'ın sisteme yönelik görüşlerini aktarırken ele aldığı sistem düzeylerinin sağlıklı bir açıklamasının yapılabilmesi için diğer analiz düzeyleri hakkında da görüş sahibi olma gerekliliğini getirmektedir. Dolayısıyla farklı düzeyler arasında oluşabilecek ikili durumu da görmemize olanak vermektedir. Carr'ın sistem düzeylerinin belirlenmesi ve diğer analiz düzeylerinin aktarılması yapılan eleştirinin veya analizin niteliğinin artırılması açısından da önem arz etmektedir. Birinci bölümde de değindiğimiz analiz düzeyleri açısından Carr'ın sistem analizinin tutarlılığı ve kapsayıcılığının olması tezin geçerliliği açısından önemli bir husustur.

Carr'ın sistem ile ilgili düşüncelerinin analiz edilmesinde veya sistemin yapısının gelecekte ne olabileceğine ilişkin görüşleri dikkate alındığında önümüze çıkan verilerin yine Carr'ın düşünce yapısında analiz edilerek ikili bir yolla açıklanması faydalı olacaktır. Buna göre son bölümde belirttiğimiz konuya da değinerek ***birinci sistem bileşenimiz*** devletlerin yönetim biçiminin gücün kullanılmasına olan etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistemde yer alan birimlerin yönetim biçimlerine göre yapılarının uluslararası sistemdeki etkinliklerinin belirlenmesi söz konusu olmaktadır. Buna göre kralların oluşturduğu bir sistem ile toplumsallaşmış ulusların oluşturduğu sistemler arasındaki farklılıklar, kendilerini savaş veya işbirliği yapma iradesi gösterme konusunda farklılaştırmaktadır.

Buna ek olarak, Carr'ın demokrasi ile yönetilen ülkelerin savaşa yatkın olmayacağı yönündeki görüşünü önceki bölümde belirtmiştik. Ancak Carr yine aynı şekilde monarşi ile yönetilen devletlerin kendi aralarında bir çeşit barışçıl uyum oluşturabileceğini de ortaya koymuştur. Monarkların ve bireylerin yönetimde baskın olması sistemdeki doğal halin barış durumunun hâkim olabileceğini göstermektedir. Çelişki olarak görünen bu tabloda denge tahtasının diğer ucunda toplumsallaşmış ulus bulunmaktadır. Burada eklenmesi gereken husus yönetim şekli ile birlikte yönetimin güç kullanımını ve edinimini nasıl yönlendirdiği ile ilgilidir. Dolayısı ile bu düzey aktör düzeyi olarak bireyin, monarkın veya toplumsallaşmış ulusun etkili olacağı bir bileşen olarak oluşturduğumuz formülde yer almaktadır. Birey ve monark arasındaki rekabet de sistemin barış veya savaş yönlü istikrarlı olup olmayacağını belirlemektedir. Bu bileşenin ikiliğini Birey(Demokrasi)/Monark-Toplumsallaşmış Ulus grupları oluşturmaktadır.

İkinci sistem bileşeni olarak, Carr'ın çok geniş ve ciddi bir şekilde üzerinde durduğu Milliyetçi-Ulusalcı akımların yükselişi veya düşüşünün sistemde yarattığı etki karşımıza çıkmaktadır. Carr'ın aktardıklarından hareketle uluslararası sistemdeki aktörlerin milliyetçi yaklaşımlarındaki artış veya azalış, sistemdeki genel durumun savaş veya barış olmasını belirleyebilir bir etkidir. Buna göre Milliyetçilik hareketlerinin yükselmesi ile birlikte sistemde hâkim güce karşı yükselen diğer güçler kendi çıkarlarını uluslararası toplumun genelinden üstün tutacakları için çatışma yoluna gireceklerdir. Carr'a göre Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde İngiltere'nin benzeri bir hâkimiyet kurması ve Almanya'nın bu hâkimiyete karşı yükselen bir güç olarak ortaya çıkması savaşın en büyük sebebi olarak görünmektedir.

Milliyetçilik akımlarının güçlenip zayıflamasında bir gösterge olarak sınıflar arası çatışma yoğunluğu gösterilmiştir. Buna göre eğer sınıflar, ulusal çıkarlar için milliyetçi yönetimleri destekler ise bu desteğin sonucu toplumsallaşmış ulusun ve ulus-devletin sistemde gücünü arttırmaya çalışması ile sonuçlanacaktır. Ancak sınıf bilinci ağır basan ve ulusal çıkarlar yerine sınıfın çıkarlarının korunduğu bir ortamda sınıf düzeyinde milletler arası işbirliği yapılması söz konusu olacaktır. Bu noktada mücadele uluslararası değil sınıflar arası bir hal

almakla birlikte farklı bir konumda değerlendirilmesi gerekecektir. Yine de sınıf bilinci, milliyetçilik ideolojisinin ikiliğini oluşturmaktadır.

Yukarıda saydığımız bileşenlere bağlı olarak, **üçüncü bileşen** olarak karşımıza hegemonya veya hegemon devlet kavramı çıkmaktadır. Carr'a göre sistemin istikrarı hegemon bir devlet tarafından sağlanabilir. Sistemde güçlü olan ve sistemi koruyan bir devlet olmadığı sürece diğer devletler, ulusal çıkar anlayışının da etkisi ile sistemde güç kazanmak için birbirleri ile çatışma içerisinde gireceklerdir. Bu durum sistemde çatışma olgusunu normalleştirecek ve uluslararası sistemin doğal hali savaş olarak karşımıza çıkacaktır. Tek ve adil bir hegemonun bulunduğu barış halinin doğal hal olduğu uluslararası sistem ile karşılaştırılabilen bu durum sistemin savaş ve barış hali arasındaki ikiliğini oluşturmaktadır.

Saydığımız bileşenler Carr'ın sistem analizinin temelini oluşturmaktadır. Buna göre sistemin istikrarı analiz edilmek istendiğinde hegemon devletin varlığı ve devletlerin yönetim yapıları, sistemin geleceği analiz edilmek istendiğinde yine devletlerin yönetim yapıları ve Milliyetçi hareketlerin varlığı ile birlikte bu üç bileşenin birim bazında gücü dikkate alınmalıdır. Mevcut bileşenlerin ortaya çıkardığı durumda ise sistemin analizi için elimize şekildeki gibi bir formül geçmektedir.

Sistem Durumu = Milliyetçilik Hareketlerinin Gücü + Hegemon Devletin Varlığı ve Gücü + Devletlerin Yönetim Şekilleri ve Bu Şekil İle Doğrudan Bağlantılı Güçleri

Elde ettiğimiz bu formül, birlikte analiz edildiğinde ortaya konan düzeylerin aslında uluslararası sistemin savaş veya barış halli mi olacağı sorusuna cevap bulma konusunda fikir sağlamaktadır. Örnek olarak iki dünya savaşı arasındaki yirmi yıllık dönemde; Birinci Dünya Savaşından henüz çıkmış olmalarına rağmen devletlerin sistemde yükselme arzusunu güttükleri görülmektedir. Bunun yanında sistemde düzeni sağlayacak tek bir hegemon bulunmamaktadır. Burada bir açıklama getirmek gereklidir ki Amerika Birleşik Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı sonrası kendi kıtasına dönme iradesi sistemi savaş öncesi döneme kıyasla hegemonsuz kılmıştır. Son olarak da sistemde tekrar yükselen İtalya, Almanya, Japonya gibi devletlerin diktatörlük ve türevi rejimler ile yönetilmeleri sistemin savaşa ve çatışmaya müsait olduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan Versay Antlaşmasının da ulusal hareketleri aşağılayıcı ve kısıktıcı niteliği de hesaba katıldığında, İkinci Dünya Savaşına giden yolun bu bileşenlerin sonucu olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da en azından Batı Avrupa coğrafyasında nispeten Milliyetçilik hareketlerinin zayıflaması, demokratik rejimlerin ağırlık kazanması ve Amerika Birleşik Devletlerinin hem ekonomik hem siyasi hegemon rolünü üstlenmesi, bölgeyi barış durumunun hâkim olduğu bir duruma getirmiştir. Fakat aynı zaman diliminde Sovyetler Birliği'nin de yükselerek mevcut

hegemonun yerine geçme çabası sistemin barış durumunu bozarak her ne kadar Soğuk da olsa savaş durumuna dönmesine yol açmıştır.

Bu formülün bileşenlerinin tamamı, Carr'ın görüşlerine paralel olarak kendi içlerinde ikili bir yapı barındırmaktadır. Bu yapı kendi içlerinde güç hesabı yapılmasını da mümkün kılmaktadır. Bir bileşenin kendi içerisindeki dinamiklerin gözlenmesi ve formül sonuçlarına sağlıklı etki etmesi için, Carr'ın düşünce sistemine de uygun olan ikili düşünce sisteminin kullanılması gerekmektedir. Yukarıda vermiş olduğumuz bilgilere ve şartlara uygun olarak verilerin işlenmesi ve formüle uygulanması halinde, sistemin genel halinin analizi ve gelecekte ne durumda olabileceğinin tahmininin yapılması mümkündür. Bu analiz, Carr'ın sadece hayatta bulunduğu dönemin değil, sonrasında da uluslararası ilişkilerin geleceğini şekillendirebilen bir bilim adamı olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Yirmi yıl içerisinde yaşanan olayları ele alış tarzı dünyanın bugünü ve geleceğinin belirlenmesinde Carr'ın fikirlerinin önemini tüm uluslararası ilişkiler çalışan bilim adamları ve araştırmacılara göstermektedir.

EK: CARR'IN KRONOLOJİK HAYATI VE ÇALIŞMALARI

- 1892 28 Haziran'da Londra'da, Carr'ın daha sonra 'orta-orta sınıf' olarak tanımladığı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmesi
- 1905 Londra, *Merchant Taylor's School*'dan burs kazandı
- 1906 İlahiyat, matematik ve sınıf genel değerlendirmesi alanlarında ödüller kazandı
- 1910 Cambridge, *Trinity College*'da tam burs kazandı
- 1911 Klasikleri çalışmak üzere *Trinity*'e girişi
- 1914 Büyük Savaş'ın patlaması
- 1916 Birincilikle mezun oldu
- 1916 Askeri servise uygun olmadığından Dışişleri Bakanlığına girişi
- 1917 Bolşevik rejimine karşı ambargo organize eden Kaçakçılık Bölümü için çalışmaya başladı
- 1918 Kaçakçılık biriminden, Rusya ile görüşmeler yürüten Kuzey işleri birimine transferi
- 1919 1922 yılına kadar kalacağı Versay Barış Konferansına katıldı
- 1920 Barış konferansındaki çalışmalarının tanınması açısından İngiliz İmparatorluk Düzeni Kumandanı (CBE) unvanına layık görüldü
- 1921 Üçüncü sekreter olarak atandı
- 1925 Rachel, Philippa ve Martin adlarında üç çocuklu bir dul olan Anne Rowe ile evlendi
- 1925 Letonya, Riga'daki İngiliz Misyonuna İkinci Sekreter olarak gönderildi
- 1925 Rusça öğrenmeye başladı
- 1926 Oğlu John Carr doğdu
- 1927 Moskova'ya ilk ziyareti
- 1929 İlk incelemesi olan *The Jewish Raskolnikov*'un *The Spectator*'da yayınlanması
- 1929 İlk akademik makalesi olan *Turgenev and Dostoevsky*'nin *Slavonic and East European Review* dergisinde yayımlanması
- 1929 *Dostoevsky* çalışmasına başladı
- 1930 Dışişleri Bakanlığı'nın Milletler Cemiyeti birimine transferi
- 1930 John Hallett takma adıyla düzenli olarak *Fortnightly Review* dergisinde yazmaya başladı

- 1931 *Dostoevsky: 1821-1881*'in basılması
- 1933 Birinci Sekreterliğe terfi etti
- 1933 Alexander Herzen ve onun sürgündeki çevresi ile ilgili çalışması olan *The Romantic Exiles*'ın basılması
- 1934 *Karl Marx: A Study of Fanaticism* kitabının basılması
- 1935 Küçük bir aile şirketi olan Macmillan ile basım işlerinde beraber çalışmaya başladı
- 1935 Galler, *Aberystwyth Woodrow Wilson Chair of International Politics* kürsüsünde yer almak için başvuru yaptı
- 1936 Dışişleri Bakanlığı'ndan istifa etti ve Wilson kürsüsünü aldı
- 1937 Galceye çevirilen tek ve Macmillan ile basılan ilk kitabı olan *International Relations Since the Peace Treaties*'in basılması
- 1937 BBC için yayıncılığa başladı
- 1937 Beşinci kitabı ve dördüncü biyografisi olan *Michael Bakunin* kitabının basılması
- 1937 *Chantam House*'da aktif rol oynamaya başladı
- 1937 Sovyetler Birliği ve Almanya'yı ziyaret etti ve bununla ilgili *Chantam House*'da ders vermeye başladı
- 1939 *The Twenty Years Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations* kitabının basılması
- 1939 *Britain: A Study of Foreign Policy from the Versailles Treaty to the Outbreak of War* kitabının basılması
- 1939 İkinci Dünya Savaşı'nın patlaması. Carr İstihbarat Bakanlığı'nda çalışmaya başladı
- 1940 İstihbarat Bakanlığı'ndan istifa etti
- 1941 Barrington-Ward himayesindeki *The Times*'ta yardımcı editörlüğe başladı
- 1941 Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırması
- 1942 *Laissez-faire* ekonomisi ve siyasetine etkili bir eleştiri olan *Conditions of Peace* kitabının basılması
- 1944 Sovyetler Birliği tarihini yazmaya karar verdi
- 1944 Winston Churchill'in, Carr'ın Yunanistan üzerine yazdığı başlıca makalesinin Yunan sorununun ele alınmasında hükümete hiç yardımı olmadığı şeklindeki eleştirisi
- 1945 *History of Soviet Russia since the Revolution* için kontrat imzaladı

- 1945 *Nationalism and After* kitabının *Chantam House*'dan basılması
- 1945 Londra, *School of Slavonic and East European Studies*'te yer alma girişimlerinde başarısız oldu
- 1945 İlk eşi olan Anne'dan ayrıldı
- 1946 *The Times* için tam zamanlı çalışmaya başladı
- 1946 *The Soviet Impact on the Western World* kitabının yayımlanması
- 1946 *Twenty Years Crisis* kitabının gözden geçirilmesi ve eklemeler ile yeniden yayımlanması
- 1947 *Aberystwyht*'ten istifa etti
- 1947 Isaac³¹ ve Tamara Deutscher ile tanıştı³²
- 1947 *International Relations Since Peace Treaties* kitabının yeniden düzenlenerek *International Relations Between Two World Wars, 1919-1939* başlığıyla tekrar basılması
- 1950 The Listener içindeki altı yayın serisi içerisinde Yeni Toplum üzerine yayınlarını yaptı
- 1950 *The Bolshevik Revolution 1917-1923 Volume I* kitabının yayımlanması
- 1950 *Studies in Revolution*'un yayımlanması
- 1951 *The New Society*'nin yayımlanması
- 1952 *The Bolshevik Revolution 1917-1923 Volume II* kitabının yayımlanması
- 1952 *German-Soviet Relations Between the Two World Wars 1919-1939*'ın yayımlanması
- 1953 *The Bolshevik Revolution 1917-1923 Volume III*'nin yayımlanması
- 1953 Oxford, *Balliol College*'da üç yıllık öğretmenlik dönemine başladı
- 1954 *The Interregnum: 1923-1924* kitabının yayımlanması
- 1955 *Trinity College*'dan kıdemli araştırma bursu aldı.
- 1956 İngiliz akademisine seçildi
- 1956 Bob Davies³³ ile tanıştı
- 1958 *Socialism in One Country, 1924-1926 Volume I* kitabının yayımlanması
- 1959 *Socialism in One Country, 1924-1926 Volume II* kitabının yayımlanması

³¹Isaac Deutscher (1907-1967): Polonyalı yazar, gazeteci vefikir adamı. Lev Troçki ve Joseph Stalin biyografileri ile tanınmaktadır

³²Tamara Deutscher (1913-1990): Isaac Deutscher'in eşi, Polonyalı-İngiliz yazar

³³Bob Davies: Sovyet Rusya Uzmanı, Akademisyen

- 1959 Trevelyan Derslerine davet edildi
- 1961 En tanınmış kitabı olan *What is History*'nin oluştuğu Trevelyan Derslerini verdi
- 1964 *Socialism in One Country, 1924-1926 Volume III* kitabının yayımlanması
- 1966 Betty Behrens ile evlendi
- 1967 Isaac Deutscher'in ölümü ve bunun üzerine Carr'ın Cambridge Review'de anma yayınlaması
- 1969 *1917: Before and After*'in yayımlanması
- 1969 Bob Davies ile hazırladığı *Foundations of a Planned Economy 1926-1929 Volume I* kitabının birinci ve ikinci bölümlerinin yayımlanması
- 1971 *Foundations of a Planned Economy 1926-1929 Volume II* kitabının yayımlanması
- 1976 *Foundations of a Planned Economy 1926-1929 Volume III* kitabının birinci ve ikinci bölümlerinin yayımlanması
- 1978 *Foundations of a Planned Economy 1926-1929 Volume III* kitabının üçüncü bölümünün yayımlanması
- 1979 *The Russian Revolution From Lenin to Stalin*'in yayımlanması
- 1980 *From Napoleon to Stalin and Other Essays* kitabının yayımlanması
- 1982 4 Kasım, Carr'ın ölümü

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (5.Baskı). Bursa: MKM Yayıncılık
- Aydın, M. (1996). “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Bekcan, U. (2013). “Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 68(4), 73-102.
- Benk, A. (1986). *Milliyet Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, 21.Cilt, İstanbul: İnterpress Basın Yayıncılık
- Bostanoğlu, B. ve Okur, M.A. (2009). *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya – Medeniyetler ve Robert W. Cox*. (2.Baskı). Ankara: İmge Yayınevi
- Bozdağlıoğlu, Y. (2007). “Neorealizm.” H. Çakmak (Ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*. Ankara: Platin Yayıncılık, 143-148.
- Buzan, B. (1993). “From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School”. *International Organization*, 47(3). 327-352.
- Büyükbaş, H. (2013). “Tarih ve Uluslararası İlişkiler: Yapıcı bir Diyalog Çağrısı”. *History Studies: A Tribute to Prof.Dr. Halil İNALCIK*, 5(2), 107-120.
- Brown, C and Ainley, K. (2005). *Understanding International Relations* (3rd Edition). New York: Palgrave/Macmillan
- Carr, E.H. (1929). “Turgenev and Dostoyevsky”. *The Slavonic and East European Review*, 8(22), 156-163.
- Carr, E.H. (1942). *Conditions of Peace*. London: Macmillan&Co Ltd.
- Carr, E.H. (1958). *Socialism in One Country*. New York: The Macmillan Company
- Carr, E.H. (1978). The Russian Revolution and The West. *New Left Review*, 1(111), 25-36.
- Carr, E.H. (1989). *Bolşevik Devrimi Cilt I* (O. Suda, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları
- Carr, E.H. (2000). “An Autobiography”. In M.Cox (Eds.), *E.H. Carr: A Critical Appraisal*. xiii-xxii.
- Carr, E.H. (2004). *Bolşevik Devrimi Cilt III* (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları
- Carr, E.H. (2007a). *1917 Öncesi ve Sonrası* (B. Adalet, Çev.). İstanbul: Birikim Yayınevi
- Carr, E.H. (2007b). *Milliyetçilik ve Sonrası* (4.Baskı) (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Carr, E.H. (1943). *International Relations Since The Peace Treaties*. (Revised 8. Edition). London: Macmillan and Co.Ltd.
- Carr, E.H. (2009). *Michael Bakunin* (P. Sıral, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

- Carr, E.H. (2010). *Yirmi Yıl Krizi* (C. Cemgil, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Carr, E.H. (2012). *Romantik Sürgünler*. (S. Somunçoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Carr, E.H. (2013). *Tarih Nedir?* (18.Baskı) (M.G. Gürtürk, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Carr, E.H. (2014). *Dostoyevski* (8.Baskı) (A. Gerçeker, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Cox, M. (2000). *E.H.Carr: A Critical Appraisal*. New York: Palgrave Publishers Ltd.
- Cox, R.W. (1981). "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory". *Millennium - Journal of International Studies*, 10(2), 126-155.
- Cox, R.W. (2000). "E.H.Carr: A Critical Appraisal", Review by R.W. Cox. *International Affairs*, 76(4), 884-886.
- Çam, E. (2002). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınevi
- Çetin, F.ve Şeşen, H. (2012). "Genel Sistem Kuramı ve Örgüt Araştırmaları". H.C. Sözen ve N. Basım (Ed.), *Örgüt Kuramları*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 55-89.
- Devlen, B. ve Özdamar, Ö. (2010). "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları". *Uluslararası İlişkiler*, 7(25), 43-68.
- Dostoyevski, F.M. (2005). *Karamazof Kardeşler* (K. Karasulu, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları
- Dunne, T. (2007). "The English School". In T.Dunne and M.Kurki and S.Smith (Eds.). *International Relations Theory: Discipline and Diversity*. New York: Oxford University Press, 127-147.
- Edward Hallett Carr. 15 Nisan 2015, İletişim Yayınları Web Sayfası <http://www.iletisim.com.tr/kisi/edward-hallett-carr/5161#.VTkluSHtlBc>
- England in The 20th Century. 23 Nisan 2015. <http://www.britannia.com/history/nar20hist.html>
- Eralp, A. (2011). "Sistem". A. Eralp (Ed.) *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* (8.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 125-153.
- Evans, R.J. (2013). "Giriş". Carr, E.H. (Ed.). *Tarih Nedir?* (18.Baskı) (M.G. Gürtürk, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 9-46.
- Fierke, K.M. (2007). "Constructivism". In T.Dunne and M.Kurki and S.Smith (Eds.). *International Relations Theory: Discipline and Diversity*. New York: Oxford University Press, 166-184.
- Goldstein, J.S and Pevehouse, J.C. (2012). *International Relations* (2012-2013 Update 10th Edition). London: Pearson PLC
- Haslam, J. (1983). "E.H.Carr and The History of Soviet Russia". *The Historical Journal*, 26(4), 1021-1027.
- Haslam, J. (1999). *The Vices of Integrity : E.H. Carr, 1892-1982*. London: Verso Books

- Jones, C. (1998). *E.H. Carr and International Relations: A Duty to Lie*. Cambridge: Cambridge University Press
- Knutsen, T.L. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. (M.Özay, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap
- Kocabaşoğlu, U. (2011). “Sunuş”. E.H. Carr (Ed.) *Karl Marx: Bağnazlık Üzerine Bir Araştırma*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. 7-13.
- Lake, D.A. (2008). “The State and International Relations”. In Reus-Smith, C. and Snidal, D. (Eds.) *The Oxford Handbook of International Relations*. New York: Oxford University Press. 41-61.
- Lauer, C. M. S. (2005). *From A Bookshop in Riga: Edward Hallett Carr’s Debt to Fyodor Dostoevsky*. Published Master of Arts Thesis, Carleton University, Ottawa.
- Leonard, W. (1976). *Bugünkü Sovyet İdeolojisi II* (C. Z. Şanbey, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Linklater, A. (2007). *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*. New York: Routledge
- Martin, L.L. (2007). “Neoliberalism”. In T.Dunne and M.Kurki and S.Smith (Eds.). *International Relations Theory: Discipline and Diversity*. New York: Oxford University Press, 109-126.
- Özlük, E. (2009). “Uluslararası İlişkilerin Soy Kütüğü”. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 17(1), 237-260.
- Roskin, M.G. ve Berry, N.O. (2014). *Uluslararası İlişkiler: Uluslararası İlişkilerin Yeni Dünyası* (Ö. Şimşek, Çev.). Ankara: Adres Yayınları
- Savaş, V.F. (2007). *İktisatın Tarihi* (5.Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi
- Singer, J.D. (2006). “Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi” (D.Karakaya ve B. Demirtaş-Coşkun, Çev.). *Uluslararası İlişkiler*, 3(11). 3-24.
- Soner, A. (2007). “Uluslararası Sistem: Karmaşanın Uyumu”. Z. Dağı (Ed.) *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye*. İstanbul: Alfa Yayıncılık. 43-77.
- Sönmezoğlu, F. (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (6.Baskı). İstanbul: Der Yayınları
- Stokesbury, J.L. (2008). *A Short History of World War I*. New York: Harper Collins E-Books
- Tayfur, M.F. (2011). Dış Politika. A. Eralp (Ed.) *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* (8.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 73-105.
- Turgenyev, I. (2006). *Babalar ve Oğullar* (G. Kızılırmak, Çev.). İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları

- Uğrasız, B. (2003). “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 139-145.
- Viotti, P.R and Kauppi, M.V. (2012). *International Relations Theory* (5th Edition). Illinois: Pearson PLC
- Wendt, A. (1995). “Constructing International Politics”. *International Security*, 20(1), 71-81.
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi* (H.S. Ertem ve S.G. Öner, Çev.). İstanbul: Küre yayınları
- Yoldaş, Y. (2013). *Sistem Kuramı*. İstanbul: Derin Yayınları

